

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΠΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΜΕ ΕΙΔΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗΝ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ

Ελευθερία Αντωνοπούλου ΑΜ: 16330

Ελένη Κακαφώνη ΑΜ: 16402

Επιβλέπων καθηγητής
Μαυριδάκης Θεοφάνης

Μεσολόγγι 2020

UNIVERSITY OF PATRAS

SCHOOL OF ECONOMICS & BUSINESS

DEPARTMENT OF MANAGEMENT SCIENCE AND
TECHNOLOGY

**FORMER DEPARTMENT OF BUSINESS
ADMINISTRATION AT MESSOLONGHI**

THESIS

THE DEVELOPMENT OF TOURISM DURING THE
FINANCIAL CRISIS WITH SPECIAL REFERENCE TO
THE IONIAN ISLANDS REGION

Eleftheria Antonopoulou

Eleni Kakafoni

Messolonghi 2020

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά τον καθηγητή μας κ. Θεοφάνη Μαυριδάκη πρώτα από όλα για την εμπιστοσύνη που μας έδειξε, την υποστήριξη και την πολύτιμη καθοδήγηση του για την επίλυση διάφορων θεμάτων κατά την διάρκεια υλοποίησης της πτυχιακής μας εργασίας. Επίσης, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τους γονείς μας και τα αδέρφια μας που μας στήριξαν καθ' όλη την διάρκεια των σπουδών μας.

Περίληψη

Η παρούσα πτυχιακή εργασία παρουσιάζει όλες τις κυρίαρχες έννοιες του τουρισμού, της οικονομικής κρίσης, ενώ ταυτόχρονα, αναλύει την ιστορική εξέλιξη της Ελληνικής Οικονομίας μέχρι την περίοδο της βαθιάς οικονομικής ύφεσης και μετέπειτα. Με άλλα λόγια η πτυχιακή εργασία πραγματοποιήθηκε προκειμένου να διαπιστωθεί η εξέλιξη της ελληνικής οικονομίας την περίοδο της ύφεσης, η εξέλιξη του τουρισμού και φυσικά του τουριστικού τομέα στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων κατά την οικονομική κρίση.

Συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο της πτυχιακής μας εργασίας αναλύεται πλήρως η ιστορική εξέλιξη της οικονομίας έως και το 2008, λίγο πριν την οικονομική κρίση. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται όλη η έννοια του τουριστικού φαινομένου, οι ποικίλες μορφές και η εξέλιξη του στο χρόνο. Επιπλέον, στο τρίτο κεφάλαιο φωτίζεται η έννοια της οικονομικής κρίσης, ο τρόπος που έφθασε η χώρα σε αυτή τη δυσμενή περίοδο και η εξέλιξη του τουριστικού φαινομένου κατά την κρίση αναλύοντας τις επιπτώσεις της κρίσης, την απασχόληση, τις τουριστικές επιχειρήσεις, την τουριστική εκπαίδευση, την φοροδιαφυγή, τις ελληνικές πολιτικές τουριστικής ανάπτυξης και τις πρακτικές προϋπολογισμού. Το τέταρτο κεφάλαιο και σημαντικότερο της πτυχιακής μας, είναι η μελέτη περίπτωσης της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων που παρουσιάζετε η ανάλογη εξέλιξη του τουρισμού κατά την οικονομική κρίση, δηλαδή κατά τα έτη 2009 έως και 2019, στα Επτάνησα.

Όλες οι αναλύσεις πραγματοποιούνται με δεδομένα από αναγνωρισμένους τουριστικούς οργανισμούς, ενώ θα συγκριθούν δεδομένα του παρελθόντος και του παρόντος για καλύτερη κατανόηση των εξελίξεων. Επιπροσθέτως, θα εξεταστούν ορισμένες μελλοντικές προβλέψεις της τουριστικής βιομηχανίας και της οικονομικής κρίσης στην χώρα μας. Τέλος, έπειτα από όλες τις αναλύσεις αναδεικνύουμε τα συμπεράσματα μας μέσα από το πέρας της πτυχιακής και κάποιες προτάσεις μας για την ομαλή λειτουργία της τουριστικής βιομηχανίας ή ακόμη και τη βελτίωση της, κατανοώντας πλήρως την αναγκαιότητα του τουρισμού που αποτελεί ένας από τους κυριότερους πυλώνες συμβολής στην οικονομία της Ελλάδας.

Abstract

This thesis presents all the basic concepts of tourism, of the financial crisis, while analyzing the historical evolution of the Greek economy until the downturn and thereafter. In other words, the thesis was carried out to determine the evolution of the Greek economy, tourism in the country and the Ionian Islands during the financial crisis.

In particular, in the first chapter of the thesis, analyzes the historical evolution of economy until 2008. In the second chapter, analyzes the real meaning of the tourism sector, its various forms and its evolution over the years. In addition, the third chapter illuminates the concept of the economic crisis, the way the country arrived in this adverse period and the evolution of the tourism crisis during the crisis by analyzing the impacts of the crisis, employment, tourism businesses, tourism education, tax evasion, Greek tourism development policies and budgetary practices. The fourth chapter and most important of our thesis is the case study of the Region of Ionian Islands where you present the analogous evolution of tourism during the financial crisis, in the years 2009 to 2019, in the Ionian Islands.

All analyzes are carried out with data from recognized tourism organizations, and data from the past and the present will be compared for a better understanding of developments. In addition, some future forecasts of the tourism industry and the economic crisis in our country will be examined. Finally, after all the analysis we highlight our conclusions through the completion of the degree and some suggestions for the smooth operation of the tourism industry or even its improvement, fully understanding the necessity of tourism which is one of the main pillars of contribution to tourism. of the economy of Greece.

Περιεχόμενα

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	iii
Περίληψη.....	iv
Abstract.....	v
1 Εισαγωγή.....	1
2 Η Ελληνική οικονομία και η διαμόρφωση της μέσα στον χρόνο.....	2
2.1 Εισαγωγή.....	2
2.2 Η περίοδος της τουρκοκρατίας ως κινητήρια δύναμη ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας.....	2
2.2.1 Η διαχείριση της πρωτόγνωρης ελευθέριας.....	5
2.2.2 Η δημιουργία του ελληνικού κράτους από τον Ιωάννη Καποδίστρια και η πορεία της ελληνικής οικονομίας κατά τον 19ο αιώνα.....	6
2.3 Το Ελληνικό κράτος υπό την επιρροή του εθνικού, εθνικιστικού πνεύματος ως καταλύτης στην εξέλιξη της χώρας.....	8
2.3.1 Το θρησκευτικό δόγμα ως πρίσμα για την εργασιακή αντίληψη στην χώρα	11
2.4 Η αγροτική οικονομία ως βασικός κορμός του ελληνικού κράτος.....	12
2.4.1 Η σταφιδική κρίση ως παράδειγμα υπέρμετρη επένδυσης σ' ένα προσωρινά ζητούμενο ποιον.....	15
2.5 Η Αστικοποίηση, η ανάπτυξη της βιομηχανίας και η πολιτική προστατευτισμού...	17
2.6 Η πορεία της ελληνικής οικονομίας μέχρι τα πρόθυρα της οικονομικής κρίσης	21
2.6.1 Η διάρθρωση του ΑΕΠ.....	24
2.7 Η είσοδος της χώρας στην Ευρωζώνη και η διαχείριση των οικονομικών μέχρι την κρίση του 2008.....	24
3 Ο τομέας του Τουρισμού.....	28
3.1 Εισαγωγή.....	28
3.2 Βασικοί Ορισμοί.....	28
3.2.1 Ο Τουρισμός.....	28
3.2.2 Ο Τουρίστας- Εκδρομέας.....	29
3.2.3 Ο Τουριστικός Προορισμός.....	30
3.3 Η Ιστορική Εξέλιξη Τουριστικού Φαινομένου.....	31
3.4 Οι Tour Operators & τα Τουριστικά Πακέτα.....	33
3.5 Οι μορφές του Τουρισμού.....	34
3.6 Ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμός(ΕΟΤ).....	38
3.7 Οι θετικές & οι αρνητικές συνέπειες του Τουρισμού.....	41
3.8 Η Τουριστική Ζήτηση & η Τουριστική Προσφορά.....	43
3.9 Η Ανάλυση S.W.O.T του Ελληνικού Τουριστικού Προϊόντος.....	45

3.10	Η ανταγωνιστικότητα του Ελληνικού Τουρισμού	47
3.11	Η Δημόσια Τουριστική Εκπαίδευση στην Ελλάδα.....	49
4	Ο τομέας του Τουρισμού & η Οικονομική Κρίση	51
4.1	Εισαγωγή.....	51
4.2	Η οικονομική κρίση	51
4.3	Ο Τουρισμός ως οικονομική δραστηριότητα.....	55
4.4	Οι Ελληνικές πολιτικές τουριστικής ανάπτυξης.....	58
4.4.1	Από το 1950 έως το 2000	58
4.4.2	Από το 2000 έως και σήμερα.....	59
4.5	Η απασχόληση στον τουριστικό τομέα.....	62
4.6	Το μάρκετινγκ τουριστικών επιχειρήσεων κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης	66
4.7	Οι πρακτικές προϋπολογισμών σε Ελληνικές ξενοδοχειακές μονάδες κατά την οικονομική κρίση	68
4.8	Η φοροδιαφυγή τουριστικών επιχειρήσεων.....	69
4.9	Η ζήτηση των πολυτελών ξενοδοχείων κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης	70
4.10	Η εποχικότητα και ο τουρισμός	74
5	Μεθοδολογία Έρευνας	76
5.1	Η περίπτωση της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων	76
5.2	Εισαγωγή.....	76
5.3	Το πολιτισμικό και πολιτιστικό ιδιαίτερο των Επτανήσων.	77
5.4	Ο τομέας του τουρισμού στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων από το 2009 έως το 2014	78
5.4.1	Οι επισκέψεις σε μουσεία & αρχαιολογικούς χώρους από το 2009 έως το 2014	82
5.4.2	Η απασχόληση στις τουριστικές επιχειρήσεις από το 2009 έως το 2014.....	83
5.5	Ο τομέας του τουρισμού στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων από το 2014 έως το 2019	85
5.5.1	Οι διακινηθέντες κατάπλοι & αεροπορικές κινήσεις εσωτερικού και εξωτερικού στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων.....	90
5.5.2	Η μέση δαπάνη τουριστών & εισπράξεις στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων	92
5.5.3	Οι επισκέψεις σε μουσεία & αρχαιολογικούς χώρους στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων από το 2014 έως το 2019	93
5.5.4	Η απασχόληση στις τουριστικές επιχειρήσεις από το 2014 έως το 2019.....	95
5.6	Συμπέρασμα μελέτης Περιφέρειας Ιονίων Νήσων	98
6	Συμπεράσματα.....	99
6.1	Προτάσεις.....	101

Βιβλιογραφία 103

1 Εισαγωγή

Είναι ευρέως γνωστό, πως ο τομέας του τουρισμού είναι ένας από τους πιο σημαντικούς κλάδους για την Ελληνική Οικονομία αλλά και την Παγκόσμια Οικονομία, αφού αποτελεί κύρια πηγή ανάπτυξης. Ακόμα και την περίοδο της οικονομικής κρίσης η συμβολή του τουρισμού, σημείωνε ανοδική πορεία για το Ελληνικό Κράτος. Ενώ, υπήρξαν τομείς που πλήγηκαν σε μεγάλο βαθμό την περίοδο της οικονομικής κρίσης, ο τουρισμός είτε παρέμεινε σταθερός είτε αυξανόταν. Αυτό συνέβη, μέσα από την ραγδαία ανάπτυξη των τουριστικών υποδομών αλλά και των μεταφορών. Η Ελλάδα αποτελεί έναν από τους συνηθέστερους και διασημότερους τουριστικούς προορισμούς παγκοσμίως, λόγω της τεράστιας πολιτιστικής της κληρονομιάς, το απέραντο φυσικό της περιβάλλον κ.α.

Ταυτόχρονα, ο τουρισμός βοήθη σημαντικά το ΑΕΠ της χώρας και στην ανάπτυξη επενδύσεων. Δεν υπάρχει αμφιβολία, πως ο συγκεκριμένος κλάδος δημιούργησε νέες θέσεις εργασίας και νέα επαγγέλματα στη χώρα, όπως επίσης έχτισε μία σημαντική θέση στη διεθνή αγορά τουρισμού. Επίσης, συνεισφέρει στην εισροή του συναλλάγματός και στο ισοζύγιο πληρωμών, ενώ βοήθη και στην μείωση των συναλλαγών. Το Ελληνικό Τουριστικό Προϊόν σχετίζεται άμεσα με μία μεγάλη γκάμα δραστηριοτήτων σε αρκετούς τομείς που δημιουργούν αύξηση των εσόδων και των περιηγητών που επισκέπτομαι την χώρα κάθε χρόνο.

Εκτός από το κομμάτι της οικονομικής ανάπτυξης, ο τουρισμός διαθέτει μια πληθώρα πλεονεκτημάτων στη χώρα. Η Ελλάδα είναι ένας από τους δημοφιλέστερους προορισμούς για καλοκαιρινές αποδράσεις και στόχος της είναι να αναπτύξει τον τουρισμό και την χειμερινή περίοδο. Ο τομέας αυτός βοήθη στην γνωστοποίηση των ηθών και εθίμων της χώρας, στην ανάδειξη του πολιτισμού της, στην προώθηση της ειρήνης και της αλληλοϋποστήριξης μεταξύ των λαών. Αυτό γίνεται, αναμφίβολα, μέσα από τις σχέσεις που δημιουργούνται μεταξύ των ταξιδιωτών και των ντόπιων, που αποτελούν την δύναμη για την ελαχιστοποίηση του πολέμου και ρατσισμού μεταξύ των εθνών. Επίσης, στη δημιουργία νέων έργων (λιμάνια, αεροδρόμια κ.α.) που βοηθούν την καθημερινότητα και των τουριστών αλλά και στην ανάδειξη της υπαίθρου.

Αναντίρρητα, ο κλάδος του τουρισμού για μπορέσει να βοηθήσει, όντως μία οικονομία, καλό είναι να τηρεί τις απαραίτητες λειτουργίες έτσι ώστε να αναπτυχθεί σωστά το τουριστικό προϊόν. Αναλυτικότερα, κρίνονται αναγκαίες οι γνώσεις των ανθρώπων που εργάζονται πάνω στον τουριστικό τομέα, είτε μέσω αντίστοιχων σχολών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, είτε μέσω σεμιναρίων. Εκτός από τις γνώσεις στον τουριστικό τομέα, απαιτείται και η αντίστοιχη γνώση του πολιτισμού της χώρας. Ένα άτομο που εργάζεται στον τομέα αυτό και δεν διαθέτει γνώσεις για την ιστορία των παραδόσεων της χώρας του, δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να προσελκύσει επισκέπτες να επισκεφθούν την χώρα ή και την ίδια του την επιχείρηση. Ο περιηγητής έχει την έμφυτη ανάγκη να αισθανθεί οικεία μέσα σε ένα νέο περιβάλλον μέσα από τα άτομα που τον φιλοξενούν.

Επιπλέον, εύλογη είναι η υπευθυνότητα των τουριστικών υπηρεσιών και των διαφημίσεων, καθώς και η εξασφάλιση της μέγιστης ποιότητας. Σίγουρα, απαραίτητη κρίνεται και η εστίαση στα μακροπρόθεσμα κέρδη. Αυτό είναι εκείνο το σημείο που

απαιτούνται οι κατάλληλες στρατηγικές μάρκετινγκ προκειμένου να διατηρηθεί η ανταγωνιστικότητα της επιχείρησης σε διεθνή επίπεδο.

2 Η Ελληνική οικονομία και η διαμόρφωση της μέσα στον χρόνο

2.1 Εισαγωγή

Η ελληνική οικονομία παρουσιάζει πολλές ιδιομορφίες και ιδιαιτερότητες σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη και τον κόσμο. Οι ιδιομορφίες αυτές οφείλονται στις γεωπολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες που επηρέασαν την πορεία της μέσα στα χρόνια, από την ανεξαρτησία της μέχρι και σήμερα. Για να τις εξετάσουμε και να προχωρήσουμε στην έκθεση τους θα πρέπει να ανατρέξουμε στην ιστορία της μέσα από τις συνθήκες αλλά και το περιβάλλον που αναπτύχθηκε η ελληνική οικονομία. Για να περιγράψουμε το περιβάλλον που αναπτύχθηκε ο ελληνικός πολιτισμός θα χρησιμοποιήσουμε μόνο τα λόγια του Γκαίτε και του Fisher «Τώρα που έχω μπροστά στα μάτια μου τα ακρογιάλια και της βουνό σειρές τους κόλπους και τους όρμους τα νησιά και τις χερσονήσους τους βράχους και τις βουτιές τους θαμνοσκεπούς λόφους, τα απαλά λιβάδια ,τα εύφορα χωράφια ,τους στολισμένους κήπους ,τα περιποιημένα δέντρα ,τις κρεμαστές κληματαριές, τα συννεφιασμένα βουνά και τους πάντα χαρούμενους κάμπους ,τις ξέρες και τις σύρτες από τη θάλασσα ολοτρίγυρα με τις τόσες αλλαγές και ποικιλίες τώρα μόλις η Οδύσσεια είναι για μένα ζωντανή λέξη». Ενώ τον φυσικό χαρακτήρα της Ελληνικής Χερσονήσου περιέγραφα ο εξερευνητής της Μεσογείου Fischer την αποκαλεί «θαλάσσια ορεινή χώρα».

Η Ελλάδα βρίσκεται στην εύκρατη ζώνη αλλά στην πιο ζεστή περιοχή της. Παρουσιάζονται κάποιες χαρακτηριστικές κλιματολογικές ιδιομορφίες όπως η παρατεταμένη αδιάκοπη καλοκαιρινή ζέστη που από τις αρχές του Ιουνίου ως τον προχωρημένο Σεπτέμβρη πυρώνει κυριολεκτικά τον αέρα. Η θερμοκρασία είναι η δεύτερη ιδιομορφία του ελληνικού κλίματος καθώς ανεβαίνει αλματωδώς τον Μάη και το ίδιο ξαφνικά μπαίνει το φθινόπωρο. Η μέση θερμοκρασία του Οκτώβρη αντιστοιχεί στον Ιούλη της Γερμανίας.

Μέσα σ' αυτό το περιβάλλον εξελίχθηκε ο ελληνικός πολιτισμός και μέσα σ' αυτό το περιβάλλον έδρασε ο ελληνικό λαός έπειτα από την πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1453. Η παρούσα περίοδος θα αποτελέσει το ξεκίνημα της έρευνας μας διότι σύμφωνα ε την γνώμη μας ήταν αυτή που διαμόρφωσε την νοοτροπία και τον τρόπο ζωής των Νεοελλήνων.

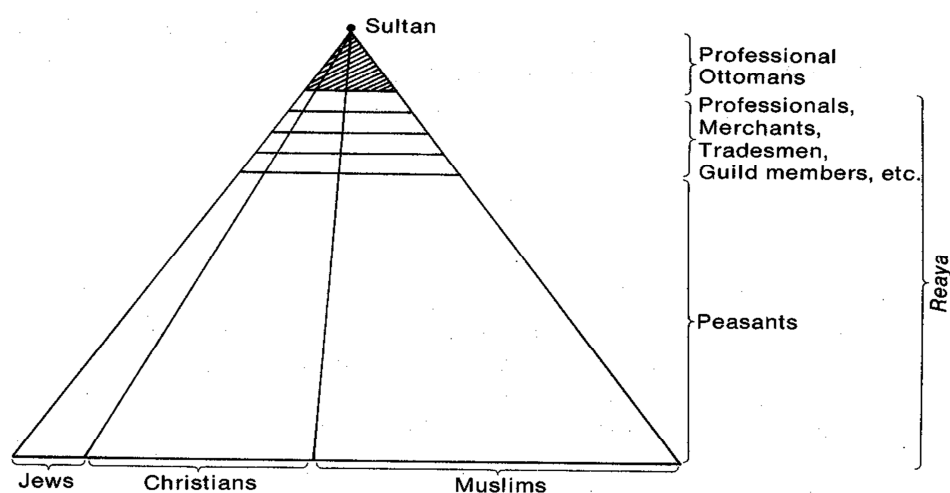
2.2 Η περίοδος της τουρκοκρατίας ως κινητήρια δύναμη ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας

Προσπαθώντας να αναλύσουμε την εικόνα της ελληνικής οικονομίας σήμερα θα πρέπει να δώσουμε ιδιαίτερη σημασία στις βάσεις που την δημιούργησαν. Στις βάσει αυτές οικοδομήθηκε το κτήριο της παίζοντας καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της . Η ελληνική

οικονομία όμως δεν ξεκίνησε την πορεία της ξαφνικά από την εποχή του Καποδίστρια και την λεγόμενη παραλαβή «μίας χώρας από το μηδέν». Ιδεολογικά η οπτική εξευρωπαϊσμένου κράτους κατά την επαναστατική περίοδο, ήρθε σε αντίθεση με ο τρόπο σκέψης του ντόπιου πληθυσμού, ο οποίος είχε διαφορετική γνώμη για την διακυβέρνηση και την οικονομία της χώρα. Αξιοσημείωτο στοιχείο για την πορεία της χώρα και την σχέσης της με την Ανατολή και την Δύση.

Μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης ο ελλαδικός χώρος θα έμενε υπό οθωμανική διοίκηση για 368 χρόνια. Την βυζαντινή αριστοκρατία της γης αντικατέστησε η οθωμανική στρατιωτική γαιοκτησία. Η οικονομία έγινε αποκλειστικά αγροτική και βασιζόταν σε μικροκαλλιεργητές οικογενειακού χαρακτήρα. Τιμαριώτες συνέλλεγαν τον φόρο της δέκατης, που ήταν ο βασικός έγγειος φόρος. Μία πολύ σημαντική ιδιαιτερότητα της για την περίοδο είναι η αναφορά ιδιοκτησία στο ιερό δίκαιο του Κορανίου. Συγκεκριμένα γράφεται πως όλη η γη ανήκε στο Θεό, την στιγμή που ο Σουλτάνος ως κύριος εκπρόσωπό του ήταν ουσιαστικά ο κάτοχος και διαχειριστής της. Αυτός παραχωρούσε την εκμετάλλευσή της στους αξιωματούχους του στρατού, ως επιβράβευση για τις προσπάθειές τους.

Ωστόσο, μετά το τέλος των μεγάλων κατακτήσεων του 16^{ου} αιώνα, τα έσοδα της αυτοκρατορίας από νεοαποκτηθέντα εδάφη σταμάτησαν. Οι κατά τόπους πασάδες για να καλύψουν το κοινωνικό και οικονομικό του γόητρο που είχαν συνηθίσει τα προηγούμενα χρόνια απαίτησαν και κέρδισαν ως ένα βαθμό την ιδιωτικοποίησή της. Κάπως έτσι την περίοδο αυτή διαφαίνονται αποκεντρωτικές τάσεις στους κόλπους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που θα διαδραματίσουν κύριο παράγοντα στην μετέπειτα παρακμή της¹. Σε παρόμοιες περιπτώσεις στην ιστορία αυτοί που φαίνεται εν τέλει να δέχονται το μεγαλύτερο βάρος παρόμοιων κινήσεων είναι τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα και πιο συγκεκριμένα οι κατακτημένοι λαοί.

Εικόνα 1: Η κοινωνική πυραμίδα της Οθωμανικής διοίκησης. Πηγή: *Η ιστορία των Νέων Ελλήνων από το 1400 έως το 1820* [Βιβλίο] / συγγρ. Πιζανιάς Πέτρος. - Αθήνα : Εκδόσεις Εστία, 2018.

¹ Η ιστορία των Νέων Ελλήνων από το 1400 έως το 1820 [Βιβλίο] / συγγρ. Πιζανιάς Πέτρος. - Αθήνα : Εκδόσεις Εστία, 2018.

Κάπως έτσι την περίοδο αυτή ένα ογκώδες κύμα τακτικών και έκτακτων φόρων επιδείνωσαν τη θέση των χριστιανών. Για να επιβιώσουν κατέφυγαν στην δημιουργία ορεινών οικισμών και στα νησιά, ώστε οι πόλεις με ιδιαίτερο στρατιωτικό ή διοικητικό ενδιαφέρον να κατοικηθούν σχεδόν αποκλειστικά από Τούρκους. Εντούτοις, παρά αυτές τις δυσκολίες και τις αυθαιρεσίες των τοπικών αξιωματούχων οι οικισμοί άνθησαν και πέρα από την αγροτική παραγωγή διατηρούσαν και μικρές βιοτεχνίες οικιακού ή ακόμα και τοπικού χαρακτήρα².

Η κατάσταση όμως φαίνεται να άλλαξε στο πλαίσιο της μεγάλης αύξησης των εμπορικών ανταλλαγών και του διεθνούς ανταγωνισμού με πρωταγωνιστές την Αγγλία και τη Γαλλία. Η διεξόδου του δυτικού εμπορίου στον τουρκοκρατούμενο χώρο της Βαλκανικής χερσονήσου, ως συνέπεια, της μεγάλης ζήτησης πρώτων υλών για τις ευρωπαϊκές βιομηχανίες και αγροτικών προϊόντων διατροφής για τους πληθυσμούς των αναπτυσσόμενων αστικών κέντρων της Δυτικής Ευρώπης. Η ανάπτυξη του εμπορίου στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, εντασσόταν στον πόλεμο γοήτρου όπου η στρατιωτική ή οικονομική κατάκτηση εδαφών αλλά και η αξιοποίηση στον μεγαλύτερο βαθμό των εμπορικών συμφωνιών που είχαν συναφθεί από τις μεγάλες δυνάμεις.

Η θέση των Ελλήνων μετά το 1650 έγινε πιο ισχυρή από άλλοτε και πιο σίγουρη στη διπλωματία και το εμπόριο. Έλληνες που είχαν επιρροή έπαιρναν αποκλειστικά τις νέες θέσεις διερμηνέων της Πύλης, υπογραμματέων του μεγάλου βεζίρη και του Ναυτικού την στιγμή που επιφορτίζονταν με τις υποθέσεις του Αιγαίου. Κάπως έτσι η αυξημένη πολιτική επιρροή των Ελλήνων στις υποθέσεις της αυτοκρατορίας και ιδιαίτερα μετά το 1750 και είσοδο τους στην τοπική αυτοδιοίκηση της χώρας του πρόσφερε την ευκαιρία που δε άφησαν ανεκμετάλλευστη για κυριαρχία στο χώρο του εμπορίου³.

Η μεγάλη ανάπτυξη της ελληνικής ναυτιλίας, και η επέκταση στη Δυτική Μεσόγειο της πέρα από την Ανατολική Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα, ήρθε στην περίοδο 1750-1815 και ιδιαίτερα κατά την διάρκεια των ναπολεόντειων πολέμων ως τροφοδότης του εμπορίου. Τα νέα χρήματα που εισήλθαν στους νέους εμπόρους σπάνια επενδύθηκαν σε κάτι άλλο πέρα από την ίδια την ναυτιλία και την αγορά όπως και τον εξοπλισμό της καινούργιας ακτοπλοΐας. Αξιοσημείωτη εξαίρεση είναι η «Κοινή Συντροφιά» των Αμπελακίων με την δημιουργία νέων τομέων βιοτεχνικής παραγωγής και την προσπάθεια μεταβολής της οικιακής παραγωγής σε βιοτεχνική⁴. Σε γενικό πλαίσιο, η βιοτεχνική παραγωγή έμεινε σε χαμηλό επίπεδο και δεν κατάφερε να ξεφύγει από το ρόλο της ως τροφοδότης της ευρωπαϊκής βιομηχανίας με μισοεπεξεργασμένες πρώτες ύλες.

Κάπως έτσι όταν ήρθε το τέλος των Ναπολεόντειων πολέμων και οι θαλάσσιες μεταφορές ομαλοποιήθηκαν η ελληνική ναυτιλία έχασε το κύριο πλεονέκτημα στον χώρο του εμπορίου καθώς οι υπόλοιπες χώρες που συμμετείχαν, μπορούσαν ελεύθερα να πραγματοποιούν την προμήθεια της Δύσης με πρώτες ύλες, την στιγμή που οι επενδύσεις μόνο στην ναυτιλία και η αδύναμη βιοτεχνία δεν ήταν δυνατό να αντέξουν τον ανταγωνισμό

² Κεφάλαια νεοελληνικής ιστορίας 1204-1833 : Τουρκοκρατία [Βιβλίο] / συγγρ. Βακαλόπουλος Κωνσταντίνος Α.. - Θεσσαλονίκη : Εκδόσεις Αφοί Κυριακίδη, 1987.

³ Μικρά Μαθήματα για την ελληνική Οικονομία [Βιβλίο] / συγγρ. Μελάς Κώστας, - Αθήνα : Εκδόσεις Πατάκη, 2013

⁴ Η οικονομία των Ελλήνων. Πενήντα κρίσιμα χρόνια, 1770-1821 [Βιβλίο] / συγγρ. Κρεμμυδάς, - Αθήνα : ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, 2003.

και βρέθηκαν σε κρίση⁵. Η κρίση και αποσύνθεση της οθωμανικής κοινωνίας, η τουρκική αυθαιρεσία και βία, όξυναν ακόμη περισσότερο τα προβλήματα που δημιουργούσε η μειωμένη απορροφητικότητα της ντόπιας αγοράς.

Η κρίση όμως βρήκε το ελληνικό στοιχείο ενσωματωμένο στην οικονομική διοίκηση και αυτοδιοίκηση της αποκεντρωμένης Οθωμανικής αυτοκρατορίας να διαμορφώνει μία εμπορική αστική τάξη η οποία μέσα από τα ταξίδια της στην Ευρώπη είχε έρθει σε επαφή με τις ιδέες του διαφωτισμού και του έθνους. Η διαφθορά των αξιωματούχων της αποδιοργανωμένης αυτοκρατορίας όπως και τα επιτεύγματα των προηγούμενων χρόνων έδειξε στην αστική κοινωνία πως η λύση θα ερχόταν με την επανάσταση.

2.2.1 Η διαχείριση της πρωτόγνωρης ελευθέριας

Όπως καταλαβαίνουμε μέσα από την αναφορά μας παραπάνω, όταν το ελληνικό στοιχείο κατά την διάρκεια της επανάστασης βρέθηκε ελεύθερο για πρώτη φορά μετά από αιώνες το μόνο μοντέλο διακυβέρνησης και οικονομίας που γνώριζε και σύμφερε να διατηρηθεί, απλά με την αλλαγή προσώπων ήταν το Οθωμανικό. Ένα στοιχείο τόσο σημαντικό στην εξέλιξη της ελληνικής οικονομίας που διατηρήθηκε και έμεινε αναλλοίωτο στην ελληνική κοινωνία. Έτσι μετά την αρχική επιτυχία της επανάστασης η κοινωνία αποτελούνταν από τους προεστούς της Πελοποννήσου και την αστική τάξη των εφοπλισμών και караβοκύρηδων των νήσων με όλο των πλούτου και των διεθνών σχέσεων. Έτσι παρά την δημιουργία εκτελεστικού και βουλευτικού σώματος για την διακυβέρνηση της χώρας γρήγορα η αναξιοπιστία της μίας τάξης προς την άλλη έφερε πολύ γρήγορα την διεξαγωγή του εμφύλιου πολέμου εν μέσω πολέμου.

Το τραγικό αυτό γεγονός δεν ήταν το μόνο που τραυμάτισε πολύ βαριά την επανάσταση. Η κακή οικονομική κατάσταση του εδαφών και τα πολύ λίγα έσοδα της κυβέρνησης, η ανάγκη οργάνωσης του κράτους και η αγορά πολεμοφοδίων για την επικείμενη τουρκική αντεπίθεσή έκαναν την σύναψη δανείου από το εξωτερικό ιδιαίτερα αναγκαία.. Στις 2 Ιουνίου 1823 το Εκτελεστικό όργανο, που ουσιαστικό κατείχε τον ρόλο της Κυβέρνησης, εξουσιοδότησε 3μελή επιτροπή να μεταβεί στο Λονδίνο και να συνάψει δάνειο, 800.000 λιρών.

Ως εγγύηση για την αποπληρωμή του δανείου τέθηκαν από ελληνικής πλευράς τα δημόσια κτήματα και όλα τα δημόσια έσοδα. Όμως, το ποσό που έφθασε στην επαναστατική διοίκηση ήταν μόλις 298.000 λίρες, αφού το παραχωρούμενο δάνειο είχε οριστεί στο 59% του ονομαστικού. Ήταν αρχή του παγώβουνο της εξάρτησης του ελληνικού κράτους από ξένες δυνάμεις. Χαρακτηριστικό είναι πως, η αδιαμφισβήτητα, ληστρική αυτή σύναψη του δανείου χαιρετίστηκε ένθερμα από την ελληνική κυβέρνηση ως σανίδα σωτηρίας και αποδοχής του ελληνικού αγώνα από τις μεγάλες δυνάμεις. Μια αντιμετώπιση που φυσικά γνώριζαν οι δανειοδότες. Το δάνειο αυτό χρησιμοποιήθηκε από την κυβέρνηση Κουντουριώτη για την καταπολέμηση των προυχόντων της Πελοποννήσου στην εμφύλια σύρραξη⁶.

⁵ Το εμπόριο και η ναυτιλία, 1775-1835 [Βιβλίο] / συγγρ. Κρεμμυδάς Β.. - Αθήνα : [s.n.], 1999,

⁶ (Νεότερη Ελλάδα [Βιβλίο] / συγγρ. Gallant Thomas. - [s.l.] : ΠΕΔΙΟ ΕΚΔΟΤΙΚΗ, 2017.

Όταν ξεκαθάρισε η διακυβέρνηση της χώρας και οι κυβερνητικοί είχαν τον πλήρη έλεγχο, η πραγματική απειλή από την οθωμανική αυτοκρατορία ήταν προ των πυλών ενώ λίγες εβδομάδες νωρίτερα είχε προηγηθεί η καταστροφή της Κάσου και των Ψαρών. Το δάνειο είχε όλο χρησιμοποιηθεί και η ελληνική δύναμη ήταν διασκορπισμένη εξερχόμενη από έναν εμφύλιο πόλεμο. Εν μέσω αυτού του κομβικού σημείου αποφασίζεται σύναψη και νέου δανείου. Το δεύτερο δάνειο ανέλαβε ο τραπεζιτικός οίκος των αδελφών Ρικάρδο με ονομαστικό κεφάλαιο 2.000.000 λιρών. Το καθαρό ποσό περιορίστηκε στις 816.000 λίρες, αφού το παραχωρούμενο δάνειο είχε οριστεί στο 55% του ονομαστικού. Η δεινή θέση της ελληνικής επανάστασης τους ανάγκασε να συμφωνήσουν για μία ακόμα φορά σε δάνειο με εξευτελιστικούς όρους. Επειδή μάλιστα οι Άγγλοι τραπεζίτες θεωρούσαν αναξιόπιστη την ελληνική κυβέρνηση για την διαχείριση του δεύτερου δανείου ανέλαβαν οι ίδιοι την διαχείριση του. Κάπως έτσι 212.000 λίρες δόθηκαν για την αναχρηματοδότηση του πρώτου δανείου, 77.000 για την αγορά όπλων και πυροβόλων, από τα οποία λίγα έφθασαν στην Ελλάδα, 160.000 για την παραγγελία 6 ατμοκίνητων πλοίων, από τα οποία μόνο τρία έφθασαν στην Ελλάδα και 155.000 για τη ναυπήγηση δύο φρεγατών σε ναυπηγεία της Νέας Υόρκης, από τις οποίες μόνο η μία («Ελλάς») ήλθε στην Ελλάδα, ενώ η δεύτερη πουλήθηκε για να χρηματοδοτηθεί η πρώτη. Τελικά, στην Ελλάδα έφθασε μόνο το ποσό των 232.558 στερλινών.

Τον Φεβρουάριο του 1825 ο Ιμπραήμ πασάς αποβιβάστηκε στην Μεσσηνία. Η ελληνική δύναμη προσπάθησε να αναχαιτίσει την νέα απειλή όταν ο Ιμπραήμ είχε αναπτύξει πλήρως στον ελλαδικό χώρο της δυνάμεις του. Μεγάλες πόλεις όπως η Τριπολιτσά και το Άργος έπεσαν στα χέρια των Αιγυπτίων ενώ η Δυτική Πελοπόννησος καταστράφηκε. Το 1826 κατέρρευσε και το Μεσολόγγι από την πολύμηνη πολιορκία. Η επανάσταση ήταν καταδικασμένη αλλά η γεωπολιτική θέση της Ελλάδας ήταν υπερπολίτιμη για να αφηθεί στην τύχη της. Με πρωτοβουλία του Τσάρου Νικόλαου και προστριβή της Αγγλίας και της Γαλλίας στην κοινοπραξία ώστε να μην περάσει η ελληνικός χώρος υπό ρωσική εκμετάλλευση, νίκησαν το οθωμανικό στόλο στο Ναβαρίνο και έσωσαν την ελληνική επανάσταση.

2.2.2 Η δημιουργία του ελληνικού κράτους από τον Ιωάννη Καποδίστρια και η πορεία της ελληνικής οικονομίας κατά τον 19ο αιώνα.

Υπό τα νέα δεδομένα η Γ΄ Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας εξέλεξε τον Ιωάννη Καποδίστρια ως «Κυβερνήτης της Ελλάδος» με επταετή θητεία. Ο Νέος Κυβερνήτης αποβιβάστηκε στο Ναύπλιο από αγγλικό πολεμικό με τη συνοδεία γαλλικού και ρωσικού πλοίου, κάτι το οποίο αποτύπωνε συμβολικά την Προστασία των τριών ευρωπαϊκών Δυνάμεων στην απελευθερωμένη Ελλάδα. Οι προσδοκίες του ελληνικού λαού όπως θα καταλάβουμε παρακάτω υπήρξαν υπερβολικά μεγάλες.

Η κατάσταση στη χώρα όπως έδειχναν τα δεδομένα ήταν πραγματικά τραγική. Η γεωργία της Πελοποννήσου είχε καταστραφεί από τις επιδρομές των αιγυπτιακών στρατευμάτων. Το κρατικό ταμείο ήταν κυριολεκτικά άδειο από τις σπατάλες και τις καταχρήσεις για τους εμφύλιους σπαραγμούς. Ένα κράτος που πραγματικά άρχιζε από το μηδέν. Δεδομένης της βαρύτατης κατάστασης αλλά και της συντηρητικής σκοπιάς που είχε αποκτήσει η Ευρώπη μετά τους Ναπολεόντειους πολέμους δεν έμειναν πολλές επιλογές στον

Καποδίστρια όσον αφορά τον τύπο διακυβέρνησης. Συγκέντρωσε όλες της εξουσίες στα χέρια παρά το ψήφισμα της Τροιζήνας όπου σύμφωνα με το άρθρο 5: «Η κυριαρχία ενυπάρχει εις το έθνος πάσα εξουσία πηγάζει εξ αυτού και υπάρχει υπέρ αυτού»). Οι εξουσίες εκχωρήθηκαν στον Καποδίστρια αναγνωρίζοντας την δυσκολία βιωσιμότητας του ελληνικού κράτους. Η διακυβέρνηση του υπήρξε αναμφίβολα αυταρχική και συγκεντρωτική. Έθεσε κατά προτεραιότητα τρεις στόχους: την εγκαθίδρυση ισχυρής κεντρικής κυβέρνησης, την αναδιάρθρωση της διαλυμένης οικονομίας και τη δημιουργία αξιόμαχου και νομιμόφρονος στρατού⁷.

Κραταιό ζητούμενο ήταν η δημιουργία θεσμικών υποδομών που θα έθεταν τις βάσεις για την λειτουργία του κράτους. Στο οικονομικό τομέα η ίδρυση μίας εκδοτικής τράπεζας, της Εθνικής Χρηματιστικής Τράπεζας (ΕΤΕ). Το κεφάλαιο για την λειτουργία της παρά το σθένος του Καποδίστρια και την αξιοθαύμαστη συνεισφορά των Φιλελλήνων ήταν ιδιαίτερα μικρό για να καλύψει τις ανάγκες του κράτους. Το συγκεντρωμένο ποσό δεν ξεπερνούσε τις 700.000 φράγκα και ήταν αδύνατο να καλύψει τις ανάγκες του ελληνικού Δημοσίου. Ενώπιον αυτής της δυσχερούς πραγματικότητας, η Εθνοσυνέλευση του Άργους αναγκάστηκε να θέσει ως υποθήκη για άλλη μια φορά τα «εθνικά κτήματα», προκειμένου να συνάψει τρίτο εξωτερικό δάνειο 60 εκατομμυρίων φράγκων. Θα η παροχή ενός νέου προς την χώρα τέθηκε υπό αμφισβήτηση από την Αγγλία όσον αφορά τις προοπτικές ξεχρέωσης του.

Έτσι, προτιμήθηκε ένα μικρότερο πόσο. Μια αναγκαία κίνηση ήταν η έκδοση εθνικού νομίσματος από τον Καποδίστρια, του αργυρού φοίνικος. Η κοπή εθνικού νομίσματος, εκτός από την συμβολική του σημασία για την πολιτική ανεξαρτησία της χώρας, κατάφερε να αντιμετωπίσει την αυθαιρεσία που υπήρχε στην αγορά από την επαναστατημένη Ελλάδα με ξένα νομίσματα ενώ προϊόντα και υπηρεσίες άρχισαν να εξισώνονται κάτω από ένα μέτρο κοστολογικής αξίας. Μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια τα αποθεματικά της Εθνικής Τράπεζας εξανεμίστηκαν και η Αντιβασιλεία των Βαυαρών παρέλαβε μόλις 100.000 ισπανικά πιάστρα⁸.

Όσον αφορά όμως την ύπαρξη εσόδων για το ελληνικό κράτος ο Καποδίστριας έπρεπε να πάρει κάποια πολύ σημαντικά μέτρα για την ανάπτυξη της γεωργίας, της βιοτεχνίας και του εμπορίου. Ο πρωτογενείς τομέας όπως ήταν σε πρωτόγονη κατάσταση, ενώ η βιοτεχνία φυσικά ήταν αδύνατον να υπάρξει. Δυστυχώς όλα τα οράματα για την λειτουργία της ελληνικής οικονομίας θα στα σταματήσουν πολύ γρήγορα. Άμεσες ήταν οι προσπάθειες του Καποδίστρια να βελτιώσει τον υπάρχοντα αγροτικό τομέα ενώ οι σκέψεις για επαύξηση της καλλιεργούμενης γης με την κατάκτηση εδαφών από την πληγωμένη Οθωμανική αυτοκρατορία ήταν πιθανή. Η αναδιοργάνωση του στρατού και οι συνεχείς συνεργασίες με τις μεγάλες δυνάμεις πέτυχε την εκκαθάριση της Πελοπόννησο από τις αιγυπτιακές φρουρές, την ανακατάληψη της Στερεάς και την επέκταση των συνόρων στη γραμμή Αμβρακικού – Παγασητικού. Ο Καποδίστριας έχοντας στο μυαλό του τον καταμερισμό των νέων εδαφών για την για την ανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής προχώρησε στην συστηματική καταμέτρηση των εθνικών κτημάτων και στην κατάρτιση εθνικού κτηματολογίου.

Η διορατικότητα του Καποδίστρια προέβλεψε τις μεγάλες αντιδράσεις που θα υπήρχαν από τους προύχοντες της Πελοποννήσου και των νησιών εξαιτίας της αυταρχικής

⁷ Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000 [Βιβλίο] / συγγρ. Παναγιωτόπουλος Βασίλης. - Αθήνα : ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, 2003. - Τόμ. Τόμος 3

⁸ Νεότερη Ελλάδα [Βιβλίο] / συγγρ. Gallant Thomas. - [s.l.] : ΠΕΔΙΟ ΕΚΔΟΤΙΚΗ, 2017.

διακυβέρνηση και του μοιράσματος των νέων εδαφών σε μικροκτηματίες. Γι αυτό η ιδέα διαμόρφωσης ενός νομιμόφρονος στρατού κάτω από την δική δικαιοδοσία θα ήταν το μέτρο για την καταστολή των λοιπών συμφερόντων. Με ψήφισμά διδόνταν η υπόσχεση σε κάθε πεζό στρατιώτη ή ναύτη που θα εκπλήρωνε «ανεπιλήπτως» τα καθήκοντά του «αμοιβή εις γην» ανάλογη με τον βαθμό του. Η δημιουργία ενός «ευχαριστημένου» στρατού και μιας ευρείας τάξης μικροκτηματιών θα τον βοηθούσε να αποκτήσει μεγάλη υποστήριξη στα κατώτερα στρώματα «σε μια χώρα όπου το 56% των αγροτών ήταν ακτήμονες και οι διαθέσιμες εθνικές γαίες ανέρχονταν στα 4/5 της ελληνικής επικράτειας»⁹.

Η πρόθεση του Κυβερνήτη για κοινωνική μεταρρύθμιση ήταν δεδομένη, αλλά ο Καποδίστριας δεν κατανόησε ποτέ όπως και οι μετέπειτα κυβερνώντες της χώρας την δύναμη μέσα από της πελατειακές σχέσεις και τον πλούτο που είχαν συγκεντρώσει ήδη από τα χρόνια της τουρκοκρατίας οι πλούχοντες. Οι μικροκαλλιεργητές, χωρίς καλλιεργητικά εργαλεία, και δάνεια για να χρηματοδοτήσουν τις καλλιέργειες του, θα βρίσκονταν οπωσδήποτε σε αδυναμία να εκμεταλλευθούν αποτελεσματικά τα παραχωρημένα κτήματα με αποτέλεσμα να τα πωλούσαν σε εξευτελιστικές τιμές σε μεγαλογαιοκτήμονες. Επιπρόσθετα η σύναψη του δανείου είχε υποθηκεύσει τα εθνικά κτήματα και τα χέρια του Κυβερνήτη ήταν δεμένα. Οι υποσχέσεις και εν τέλει η αθέτηση αυτών για την εφαρμογή αυτού του ριζικού μέτρου έφερε την διάψευση αυτών των κοινωνικών προσδοκιών με συνέπεια να διογκωθεί η λαϊκή δυσαρέσκεια.

Η επανάσταση των περιοχών διαδέχονταν η μία την άλλη και μόνο ο στρατός έμενε για την προστασία της ελληνική κυβέρνησης. Ο κύβος ερίφθη και ο Καποδίστριας δολοφονήθηκε από τον Γεώργιο και τον Κωνσταντίνο Μαυρομιχάλη στο Ναύπλιο στις 27 Σεπτεμβρίου 1831. Ο Καποδίστριας έπαιξε κι έχασε μην κατανοώντας την ιδιομορφία των ισχυρών βάσεων που είχαν δημιουργηθεί στο ελληνικό κράτος αρκετό καιρό πριν την δημιουργία του, προσπαθώντας να τις αλλάξει σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα «εν μια νυκτί». Την προσπάθεια θέσπισης των βάσεων του ελληνικού κράτους συνέχισε αντιβασιλεία του Όθωνα και μετά την ενηλικίωση του ο ίδιος. Ο συγκεντρωτικός χαρακτήρας και η αυταρχική διακυβέρνηση εκδηλώθηκαν και επί Όθωνα, ο διορισμός του όμως από τις μεγάλες δυνάμεις και η προπαγάνδα που δημιούργησε άργησαν να φέρουν τα αποτελέσματα που είδαμε στην περίπτωση του Καποδίστρια.

2.3 Το Ελληνικό κράτος υπό την επιρροή του εθνικού, εθνικιστικού πνεύματος ως καταλύτης στην εξέλιξη της χώρας.

Αμέσως μετά το τέλος της επανάστασης τέθηκε στην Ευρώπη αλλά και στην ίδια την χώρα το ζήτημα της σύνδεσης των αρχαίων Ελλήνων της αρχαϊκής (κλασσικής και ελληνιστικής περιόδου που τόσο είχαν επηρεάσει των Ευρωπαϊκό στοχασμό και είχε γίνει αντικείμενο γοήτρου η γνώση των κλασσικών φιλοσόφων στους αριστοκρατικούς κύκλους της Ευρώπης) με τους Νεοέλληνες της επανάστασης. Το ιδεώδες της ελευθερίας, η έξοδος του Μεσολογγίου, η καταστροφή της Χίου ήταν κάποια από τα γεγονότα που βεβαίωναν την Ευρωπαϊκή αριστοκρατία για τον συσχετισμό αυτό, παρά το γεγονός πως κάποιοι από τους

⁹ Το αγροτικό συνεταιριστικό κίνημα στην Ελλάδα : Ιστορική εξέλιξη και δράση, προβλήματα και προοπτικές ανάπτυξης [Βιβλίο] / συγγρ. Αβδελίδης Παρμενίων. - Αθήνα : Εκδόσεις Παπαζήσης, 1986.

προαναφερθέντες άλλαζαν γνώμη όταν επιστέφονταν την Ελλάδα. Αντί την αγορά της Αθήνας και την σκληρή εκπαίδευση της Σπάρτης όπως τα είχαν ονειρευτεί έβρισκαν ένα εξαθλιωμένο λαό σε πολύ άσχημες συνθήκες ζωής, γεμάτο έριδες, με το Οθωμανικό στοιχείο στενά συνδεδεμένο με την καθημερινότητα τους την στιγμή που ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού ήταν ακόμα τουρκόφωνο. Αρκετούς υποστηρικτές βρήκε η αμφιλεγόμενη θεωρία του Γιάκομπ Φίλιπ Φαλμεράυερ σχετικά με τη φυλετική καταγωγή των Νεοελλήνων .

Αμέσως ένα ανελέητο «σκάψιμο» άρχισε για την ανασκαφή κλασσικών μνημείων που θα βεβαίωναν την συσχέτιση των νεοελλήνων με τους αρχαίους. Στην διαδικασία αυτή μπορούν εύκολα να μπορούμε να προσθέσουμε την επιλεκτική ανασκαφή κλασσικών αντικειμένων και την καταστροφή Βυζαντινών η άλλων στρωμάτων . Η καταστροφή στοιχείων την περίοδο αυτή ήταν τεράστια με χαρακτηριστικό παράδειγμα την Ακρόπολη και την ιστορία της μέχρι εκείνες τις μέρες. Ένας από τους πρώτους θεσμούς που θέσπισε ο Καποδίστριας και καταδεικνύει τον παραπάνω ισχυρισμό είναι το Αρχαιολογικό Μουσείο της Αίγινας ως πρώτο Εθνικό Μουσείο της Ελλάδας στις 21 Οκτωβρίου του 1829 .

Επί Όθωνα τέθηκαν τα θεμέλια για την μεγάλη μάστιγα του 19ου αιώνα , την Μεγάλη ιδέα. Το 1834 πραγματοποιείται η μεταφορά της πρωτεύουσας από το Ναύπλιο στην Αθήνα λόγω της αρχαίας της δόξας και των κλασσικών της ερειπίων. Η επιλογή αυτή του Όθωνα υποδήλωνε ότι η νέα Ελλάδα ήθελε να είναι συνέχεια της αρχαίας Ελλάδας. Παράλληλα αναστήθηκε η Σπάρτη στην αρχαία της θέση. Στις 14 Ιανουαρίου 1844, στη διάρκεια των συζητήσεων για το ζήτημα των αυτοχθόνων και των ετεροχθόνων, ο Ι. Κωλέττης πραγματοποίησε στην Εθνοσυνέλευση την ακόλουθη αγόρευση:

[...] δια την γεωγραφικήν της θέσιν η Ελλάς είναι το κέντρον της Ευρώπης, ισταμένη και έχουσα εκ μεν δεξιών την Ανατολήν, εξ αριστερών δε την Δύσιν, προώρισται, δια μεν της πτώσεως αυτής να φωτίση την Δύσιν, δια δε της αναγεννήσεως την Ανατολήν. Το μεν πρώτον εξεπλήρωσαν οι προπάτορες ημών, το δε δεύτερον είναι εις ημάς ανατεθημένον· εν τω πνεύματι του όρκου τούτου, και της μεγάλης ταύτης ιδέας είδον πάντοτε τους πληρεξουσίους του έθνους να συνέρχονται δια να αποφασίσωμεν ουχί πλέον περί της τύχης της Ελλάδος, αλλά της Ελληνικής φυλής. Πόσον επεθύμουν να ήτο παρόντες σήμεραν Γερμανοί, Ζαΐμαι, Κολοκοτρώναι, οι άλλοτε της Εθνικής Συνελεύσεως πληρεξούσιοι, και αυτοί οι δραξάμενοι τα όπλα επί τω γενικώ τούτω σκοπώ δια να συνομολογήσωσι μετ' εμού πόσον εμακρύνθημεν της μεγάλης εκείνης της πατρίδος ιδέας, την οποίαν εις αυτό του Ρήγα το τραγούδι είδομεν κατά πρώτον εκφρασμένην. Εν ενί πνεύματι τότε ηνωμένοι, όσοι είχομεν το επώνυμον Έλληνες, εκερδίσαμεν μέρος του όλου σκοπού [...] έκαστος ημών έχει εν εαυτώ την ιδέαν της λαμπράς του Ελληνισμού καταγωγής [...] πας τις εξ υμών αισθάνεται, ότι η Συνέλευσις αύτη εκροτήθη εις Αθήνας, της οποίας την λαμπρότητα, το μεγαλείον και τα αμίμητα αριστουργήματα αιώνες εθαύμασαν, και θαυμάζουσιν. Αι Αθήναι, και σύμπασα η Ελλάς διηρημένη το πάλοι καθέκαστα, και εις ιδιαίτερα κράτη έπεσε, και πεσούσα εφώτισε τον κόσμον.

Η αγόρευση αυτή του Κωλέττη αποτελεί την πρώτη διατύπωση της Μεγάλης Ιδέας του Ελληνισμού. Το πολιτικό πρόβλημα που επιδίωκε άμεσα να επιλύσει ήταν το αίτημα της εθνικής ενότητας των Ελλήνων, που είχε διασαλευθεί από την οξεία ρήξη μεταξύ αυτοχθόνων και ετεροχθόνων. Ο Ηπειρώτης πολιτικός έδωσε τότε στη Μεγάλη Ιδέα ένα πνευματικό, πολιτισμικό περιεχόμενο: τη μεταλαμπάδευση των φώτων της Δύσης στην Ανατολή. Ο εκπολιτισμός της Ανατολής, δηλαδή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, θα

συνεπέφερε μοιραία (αλλά άδηλα) τον εξελληνισμό της. Μέσα στα όρια του ελληνικού κράτους ζούσαν τότε 750.000 κάτοικοι, ενώ, σύμφωνα με ελληνικούς υπολογισμούς, οι Έλληνες εκτός των συνόρων ανέρχονταν σε περίπου 2.000.000.

Βασικό εργαλείο για τον φωτισμό της Ανατολής από την Δύση στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος ήταν το Εθνικό (Οθώνειο) Πανεπιστήμιο που ιδρύθηκε το 1837. Σκοπός του η οργάνωση του νέου κράτους με βάση τα δυτικά πρότυπα, αλλά και η μεταλαμπάδευση των φώτων της Δύσης στην Ανατολή και ο εξελληνισμός της Ανατολής της Οθωμανικής αυτοκρατορίας δια των αποφοίτων του. Η βαριά ασθενής Οθωμανική Αυτοκρατορία ιδιαίτερα μετά τον τουρκοαιγυπτιακό πόλεμο (1839-41) και την ήττα της από τον Ιμπραήμ πασά άνοιξε την όρεξη των Ελλήνων για αλλοτριωτική κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης. Το 1852 έπειτα από τα σύννεφα του πολέμου που μαζεύονταν μεταξύ της Ρωσίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας η κυβέρνηση Κριεζή σύναψε δάνειο 5.000.000 δραχμών με τη Σουηδία. Τα χρήματα του δανείου προορίζονταν για την πολεμική προπαρασκευή της χώρας εν όψει ενός επερχόμενου ευρωπαϊκού πολέμου. Αφορμή ήταν ο ανταγωνισμός ρωμαιοκαθολικών και ορθοδόξων για τα προσκυνήματα των Αγίων Τόπων. Η Ρωσία απαιτούσε να αναγνωριστεί επίσημος προστάτης των 12.000.000 ορθοδόξων χριστιανών υπηκόων του Σουλτάνου.

Ο ενθουσιασμός των Ελλήνων του βασιλείου υπήρξε υπέρμετρος . Φάνηκε προς στιγμήν ότι η Μεγάλη Ιδέα επρόκειτο να πραγματοποιηθεί. Οι πρεσβευτές των Δυτικών Δυνάμεων άρχισαν να ανησυχούν σοβαρά για τη διόγκωση του φιλορωσικού ρεύματος στην Ελλάδα. Μπροστά σε αυτήν την αποσταθεροποιητική προοπτική και έπειτα από κήρυξη πολέμου στην Ρωσία ,η Αγγλία και η Γαλλία προχώρησαν τον Μάρτιο σε αποκλεισμό του Πειραιά .Μία εβδομάδα αργότερα, μια μεραρχία του γαλλικού στρατού αποβιβάστηκε και κατέλαβε τον Πειραιά, προκαλώντας αυθημερόν την άμεση πτώση της ελληνικής κυβέρνησης Κριεζή. Ο αγώνας στις επαρχίες της Οθωμανικής αυτοκρατορίας από τους χριστιανούς έμεινε «άνευ της συνδρομής των Αθηνών» τον και οι επαναστατημένοι Έλληνες αναγκάστηκαν να καταθέσουν «προς καιρόν» τα όπλα.

Ο αποκλεισμός του Πειραιά κράτησε από δύο έτη και εννέα μήνες . Η δικαιολογία για την παράταση της ξενικής κατοχής ήταν η αποπληρωμή του πολυθρύλητου αγγλικού δανείου του 1832/33 καθώς το κατηγορητήριο εγκαλούσε την Ελλάδα για την σπατάλη των λιγοστών της εσόδων σε στρατιωτικές δαπάνες, χωρίς να φροντίζει για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας και (κυρίως) χωρίς να εξοφλεί τα χρέη της. Το ελληνικό κράτος κατανόησε την θέση του μπροστά στις μεγάλες δυνάμεις με έναν άσχημο τρόπο. γενικότερης στρατηγικής της Βρετανίας στην Ανατολική Μεσόγειο αντικειμενικός σκοπός της οικονομική εκμετάλλευσης ήταν η εξυπηρέτηση του γνωστού ως Pax Britannica ελέγχου. Ασφαλώς, η επιβολή διεθνούς οικονομικού ελέγχου (έστω προσωρινού και περιορισμένου) ήταν το προοίμιο της οριστικής έκπτωσης του Όθωνα.

Η μεγάλη ιδέα όπως προαναφέραμε έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην ηθική ανάταση των Ελλήνων και την εμπλοκή της χώρας στην επανάσταση της Κρήτης έπειτα από την ήττα από την χρεοκοπία του 1893 από την κυβέρνηση του Χαριλάου Τρικούπη ώστε ο στρατός της χώρας και τα οικονομικά της ήταν σε άθλια κατάσταση. Παρόλα αυτά η ιδέα της κατάκτησης χάρτης της Κωνσταντινούπολης και η επανόρθωση της βυζαντινής αυτοκρατορίας ήταν όνειρα που τότε διαγράφηκαν από το μυαλό των Ελλήνων. Η επέμβαση στην Κρήτη έφερε αναπόφευκτα την εμπλοκή της Ελλάδας με την Τουρκία κοίτα και τον πόλεμο που έπαιξε

στη συνέχεια Στράτος μικρότερος αριθμό και σε εξοπλισμό τέθηκε αντιμέτωπος με έναν ανώτερο ποσοτικά και ποιοτικά τουρκικό στρατό με αποτέλεσμα την ήττα του. Οι Έλληνες που ονειρευόταν την κατάκτηση Κωνσταντινούπολης τώρα πια ευελπιστούσαν στην κατάληψη της ίδιας της Αθήνας. Όλες οι δυνάμεις προέβησαν πες αλφαβητικά στην διπλωματική διαχείριση της κρίσης και το σταμάτημα της προέλασης του τουρκικού στρατού με την. Είδη υγιεινής εκχειρίας έφερε ταπεινωτικούς όρους για τη χώρα καθώς η οθωμανική αυτοκρατορία απαιτούσε την άμεση αποπληρωμή τεσσάρων εκατομμυρίων Φράγκων. Η Ελλάδα μην έχοντας τα χρήματα αυτά και αναγκασμένη να πληρώσει τα δάνεια αναγκάστηκε να τεθεί υπό πλήρη διεθνή οικονομικό έλεγχο. Μετά τη δημιουργία της επιτροπής στην Αθήνα επιτράπηκε. Μία εξαμελής επιτροπή προχώρησε στην Ανάλυση του οικονομικού ελέγχου της χώρας. Επιτράπηκε η εκταμίευση 170 εκατομμυρίων χρυσών Φράγκων για την αποπληρωμή της τουρκικής αποζημίωσης για τη διόρθωση του δημοσιονομικού ελλείμματος.

Η εθνικιστική ρητορική και η ανόρθωση του αρχαίου Ελληνικού πνεύματος έφερε πολλές φορές ακόμα και την κατάληψη της εξουσίας από εθνικιστικούς ιδεολόγους με πραξικοπήματα. Οι περιπτώσεις της δικτατορίας του πάγκαλου του Μεταξά και της χούντας των συνταγματαρχών του 1967 αποτελούν τα κύρια παραδείγματα του 20ου αιώνα με τις ανάλογες επιπτώσεις στον δημοσιονομικό τομέα καθώς στις περιπτώσεις αυτές έγινε προσπάθεια είτε για δημιουργία μιας κλειστής οικονομίας ενός κράτος που βασίζεται στην αυτάρκεια εις την πλήρη διάλυση της οικονομίας από ανθρώπους μη σχετικούς με τη λειτουργία της δυστυχώς η ιδέα της ανωτερότητας του ελληνικού γένους έναντι άλλων καλλιεργείται δυστυχώς από τα σχολεία και είναι παρών μέχρι και στις μέρες μας.

2.3.1 Το θρησκευτικό δόγμα ως πρίσμα για την εργασιακή αντίληψη στην χώρα

Η εκ διαμέτρου φιλοσοφία του εργασιακού ήθους βρίσκεται σε απόλυτη διαστολή με ένα θεμελιώδες στοιχείο της Ελληνικής παράδοσης την ορθοδοξία. Η θρησκευτική υπόσταση είναι το βασικό στοιχείο στον τρόπο αντίληψης και δράσης του ανθρώπου με αποτέλεσμα αυτό που ονομάζεται επιχειρηματικό πνεύμα αναλαμβάνει εκ διαμέτρου διαφορετικό περιεχόμενο ανάλογα με το ισχύον θρησκευτικό δόγμα. Πριν εξετάσουμε το Ορθόδοξο δόγμα ακόμα και τη σχέση τους με την εργασιακή ηθική θα ήταν πρόπον να ρίξουμε μία γενική ματιά στον Προτεσταντισμό με τον οποίο συνδέθηκε η παράδοση της Βρετανίας. Μέσα από αυτόν περιγράφεται ότι η κατάκτηση υλικού πλούτου είναι σημάδι Θείας εύνοιας και ότι το εισόδημα πρέπει να αποταμιεύεται και να επενδύεται σε παραγωγικές επιχειρηματικές δραστηριότητες και όχι να σπαταλιέται στην κατανάλωση και στην επίδειξη. Στοιχεία που χαρακτηρίζουν απόλυτα την αριστοκρατία.

Αντίθετα το παράδειγμα της μεσαίας τάξης στην Γαλλία(πριν την επανάσταση) ως χαρακτηριστικό της καθολικής θρησκείας περιλαμβάνει και επιχειρηματίες που επενδύουν τα κέρδη τους όπως οι βρετανοί καπιταλιστές αλλά και πάρα πολλά μέλη της ίδιας τάξης να σπαταλούν τα κέρδη τους για να αγοράσουν πολυτελείς επαύλεις και γενικότερα να κάνουν επίδειξη ώστε να μιμηθούν την αριστοκρατική ζωή αποκτώντας μεγάλο κοινωνικό κύρος και απαλλαγεί από το στίγμα της ταπεινής καταγωγής τους. Ενώ στην ορθόδοξη θρησκεία, η εργασία έχει αξία για τη ζωή του ανθρώπου και μπορεί να θεωρηθεί και πνευματικό έργο αλλά δεν ταυτίζεται με το εξειδικευμένο επάγγελμα. Ο επαγγελματισμός της εργασίας

συνδέεται με το κέρδος την αύξηση της παραγωγής και γενικά με την εκμετάλλευση του ανθρώπου. Ο παρακάτω λόγος είναι διαφωτιστικός:

«Η άποψη ότι το επάγγελμα κάθε ανθρώπου είναι προορισμένο από την θεία πρόνοια είναι απάνθρωπη αφού καταργεί την ελευθερία του ανθρώπου ή τον κάνει να αδειάζει ακόμη περισσότερο ας φανταστούμε τι μπορεί να συμβεί αν Ο έμπορος και ο εργοστασιάρχης ο κάθε επιχειρηματίας σκεφθεί ότι η εργασία του αυτή είναι επάγγελμα και καθορίστηκε από τον Θεό στην περίπτωση αυτή μπορούν να δικαιωθούν όλες οι καταχρήσεις οι αδικίες και εκμεταλλεύσεις¹⁰.»

Ίσως όμως το πιο σημαντικό στοιχείο διαφοροποίησης της Ορθοδοξίας από τις υπόλοιπες χριστιανικές θρησκείες είναι η εκπλήρωση του καθήκοντος. Η Δυτική ηθική μιλάει και καθήκοντα προς τον Θεό ,αντίθετα η ορθόδοξη θρησκεία αναφέρει τη φυσική πορεία του ανθρώπου Με λίγα λόγια Η αγάπη δεν είναι καθήκον ούτε μπορεί να κλειστεί αυτή την έννοια αλλά φυσική κατάσταση.

2.4 Η αγροτική οικονομία ως βασικός κορμός του ελληνικού κράτος

Ας ρίξουμε μία καθαρή ματιά στην οικονομία της χώρας. Οι εθνικές γαίες ανέρχονταν στα 4/5 της ελληνικής επικράτειας. Ένα ακανθώδες ζήτημα ήταν η καθαρή εκμετάλλευση τους και η οργάνωση ενός πρωτογενούς τομέα ως βάση μίας αγροτικής οικονομίας . Τα επάλληλα όμως δικαιώματα έφεραν τον στραγγαλισμό για την αγροτική ανάπτυξη. Ας ρίξουμε μία ματιά στην Αγγλία. Οι μεγαλογαιοκτήμονες της χώρας προχώρησαν μέσα από το κοινοβούλιο τα «μέτρα περίφραξης» όπου τους επιτρέπονταν να κατοχυρώνουν τα δικαιώματα ιδιοκτησία τους. Η squireararchy που δημιουργήθηκε αποτελούταν από μεγάλους γαιοκτήμονες οι οποίοι είχαν στα χέρια το μεγαλύτερο μέρος των κτημάτων της Αγγλίας. Παρόλο το πόσο ανελεύθερο δικαίως φαντάζει το μέτρο , οι εκσυγχρονιστές αυτοί γαιοκτήμονες προχώρησαν σε πολύ σημαντικές καινοτομίες λόγο του κεφαλαίου που διέθεταν όπως τα αγροτικά εργαλεία , λιπάσματα και την κτηνοτροφία. Η διαδικασία αυτή αύξησε κατακόρυφα την παράγωγη αλλά και την αύξηση του πληθυσμού συμβάλλοντας τα μέγιστα μετέπειτα στην εκβιομηχάνιση της Αγγλίας¹¹ .

Αντίθετα στην Ελλάδα όχι απλά οι εθνικές γαίες δεν πέρασαν στα χέρια μικροκτηματιών και μέσα από αγροτικούς συνεταιρισμούς να προχωρήσουν στην περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτικού προϊόντος, αλλά παρέμειναν στα χέρια του κράτους. Η εξαγορά προϋπέθετε ξεκάθαρους τίτλους ιδιοκτησίας οι οποίοι ήταν ανύπαρκτοι στο Οθωμανικό κράτος όπου υπήρχαν επάλληλα δικαιώματα επί της γης όπως προαναφέραμε. Στους αιώνες της οθωμανικής κυριαρχίας, οι γαίες αυτές καλλιεργούνταν από τους χωρικούς οι οποίοι απολάμβαναν το δικαίωμα της διηνεκούς κατοχής τους. Κατά τον Α. Σιδέρη μετά τα χρόνια της επανάστασης, από τους 500-600 χιλιάδες Έλληνες αγρότες μόνο 80 με 150 χιλιάδες ήταν ιδιοκτήτες γης. Οι αγρότες που τα καλλιεργούσαν διέθεταν πενιχρά μέσα.

¹⁰ Ο Καπιταλισμός ως γέννημα της δυτικής Μεταφυσικής [Βιβλίο] / συγγρ. Ιεροθέου Σεβ. Ναυπάκτου και αγ. Βλασίου.

¹¹ Ιστορία της Νέας Ευρώπης από το 1815 μέχρι σήμερα [Βιβλίο] / συγγρ. Lindermann Albert S.. - Αθήνα : Εκδόσεις Κριτική, 2014.

Η επιθυμία του Καποδίστρια περιγράφει την κατάσταση της υπαίθρου «Εάν είχα το έτος τούτο ν' αγοράσω τα τινά ζεύγη βοών και να δανείσω εις τα κοινότητας εκατομμύρια τίνα γροσιών, ηθέλαμεν έχει και κάμπους γεωργημένους και χωριά αναστημένα και σχολεία» .Από την άλλη μεριά οι εθνικές γαίες στην Στερεά Ελλάδα λόγο της αναταραχής που επικρατούσε λίγο πριν κατακτηθεί από την Ελλάδα, ένα πολύ μεγάλο τμήμα της πέρασε στα χέρια ιδιωτών με εξαγορά από τους Οθωμανούς ιδιοκτήτες τους σε χαμηλή τιμή¹². Μέχρι το 1871 μόνο 600.000 στρέμματα που διανεμήθηκαν. Συνοψίζοντας τα παραπάνω μπορούμε να διακρίνουμε πως ο πρωτογενείς τομέας της Ελλάδας για όλη την διάρκεια του 19ου αιώνα τέλεσε υπό καθεστώς κλειστής οικιακής οικονομίας και βιοτεχνίας δεδομένου εκτός από αξιοσημείωτες περιπτώσεις όπως θα δούμε παρακάτω προς το τέλος του αιώνα . Δεν υπήρξε ανεπτυγμένη βιομηχανία. Η κυρίαρχη οικονομική δραστηριότητα ήταν η γεωργία και στο μεγαλύτερο μέρος της παρήγαγε απλά προς αυτοκατανάλωση την στιγμή που τα προϊόντα που εξαγόταν ήταν ελάχιστα.

Το αποφασιστικό βήμα για την επίλυση του ζητήματος των εθνικών γαιών, ήταν η απαλλαγή από το καθεστώς των επάλληλων δικαιωμάτων πάνω στη γη έπειτα από την εγκαθίδρυση της Βασιλευομένης Δημοκρατίας μέσα από το σύνταγμα του 1864. Τέθηκε ως ζητούμενο στην εθνοσυνέλευση και 7 χρόνια αργότερα πέρασε από τη Βουλή. Ο βουλευτής Τριφυλίας και υπουργός Οικονομικών Σωτήριος Σωτηρόπουλο ήταν οι πρωτεργάτες στην περίφημη αγροτική μεταρρύθμιση του 1871 .Ο νόμος ΤΠΣΤ' όριζε ότι οι καλλιεργητές μπορούσαν να εξαγοράσουν, με αρκετά ευνοϊκούς όρους(μόνο το 50% του αντιτίμου των γαιών πληρώθηκε στο Κράτος από τους αγοραστές της εθνικής ιδιοκτησίας), τις εθνικές γαίες επί των οποίων είχαν πραγματοποιήσει τις καλλιέργειες τους. Πιο συγκεκριμένα ο νόμος ΥΛΑ' αναγνώριζε την προτεραιότητα των κατόχων και παρείχε αρκετά ευνοϊκούς όρους για την εξαγορά των γαιών· αν όμως οι κάτοχοι δεν προχωρούσαν στη διαδικασία εξαγοράς για οποιονδήποτε λόγο, τότε έχαναν κάθε δικαίωμα και η γη που ως τότε καλλιεργούσαν μπορούσε να αγοραστεί από οποιονδήποτε. Έτσι καταργήθηκε το δικαίωμα της διηνεκούς κατοχής εθνικής γης από τους καλλιεργητές, που όπως είδαμε παραπάνω, είχε βαθιές ρίζες στην οθωμανική περίοδο και είχε κατοχυρωθεί μάλιστα με νόμο του ελληνικού κράτους το 1843¹³.

Υπολογίζεται πως από το 1870 ως το 1911 η διανομή έφτασε τα 2.650.000 στρέμματα σε 370.000 παραχωρητήρια σε σχέση . Στόχος της μεταρρύθμισης πέραν από την αύξηση παραγωγικότητας ήταν απλώς η συντριβή της μεγάλης γαιοκτησίας των τσιφλικιών κυρίως στην Στερεά Ελλάδα και την Εύβοια, προς όφελος του αστικού καπιταλισμού, ο οποίος θα εξασφάλιζε την προσφορά αγροτικών προϊόντων σε ασυγκρίτως φθηνότερες τιμές. Η αγροτική μεταρρύθμιση δεν επέφερε κάποια ουσιαστική βελτίωση ως προς τις συνθήκες ζωής των χωρικών. Ο μεγάλος πολυτεμαχισμός σε συνδυασμό με τις οικονομικές δυνατότητες των αγροτών και τις μικρές τους οι φιλοδοξίες πέρα από οικιακή ικανοποίηση ήταν εμπόδιο για την ανάπτυξη του κλάδου¹⁴.

Παρόλο αυτά με την αγορά γης, δόθηκε κατ' επέκταση η δυνατότητα και στην ενυπόθηκη πίστη να λειτουργήσει. Κάτι που έδωσε τεράστια ώθηση στις εμπορευματικές

¹² Η διάρθρωση της αγροτικής οικονομίας και των θαλασσιών μεταφορών στην Ελλάδα πριν και μετά την επανάσταση του '21 [Βιβλίο] / συγγρ. Παπαγαρυφάλου Παναγιώτης, - Αθήνα : Τυπογραφείο Βασιλείου, 1977

¹³ Η «Οικονομική Αναγέννηση» του ελληνικού χώρου στον 18ο αιώνα [Βιβλίο] / συγγρ. Πατρόνης Β.. - 2015.

¹⁴ Filologika.gr [Ηλεκτρονικό]. - 2016 Ιουνίου 16. - 2019. - <https://filologika.gr/lykio/g-lykiou/prosanatolismou/istoria/dianomi-ethnikon-ktimatou/>.

καλλιέργειες. Παρά τις σημαντικές βελτιώσεις που σημειώθηκαν στον αγροτικό τομέα στη δεκαετία αυτή, η αγροτική δανειοδότηση θα παρέμενε για αρκετό καιρό ακόμα πολύ μικρή. Η εισαγωγή νεωτεριστικών μεθόδων καλλιέργειας, παρά τις αξιέπαινες προσπάθειες της έκθεσης Ολυμπίων, παρέμειναν ελάχιστες¹⁵. Το ανύπαρκτο οδικό δίκτυο και η έλλειψη μεταφορικών μέσων στις περισσότερες περιφέρειες δεν επέτρεπε την εμπορία αγροτικών προϊόντων σε μεγάλη έκταση. Οι προσπάθειες του Χαρίλαου Τρικούπη λίγα χρόνια αργότερα έφεραν αποτελέσματα. Όπως είδαμε το κακό οδικό δίκτυο και η δυσπρόσιτη ελληνική επικράτεια έκανε τις όποιες σκέψεις για εσωτερικό εμπόριο αδύνατες. Ο Ναυπλιώτης πολιτικός προχώρησε στην σύναψη δανείων και στην αύξηση φόρων για την βελτίωση το οδικού δικτύου, την κατασκευή και την βελτίωση των λιμανιών. Στις χερσαίες μεταφορές καθοριστική για την ανάπτυξη της χώρας ήταν ανάπτυξη του σιδηροδρομικού δικτύου από τα 9 χιλιόμετρα στο δρομολόγιο Αθήνας Πειραιά στα 900 χιλιόμετρα. Το έργο λόγω διάφορων προβλημάτων ολοκληρώθηκε το 1911 αλλά τα εύσημα ανήκουν σίγουρα στον Τρικούπη ως ένα αναγκαίο βήμα για την ανάπτυξη της βιομηχανίας και του εμπορίου. Επίσης ιδιαίτερα αξιόλογο ήταν το άνοιγμα της διώρυγας της Κορίνθου. Το έργο σήμερα μπορεί να μην τυχαίνει της σοβαρά μεγάλης χρήσης, την περίοδο όμως αυτή μείωνε αρκετά τον χρόνο ταξιδιού μέσω του περιπόλου της Πελοποννήσου.

Στα τέλη του αιώνα δόθηκε περισσότερη ώθηση στην ανάπτυξη του αγροτικού τομέα. Σπουδαία ήταν η αποξήρανση μεγάλων εκτάσεων που καλύπτονταν από λίμνες ή έλη. Σπουδαία δημόσια έργα που πρόσφεραν δυνατότητα για πλούσια καλλιεργημένη αλλά και βοήθησαν στην καταπολέμηση της ελονοσίας που χαρακτηριζόταν ως μάλιστα εκείνη την περίοδο. Πιο γνωστό αποστραγγιστικό έργο ήταν η αποξήρανση της λίμνης Κωπαΐδας στη Βοιωτία. Επιπρόσθετα η προσάρτηση των Ιονίων Νήσων και της Θεσσαλίας, με την τελευταία περιφέρεια να προσφέρει τον πλούσιο Θεσσαλικό κάμπο αποτέλεσαν κλειδί για τη ανάπτυξη της γεωργίας.

Τα εδάφη της Θεσσαλίας αγοράστηκαν από Έλληνες του εξωτερικού και έφεραν στο προσκήνιο το ζήτημα της μεγάλης ιδιοκτησίας. Ο θεσμός των τσιφλικιών της Θεσσαλίας αποτέλεσε ουσιώδες εργαλείο άσκησης πολιτικών και κοινωνικών πιέσεων για να κερδοσκοπήσουν οι νέοι μεγαλογαιοκτήμονες από την παραγωγή σιταριού. Κύριος σκοπός τους ήταν η επιβολή υψηλών δασμών στα σιτηρά από την Ρωσία ώστε να πετύχουν όσο το δυνατόν υψηλότερες τιμές στην εγχώρια αγορά. Δεν ήταν λίγες οι φορές μάλιστα που δημιουργήθηκαν εξαιτίας τους και τεχνικές ελλείψεις. Η κατάσταση έφερε πολλές αντιδράσεις και πάρα την προσπάθεια του Θ. Δεληγιάννη για απαλλοτρίωση του 1/8 των τσιφλικιών Θεσσαλία, οι πελατειακές σχέσεις εμπόδισαν την ανάπτυξη της Γεωργίας. Έπειτα από 11 χρόνια εν τέλει ψηφίστηκε νόμος που επέτρεπε την απαλλοτρίωση και να την διανομή των κτημάτων σε μικροκαλλιεργητές¹⁶.

Περίοδος	Αριθμός Απαλλοτριώσεων
1917-1920	64

¹⁵ Η διάρθρωση της αγροτικής οικονομίας και των θαλασσιών μεταφορών στην Ελλάδα πριν και μετά την επανάσταση του '21 [Βιβλίο] / συγγρ. Παπαγαρυφάλλου Παναγιώτης. - Αθήνα : Τυπογραφείο Βασιλείου, 1977

¹⁶ Το αγροτικό συνεταιριστικό κίνημα στην Ελλάδα : Ιστορική εξέλιξη και δράση, προβλήματα και προοπτικές ανάπτυξης [Βιβλίο] / συγγρ. Αβδελίδης Παρμενίων. - Αθήνα : Εκδόσεις Παπαζήσης, 1986.

1921-1922	12
1923-1925	1203

Πίνακας 1: Αριθμός Απαλλοτριώσεων 1917-1925.

Το ελληνικό κράτος προχωρούσε στην δημιουργία μίας αγροτικής οικονομίας βασιζόμενης στους μεσαίους και μικρούς κτηματίες. Ο στόχος ήταν η στήριξη και πολλαπλασιασμός της γης προσφέροντας τους τα αναγκαία και πρόληψη για κοινωνικές εντάσεις, ενώ όπως βλέπουμε στο παραπάνω γράφημα ο αριθμός απαλλοτριώσεων έπειτα από την μικρασιατική καταστροφή είναι αποκαλυπτικός. Τα νέα δεδομένα έφεραν με την σειρά τους , μικροκαλλιεργητές να πέφτουν εύκολα θύμα από τους εμπόρους για την εμπορευματοποίηση των προϊόντων τους. Για να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο αυτό ιδρύθηκε η Αγροτική τράπεζα που έλυσε αρκετά ζήτημα πίστωσης που χρειαζόνταν οι Έλληνες αγρότες. Οι παραγωγικοί συνεταιρισμοί δυνάμωσαν ιδιαίτερα τις διεκδικήσεις των αγροτών και δημιούργησαν ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη του αγροτικού τομέα στο σύνολο του . Η αγροτική οικονομία βρίσκεται στην καλύτερη περίοδο ενώ η ευνοϊκή φορολογική μεταχείριση της αγροτικής παραγωγής έδωσε το απαραίτητο στήριγμα για την δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών για ανάπτυξη της βιομηχανίας και την μετακίνηση του πληθυσμού στις πόλεις δημιουργώντας δεδομένα αστικοποίησης¹⁷.

2.4.1 Η σταφιδική κρίση ως παράδειγμα υπέρμετρη επένδυσης σ 'ένα προσωρινά ζητούμενο ποιον.

Πέρα από τους μικροκαλλιεργητές που δημιουργήθηκαν από το μοίρασμα των εθνικών γαιών υπήρχαν κάποια παραδείγματα συστηματικής απόκτησης εδαφών για καλλιέργεια από μία συγκεκριμένη ομάδα. Στην Αμαλιάδα μετά την ψήφιση των νόμων εκδηλώθηκαν ισχυρές τάσεις συγκέντρωσης της γαιοκτησίας, από μια τοπική αστική τάξη .Εκεί υπήρχε διαθέσιμη χέρσα εθνική γη, την οποία συγκέντρωσαν, δημιουργώντας αγροκτήματα πολλών εκατοντάδων στρεμμάτων και τη μετέτρεψαν σε σταφίδαμπελώνες. Τα συγκεκριμένα κτήματα έγιναν το κέντρο σταφιδοπαραγωγής και σταφιδεμπορίου.

Η παραγωγή σταφίδας διαδραμάτισε έπαιξε ουσιώδες ρόλο στην πορεία του ελληνικού κράτους. Η Αμαλιάδα υπήρξε πολύ σημαντικό κέντρο σταφιδοκαλλιέργειας με ραγδαία ανάπτυξη στις δεκαετίες 1870 και 1880. Οι μικροί ιδιοκτήτες καλλιεργητές επιδόθηκαν, όπως ήταν φυσικό, στις πιο κερδοφόρες καλλιέργειες και ιδιαίτερα σε εκείνες που προορίζονταν για εξαγωγή. Μέσα σε διάστημα μιας τριετίας, τα 40% και πλέον των καλλιεργούμενων εκτάσεων καλύπτονταν από φυτείες (σταφίδαμπελώνες, βαμβακοφυτείες, καπνοφυτείες, κλπ.) Τα στοιχεία για την σταφιδοκαλλιέργεια και την εξαγωγή της, την περίοδο 1860-1878 είναι αποκαλυπτικά¹⁸.

¹⁷ Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000 [Βιβλίο] / συγγρ. Παναγιωτόπουλος Βασίλης. - Αθήνα : ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, 2003. - Τόμ. Τόμος 3.

¹⁸ Ελληνική οικονομία 19ος-20ός αιώνας [Βιβλίο] / συγγρ. Αλέξης Φραγκιάδης. - [s.l.] : Νεφέλη, 2007.

	Καλλιεργούμενα στρέμματα	Παραγωγή λίτρα ενετικά σε	Εξαγωγή λίτρα ενετικά σε
1860	220.428	110.228.000	101.707.075
1870	221.164	114.700.000	120.000.000
1878	435.000	217.500.000	210.000.000

Πίνακας 2: Στοιχεία για την σταφιδοκαλλιέργεια και την εξαγωγή της, την περίοδο 1860-1878.

Κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αι. η επέκταση των φυτειοκαλλιεργειών στη ΒΔ κυρίως Πελοπόννησο εξελίσσεται σε μονοκαλλιέργεια και επηρέασε αρνητικά την παραγωγή δημητριακών. Η ελληνική οικονομία άρχισε να εξαρτάται από την εξαγωγή του .Από την εποχή εκείνη σημειώνεται το χρόνιο έλλειμμα της χώρας με συνεπακόλουθο τη δαπάνη τεράστιων συναλλαγματικών αποθεμάτων για εισαγωγές. Το παράδειγμα της ελληνική ναυτιλίας που είδαμε παραπάνω στην προ επαναστατημένη Ελλάδα φαίνεται για μία ακόμα φορά να επαναλαμβάνεται. Όλη η ζωή στην ΒΔ Πελοπόννησο περιστρεφόταν γύρω από τις δραστηριότητες των επαγγελματιών, από τους σταφιδοπαραγωγούς και τους σταφιδεμπόρους, τους τραπεζίτες, τους μεσίτες, τους παραγγελιοδόχους, τους ασφαλιστές και τους δικηγόρους ως τους φορτωτές μαουσιέρηδες και τους εργάτες κατασκευής κιβωτίων, ζει, ευημερεί και πλουτίζει χάρη στη σταφίδα¹⁹.

Η παραγωγή σταφίδας γινόταν χωρίς μέτρο μακριά από την διαδικασία προσφοράς-ζήτησης. Κάπως έτσι το 1875 μια κρίση υπερπαραγωγής έρχεται να ταράξει τα νερά γύρω από την οικονομία της «σταφίδας». Η μεγάλη ποσότητα προκάλεσε πτώση των τιμών διεθνώς, με αποτέλεσμα απούλητες ποσότητες κορινθιακής σταφίδας να συσσωρεύονται στις αποθήκες των εμπορών. Σαν από μηχανής θεός την ίδια περίοδο, συνέπεσε η μεγάλη επιδημία της φυλλοξήρας στη Γαλλία και η γαλλική παραγωγή κρασιού απειλούταν με μεγάλες οικονομικές απώλειες. Ως σανίδα σωτηρίας εμφανίσθηκε η ελληνική σταφίδα για τους Γάλλους οινοπαραγωγούς. Οι σταφιδοκαλλιεργητές φαίνεται πως δεν έμαθαν από τα παθήματα τους και κατέφυγαν σε καταναλωτικές επενδύσεις. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της εφημερίδας ,Ακρόπολις που αναφέρει «*Τα σπίτια των τα μετέβαλον εις μικρά ανάκτορα από έποσιν χλιδής και βαρυτίμου επιπλώσεως. Έπιπλα που ο κ. Συγγρός δεν τα ωνειρεύθη διά το μέγαρόν του*» για την ζωή στην Πάτρα αλλά και στα γύρω χωριά²⁰. Γύρω στο 1890 όμως η βαθμιαία ανάρρωση των γαλλικών αμπελιών επανάφερε την γαλλική οινοπαραγωγή στα προηγούμενα επίπεδα. Η δεύτερη πια υπερπαραγωγή δεν ήταν δυνατό να καλυφθεί και προκάλεσε την σταφιδική κρίση που έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην Χρεωκοπία του 1893.

¹⁹Το Αγροτικό Ζήτημα Ι- Από τις Εθνικές Γαίες στην Κορινθιακή Σταφίδα [Βιβλίο] / συγγρ. Πατρώνης Βασίλειος. - Αθήνα : Εκδόσεις Κάλλιπος, 2015.

²⁰ www.vima.gr [Ηλεκτρονικό] / συγγρ. ΒΗΜΑ ΤΟ // ΤΟ ΒΗΜΑ. - 2008. - <https://www.tovima.gr/2008/11/24/books-ideas/o-politismos-tis-stafidas/>.

2.5 Η Αστικοποίηση, η ανάπτυξη της βιομηχανίας και η πολιτική προστατευτισμού.

Έπειτα από τα την χρεοκοπία του 1893 και τον καταστροφικό ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 , επιβλήθηκε στην Ελλάδα Διεθνής οικονομικός έλεγχος με στόχο την αποπληρωμή των τεράστιων δανείων που κλήθηκε να πάρει η χώρα έπειτα από τις μεγάλες αποζημιώσεις που καλέστηκε να πληρώσει ώστε να σταματήσει η τουρκική προέλαση και επανακτήσει τα εδάφη της. Για άλλη μια φορά το κράτος υποδουλώθηκε στο τέρας που είχε ιδρύσει, την μεγάλη ιδέα. Ο οικονομικός έλεγχος παρόλο την στόχευση του για ξεχρέωση του δανείου κατάφερε να θέσει την χώρα κάτω από μια συστηματική οργάνωση μακριά από την άμβλυνση των πολιτικών κινήσεων υπό την επιρροή των πελατειακών σχέσεων.

Μάλιστα μέχρι το 1911 όπου θα αναλάβει την εξουσία ο Ελευθέριος Βενιζέλος , θα υπάρχει πλεόνασμα που θα δώσει το οικονομικό πάτημα για την συμμετοχή της Ελλάδας στους Βαλκανικούς πολέμους και ύστερα στον Α' παγκόσμιο πόλεμο. Το πλεόνασμα αυτό πέρα τις πελατειακές σχέσεις που μειώθηκαν στην ελληνική κυβέρνηση έρχεται ως αποτέλεσμα των δημοσίων έργων που είχαν προηγηθεί τον προηγούμενο αιώνα ενώ η πλεονεκτική αντιμετώπιση που είχαν οι αγρότες και η αναδιαμόρφωση της αγροτικής οικονομίας με την πραγματοποίηση εγγυοβελτικών έργων , έδωσε το απαραίτητο σπρώξιμο που χρειαζόταν η ελληνική οικονομία.

Σύνθεση της απασχόλησης στην Ελλάδα			
(Κατηγορία απασχόλησης ως % της συνολικής απασχόλησης)			
Τομείς απασχόλησης	1879	1907	1920
Πρωτογενής	56,94	50,05	57,52
Δευτερογενής	15,34	24,15	23,59
βιομηχανία & ορυχεία	10,06)	(18,33)	(18,21
Τριτογενής	27,69	25,8	18,89
εμπόριο & οικονομία	7,64)	(11,30)	(8,75)
προσωπικές υπηρεσίες	9,18)	(5,02)	(3,24)
ελεύθερα επαγγέλμ.	(3,93)	(4,68)	(3,84)
δημόσιες υπηρεσίες	(6,94)	(4,80)	(3,03)

Πίνακας 3: Σύνθεση της απασχόλησης στην Ελλάδα. Πηγή: Χουλιαράκης, 1972.

Τα οφέλη του πολέμου πέρα από το βάρος για την υποστήριξη του ήταν μεγάλα. Πλούσιες περιοχές όπως η Ήπειρος, η Δυτική και κεντρική Μακεδονία τα νησιά του Αιγαίου και η Κρήτη ,περιοχές πολύ πλούσιες ανήκαν στην Ελληνική επικράτεια . Η Μικρασιατική καταστροφή όμως άλλαξε τις ισορροπίες στην Ελληνική οικονομία. Επέφερε ,πέρα από έναν βαρύτατο οικονομικά πόλεμο, την ανάγκη για υποδοχή και στέγαση των εκατοντάδων χιλιάδων προσφύγων. Φυσικά τα δημοσιονομικά του κράτους δεν επαρκούσαν για την κάλυψη των παρουσιαζόμενων αναγκών και επέφερε την νέα είσπραξη δανείων . Παρά το γεγονός για το πόσο δυσοίωνα έμοιαζε η κατάσταση , μονάδες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, η δημιουργία της τεχνητής λίμνης του η οικονομική προεργασία είχε θέση της

βάσης για οικονομική ανάπτυξη. Η απαλλοτρίωση όπως είδαμε βοήθησε αρκετά την λύση του προβλήματος των προσφύγων ενώ η εθνική ομογενοποίηση βοήθησε την ύπαρξη εσωτερικής ειρήνης. Από τις μεταρρυθμίσεις που είδαμε και παραπάνω δόθηκε ισχυρή ώθηση στην Αστικοποίηση με το 1/3 του πληθυσμού να κατοικεί στα μεγάλα κέντρα. Οι νέες συνθήκες με το 1.000. 000 πληθυσμού να φτάνει στην πρωτεύουσα δημιούργησαν την ανάγκη για νέες υποδομές προς υλοποίηση. Αξία αναφοράς είναι η δημιουργία της τεχνητής λίμνης του Μαραθώνα για την ύδρευση και η δημιουργία φορέα για την εξυπηρέτηση των αστικών μεταφορών.

Αστικός, ημιαστικός και αγροτικός πληθυσμός				
Πληθυσμός οικισμών ως % συνολικού πληθυσμού				
Ετός	Συνολικός Πληθυσμός	αστικός (πόλεις με πάνω από 15.000 κατ.)	Ημιαστικό (2.000-5.000)	αγροτικός (οικισμοί μέχρι 2.000κατοίκων)
1896	2.343.806	22%	9%	69%
1908	2.631.952	24%	9%	67%
1920	5.016.889	27%	9%	64%
1928	6.204.684	33%	9%	58%

Πίνακας 4: Αστικός, ημιαστικός και αγροτικός πληθυσμός. Πηγή: Σβορόνος, 1934: 226.

Το 1914 ελληνικός εμπορικός στόλος καταλαμβάνει 6η θέση στον κόσμο σε σχέση με τον πληθυσμό της χώρας συγκεντρώνοντας το 1,96% της παγκόσμιας χωρητικότητα. Οι εισροές συναλλάγματος προερχόμενες από την εμπορική ναυτιλία κάλυπτε το 60%-75% του εμπορικού ελλείμματος της χώρας. Η δυναμική παρουσία του εμπορικού του στην πρόσφερε τα μέγιστα συνεπικουρούμενη από τις αλλαγές που προαναφέραμε για την βιομηχανική ανάπτυξη. Η εισαγωγή όμως των ατμόπλοια κυριαρχούν διεθνώς περί τα τέλη του 19ου αιώνα, παρακμάζει και η ελληνική ναυπηγική βιομηχανία. Τα νέα πλοία ναυπηγούνται πλέον σχεδόν αποκλειστικά στο εξωτερικό με αποτέλεσμα ψηλά κέρδη της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας να υποβαστηλώσουν το πέρασμα από τα ιστιοφόρα στα ατμόπλοια. Η χωρητικότητα των ελληνικών ατμόπλοιων μειώνεται από 893.000τον. το 1915 σε 290.000 τον. το 1918. Εντούτοις οι Έλληνες εφοπλιστές αποκομίζουν κατά τη διάρκεια του πολέμου τεράστια κέρδη, γεγονός που επιτρέπει τη γρήγορη αύξηση της ελληνικής χωρητικότητας μετά τον πόλεμο.

Εξέλιξη του ελληνικού εμπορικού στόλου				
Έτος	Ιστιοφόρα		Ατμόπλοια	
	Αριθμός πλοίων	Χωρητικότητα	Αριθμός πλοίων	Χωρητικότητα
1894	1.236	199.057	136	89.232
1903	1.152	181.433	210	202.140
1907	1.145	147.402	285	288.537
1912	760	101.459	389	433.663
1915	884	107.466	475	893.650

Πίνακας 5: Εξέλιξη του ελληνικού εμπορικού στόλου. Πηγή: Σκαρπέτης, 1934

Η ανάγκη για μια κεντρική κρατική τράπεζα που θα αναλάμβανε την οικονομική πολιτική διαχείριση του κράτους μέσα από την έκδοση χαρτονομίσματος και την διαχείριση των χρεών έφερε την δημιουργία της Τράπεζας της Ελλάδος. Η οποία άμεσα πέτυχε την σταθερή ισοτιμία της δραχμής με ξένα νομίσματα και την έκδοση χαρτονομισμάτων βασιζόμενα στα αποθέματα της σε χρυσό .

Την περίοδο αυτή εγκαινιάζεται και μια πρωτοφανής οικονομική κατάσταση που βασιζόταν στην ίδρυση ενός κρατικού παρεμβατισμού με στόχο την εγκαινίαση μιας κλειστής οικονομίας . Κάποια χαρακτηριστικά βήματα που ακολουθήθηκαν ήταν ο περιορισμός παραγωγής σταφίδας ,ως απόρροια των συνεπειών που μπορεί να φέρει η αλόγιστη παραγωγή, και η υπέρμετρη αύξηση του δασμολογικού κόστος. Το ιδίομορφο αυτό εγχείρημα είχε θετικά αποτελέσματα κατά κύριο λόγο ενώ τα θαύματα που έφερε ώθησαν και την ως ένα βαθμό θεσμοθέτηση τους και μεταπολεμικά. Ένα από αυτά τα θαύματα ήταν η ανάπτυξη της βιομηχανίας. Η ανάγκη για την κατανάλωση ώθησε νέες επενδύσεις στον τομέα αυτό, ενώ το εργατικό δυναμικό που είχε δημιουργηθεί από την αγροτική μεταρρύθμιση μπόρεσε να υποστηρίξει τις νέες επενδύσεις.

Η ιδέα μια κλειστής οικονομίας μέσα από την δημιουργία ενός κράτους που βασίζεται στην αυτάρκεια υπήρξε η καλύτερη οικονομική ασπίδα απέναντι στην κρίση του 1929 μετά από το κραχ του χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης. Όταν έφτασε στην χώρα το 1932 η προσπάθεια για οικονομική αυτάρκεια να μεν ήταν αποτελεσματική αλλά εξάντλησε τα αποθέματα της σε χρυσό για να αντιμετωπιστεί. Στο εξωτερικό εμπόριο εφαρμόστηκε σταδιακά η ανταλλαγή προϊόντων με διακρατικές συμφωνίες οι οποία την δεδομένη στιγμή έφερε θετικά αποτελέσματα. Η ιδέα για εθνική οικονομική αυτάρκεια και ενός συγκεντρωτικού κράτους ήταν αυτό που χρειαζόταν ο Μεταξάς για να ακουληθήσει την πρακτική των υπολοίπων ευρωπαϊκών κρατών και να πάρει την εξουσία με πραξικόπημα ιδρύοντας μια εθνικιστική διδακτορικά ως «Γ' ελληνικό πολιτισμό»²¹.

Ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος, η κατοχή και ο εμφύλιος υπό την σκέπη της διαμάχης μεταξύ Καπιταλισμού της Δύσης με τον Σοσιαλισμό της Σοβιετικής Ένωσης έφερε σε δυσοίωση κατάσταση την οικονομία της χώρας . Μετά την συμφωνία της Γιάλτας η Ελλάδα βρέθηκε κάτω από την επιρροή της Βρετανίας , η οποία με την συνεισφορά της στον εμφύλιο έγειρε υπερβολικά την πλάστιγγα προς δεξιά καπιταλιστική αντιμαχόμενη πλευρά και όρισε το μέλλον της χώρας. Η ανόρθωση της Ευρώπης μετά τις τεράστιες υλικές καταστροφές που υπήρξαν και τους εκατομμύρια ανθρώπους που χάθηκαν ήταν προ των πυλών. Κάτω από το φόβο της « κόκκινης επέλασης» , η Αμερική προχώρησε με το σχέδιο Μάρσαλ , δηλαδή την συγκέντρωση επιχειρηματιών για επενδύσεις στην ανόρθωση των Ευρωπαϊκών κρατών. Η Ελλάδα παρά τις αντιδράσεις που υπήρχαν για τις ηθικές διαστάσεις των νέων επενδύσεων προχώρησε στην αποδοχή τους μέσα από την δημιουργία ή αναβάθμιση της υπάρχουσας βιομηχανίας. Μάλιστα το ποσοστό των ξένων επενδύσεων είχε φτάσει το 50%.

Η οικονομική πολιτική που ακολουθήθηκε τα χρόνια αυτά είχε πολλές ομοιότητες με εκείνη του μεσοπολέμου καθώς η προστατευτική οικονομική πολιτική ακολουθήθηκε και σ' αυτήν την περίπτωση πετυχημένα ως ένα βαθμό. Οι δεκαετίες του 60 και 70' θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως η χρυσή εποχή της ελληνικής οικονομίας εφάμιλλη με εκείνες του 1860 και 1870. Πέρα από τις επενδύσεις από το εξωτερικό ως κεντρικό θεσμός που βοήθησε στην παρεμβατική τακτική του Ελληνικού κράτους ήταν η νομισματική επιτροπή .Υπό την

²¹ Ελληνική οικονομία 19ος-20ός αιώνας [Βιβλίο] / συγγρ. Αλέξης Φραγκιάδης. - [s.l.] : Νεφέλη, 2007.

τελευταία δημιουργήθηκε ένα πολυσύνθετο σύστημα ρυθμίσεων που περιελάμβανε λεπτομέρειες πιστωτικούς, ποσοτικούς και ποιοτικούς ελέγχους και καθορισμό των επιτοκίων κ.λπ.²². Υπό της υπάρχουσες συνθήκες το χρηματοπιστωτικό σύστημα λειτούργησε ικανοποιητικά καθώς επιτευχθεί η παραμονή του πληθωρισμού σε χαμηλά ποσοστά ενώ η ρυθμοί ανάπτυξης ,έπειτα από την χρηματοδότηση της γεωργίας μέσα από δάνεια για εγγειοβελτικά και αρδευτικά έργα .Δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στην ανάπτυξη των τεχνολογικών μεθόδων μέσα από δάνεια της Αγροτικής τράπεζας , ενώ επιτεύχθηκαν οι υψηλότεροι αριθμοί οικονομικής ανάπτυξης.

Αποφασιστική κίνηση για την μεγιστοποίηση του κρατικού παρεμβατισμού και των δημοσιονομικών εσόδων ήταν η κρατικοποιήσεις που πραγματοποιήθηκαν. Η κρατικοποίηση πήρε μορφή εξαγοράς και συγχώνευσης μικρότερων ιδιωτικών μονάδων και την μετατροπή τους σε σύγχρονα κρατικά μονοπώλια. Η διαδικασία αυτή έφερε υπό τον έλεγχο του κράτους την ΔΕΗ στον τομέα της ενέργειας και τον ΟΤΕ στον τομέα των τηλεπικοινωνιών. Επίσης η ένωση της Εθνικής Τράπεζας με την τράπεζα Αθηνών έδωσε την ευκαιρία για χρηματοδότηση των επιχειρήσεων με δάνεια μικρού τόκου. Έτσι το κράτος έγινε ο άμεσος διαχειριστής των πραγμάτων στο εσωτερικό της χώρας. Πέρα από τις παραπάνω οι κ η ίδρυση νέων κρατικών επιχειρήσεων και κρατικοποιήσεις συνεχίστηκαν και τα επόμενα χρόνια(Ολυμπιακή, Ναυπηγεία κ.α.). Όπως αναφέραμε προηγουμένως η εφαρμογή ενός προστατευτικού πλαισίου τέθηκε αναγκαία για τα επενδυμένα κεφάλαια και την μείωση του εσωτερικού και εξωτερικού ανταγωνισμού.

Οι συνθήκες θερμοκηπίου δημιουργήθηκαν μέσω της αύξησης των δασμολογικού κόστους για να μειωθεί σημαντικά ο εξωτερικός ανταγωνισμός και να προστατευτεί η γεωργική παραγωγή και η βιομηχανία ενώ τέθηκε η ανέγερση εμποδίων για την εσωτερικό ανταγωνισμό χτυπώντας την ελεύθερη αγορά και την ιδιωτική πρωτοβουλία. Η κίνηση κεφαλαίων στον ελληνικών χώρο ρυθμιζόταν από την «άδεια σκοπιμότητας» που παρείχε το κράτος για την άδεια ίδρυσης της μόνο αν δεν επηρέαζε τον εσωτερικό ανταγωνισμό.Η πολιτική των τιμών δεν καθοριζόταν από τις επιχειρήσεις αλλά από το Υπουργείο εμπορίου Ορθώθηκε ο θεσμός των «κλειστών επαγγελμάτων» που ρυθμίζει την ποσοτική ανάπτυξη συντεχνιών δηλαδή το πεδίο διανομής υπηρεσιών. Τέλος τα παραπάνω εντάσσονταν στα λεγόμενα αντικίνητρα που εμπόδιζαν την ανάπτυξη νέων επιχειρήσεων για τον περιορισμό του εσωτερικού ανταγωνισμού.

Η πρακτική όμως αυτή όπως ήταν λογικό δημιούργησε άμεσους δεσμούς μεταξύ πολιτικής εξουσίας και μεγάλων βιομηχανιών , με τους τελευταίους να απολαμβάνουν που και ευνοϊκής μεταχείρισης και πιστώσεων από τις κρατικές τράπεζες λόγω του μονοπωλιακού χαρακτήρα των επιχειρήσεων τους. Πέρα από την δεδομένα μονοπωλιακή διάσταση που υπήρχε εντός της χώρας μακροπρόθεσμα δημιουργήθηκε ένα επιπλέον σοβαρό ζήτημα. Αυτό αφορά την απουσία του εκσυγχρονισμού λόγω της έλλειψης ανταγωνισμού εντός και εκτός της χώρας. Όταν επιχειρήθηκε το άνοιγμα της αγοράς και η μείωση των δασμών το τεχνολογικό χάσμα που δημιουργήθηκε ήταν μεγάλο για να απορροφηθεί. Πράγμα έκανε μη εφικτή η αντιμετώπιση της μεγάλης ύφεσης την δεκαετία του 70 και του 80.

Έπειτα από την πτώση της Χούντας των Συνταγματαρχών μια νέα πολιτική ακολουθήθηκε που αφορούσε την δημιουργία ενός κοινωνικού κράτους. Μια πολιτική που

²² Οικονομία και Πολιτική στην Σύγχρονη Ελλάδα [Βιβλίο] / συγγρ. Σακελλαρόπουλος Θεόδωρος. - Αθήνα : ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΙΟΝΙΚΟΣ, 2011.

καθυστέρησε να εμφανιστεί ενώ τα αίτια αυτής της καθυστέρησης μπορούμε να τα εντοπίσουμε στο πολιτικό σύστημα διακυβέρνησης των προηγούμενων κυβερνήσεων αλλά και της αργοπορημένης εκβιομηχάνισης της χώρας για την ενδυνάμωση του συνδικαλιστικού κινήματος . Η κίνηση αυτή εκφραζόταν μέσα από την ενίσχυση της πρωτογενούς αναδιανομής του εισοδήματος με στόχο τον περιορισμό των κοινωνικών ανισοτήτων. Επίσης ολοκληρώνεται το σύστημα κοινωνικών ασφαλίσεων και εγκαθιδρύεται το Εθνικό Σύστημα Υγείας.

Η κοινωνική πολιτική διευρύνεται στην ισότητα των δύο φύλων, στην αναθεώρηση του οικογενειακού δικαίου και καταπολέμησης της ανεργίας. Γενικά οι κοινωνικές δαπάνες θα ανέλθουν από το 15-16% στο 26% το 1988 επί κυβέρνησης ΠΑΣΟΚ. Η ένταξη στην ΕΟΚ παίζει φυσικά έναν ουσιώδες ρόλο στην πολιτική αλλαγή. Διότι το αίτημα εκσυγχρονισμού και συνεργασίας με τις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές δυνάμεις είχε κοινωνική σημασία και η τυχόν υποτίμηση της θα παραπέμπει σε τριτοκοσμική χώρα μακριά από τα δεδομένα της Ευρώπης. Θα πρέπει να αναφερθεί στο συγκεκριμένο σημείο πως οι κοινωνικές παροχές που δόθηκαν δημιούργησαν οικονομικό έλλειμμα καθώς δεν αφαιρέθηκαν από τα ψηλότερα κοινωνικά στρώματα όπως ήταν αναμενόμενο να γίνει ώστε να εφαρμοστεί η ιδέα της μερικής αναδιανομής του πλούτου²³.

Την περίοδο αυτή παρατηρούμε μείωση του κρατικού παρεμβατισμού. Μια μείωση που οφείλεται στην οικονομική κρίση και στην ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ. Περιλάμβανε την επιβολή διαδικασιών φιλελευθεροποίησης των αγορών και του θεσμικού πλαισίου. Η πορεία προς της αποκρατικοποίηση που ακολούθησε παρά τα δεδομένα προβλήματα που δημιουργήθηκαν και υπάκουαν κυρίως όχι σε μια αναπτυξιακή πολιτική αλλά σε ταμειακή κάλυψη του δημοσίου ελλείμματος.

2.6 Η πορεία της ελληνικής οικονομίας μέχρι τα πρόθυρα της οικονομικής κρίσης

Ένα σημαντικό ζήτημα απασχολεί τους ερευνητές σήμερα και τα αίτια του διχάζουν. Αυτό δεν είναι άλλο από την παρατεταμένη αγροτική κρίση . Η οποία διαφαίνεται από την δεκαετία του 70 με την μείωση του ρυθμού ανάπτυξης του γεωργικού προϊόντος ενώ εκφράζεται κατά κύριο λόγο την δεκαετία του 80 και εκδηλώνεται με την στασιμότητα της αγροτικής παραγωγής και το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο των αγροτικών προϊόντων της χώρας. Οι λόγοι της παρούσας κατάστασης μπορούν να εντοπιστούν στην εξάντληση των παραγωγικών συντελεστών δηλαδή του εδάφους ,του κεφαλαίου και τις εργασίας. Επίσης η προσαρμογή στα δεδομένα της Ε.Ε μπορεί να έμεινε άκαρπη καθώς ούτε η διάρθρωση της παραγωγής ούτε οι παραγωγικές δομές ,ούτε το θεσμικό πλαίσιο μπόρεσαν να ανταποκριθούν²⁴.

Η αγροτική κρίση επηρεάζει εάν εξετάσουμε πιο προσεκτικά το μεγαλύτερο γεωγραφικό τομέα της χώρας που βασίζονταν σε ' αυτόν. Σήμερα η ελληνική γεωργία παράγει ακόμη το 7-8% του ΑΕΠ της χώρας και απασχολεί το 15-16% του εργατικού δυναμικού. Η σημασία

²³ Οικονομία και Πολιτική στην Σύγχρονη Ελλάδα [Βιβλίο] / συγγρ. Σακελλαρόπουλος Θεόδωρος. - Αθήνα : ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΙΟΝΙΚΟΣ, 2011.

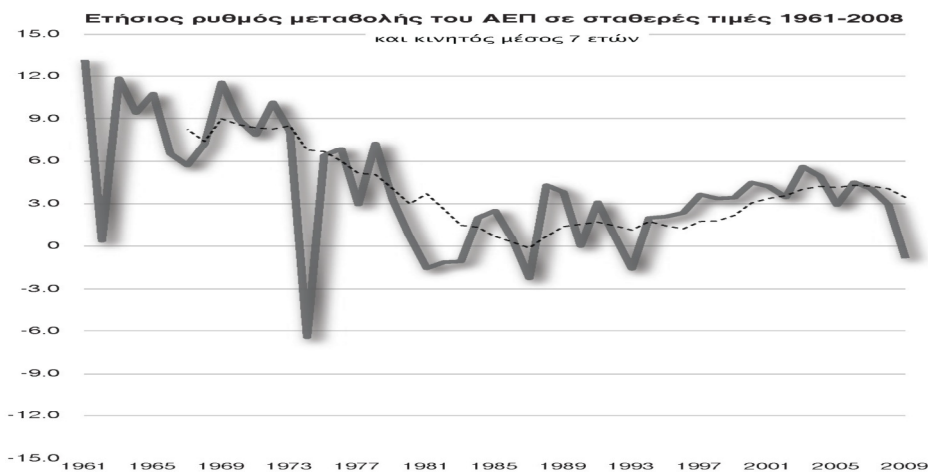
²⁴ (Σακελλαρόπουλος, 2011)

της αγροτικής στην ελληνική οικονομία παραμένει ακόμα σημαντική αν αναλογιστούμε πως οι αγροτικές εξαγωγές αποτελούν το 30% του συνόλου των εξαγωγών της χώρας. Οι ιδιαιτερότητες της αγροτικής οικονομίας είναι πολλές και δεν μπορούν να εξετασθούν με του ίδιους όρους όπως οι υπόλοιποι. Τα κύρια χαρακτηριστικά της αγροτικής οικονομίας είναι η βιολογική διαδικασία και η υποταγή της παραγωγικής δραστηριότητας σ' αυτές. Επίσης οι περισσότερες αγροτικές μονάδες είναι ταυτόχρονα και οικογενειακές . Τα θέματα που τίθενται φυσικά έπειτα από τα παραπάνω στοιχεία είναι του εκσυγχρονισμού και αφορούν την βιομηχανοποίηση της αγροτικής παραγωγή, μέσα από την εξέλιξη της τεχνολογίας και της βιοτεχνολογίας για την αύξηση παραγωγής . Επίσης πολύ σημαντική είναι και η βελτίωση της παραγωγικής διαδικασίας μέσα από την εξειδίκευση και την υποστήριξη για την δημιουργία κεφαλαίων ώστε να αυξηθεί η παραγωγικότητα.

Από την άλλη πλευρά η ελληνική βιομηχανία εμφάνισε εντυπωσιακούς ρυθμούς ανάπτυξης που εκδηλώνονται από την προστασία της εσωτερικής αγοράς και την προσέλκυση κεφαλαίων από το εξωτερικό. Από το 1974 όμως και την οικονομική κρίση , η άνοδος του πληθωρισμού όπως και η βαθμιαία μείωση της δασμολογικής προστασίας ανέδειξε την χάσμα μεταξύ του διεθνούς ανταγωνισμού και του εγχώριου όπως και την απόχλη του κράτους από την επιχειρηματική δραστηριότητα .

Το 1980 η αλλαγή που της ηγεσίας έφερε και την αλλαγή της βιομηχανικής πολιτικής σε αμυντική διάσταση. Έτσι προωθήθηκαν υποτιμήσεις της δραχμής και η παράταση προστασίας της εσωτερικής αγοράς. Μ' αυτόν τον τρόπο προωθήθηκε το ζήτημα της αύξησης στην απασχόληση , μια διαδικασία όμως που δεν θα είχε μακροπρόθεσμα αποτελέσματα χωρίς την εμπλοκή του κράτους στην επιχειρηματική δραστηριότητα. Την δεκαετία του 80' ,ένα σημαντικός αριθμός επιχειρήσεων χαρακτηρίζεται ως προβληματικός από τον ΟΑΕ(Οργανισμός Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων)για την επιβίωση τους.

Η πολιτική ηγεσία στην προσπάθεια της να διασώσει την απασχόληση και τις επιπτώσεις της προχώρησε αρχικά σε καθεστώς προσωρινής διοίκησης και στην συνέχεια κάποιων απόκτηση μεγάλων υπερχρεωμένων ιδιωτικών επιχειρήσεων. Το εγχείρημα όμως παρέμεινε στην πρώτη φάση που περιλάμβανε την διάσωση των επιχειρήσεων χωρίς να καταφέρει να προχωρήσει στο δεύτερο στάδιο της ουσιαστικής ανασυγκρότησης τους όπως ευαγγελιζόταν οι σχεδιαστές του εγχειρήματος . Οι δημόσιοι πόροι για επενδύσεις εκσυγχρονισμού ήταν περιορισμένοι Μετά την ρύθμιση των χρεών από το κράτος οι κρατικές τράπεζες δεν ήταν πρόθυμες να συνεχίσουν την ευνοϊκή πίστωση τους . Τέλος οι αντιδράσεις ήταν σφοδρές από τους βιομήχανους καθώς όπως υποστήριζαν προωθούνταν ένας αθέμιτος ανταγωνισμός.

Πίνακας 6: Ετήσιος ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ σε σταθερές τιμές 1961-2008.

Το 1990 η θέση της βιομηχανικής πολιτικής άλλαξε και προωθήθηκε μια « επιθετική» μέσα από την τεχνολογική ανάπτυξη , την κατάργηση των κρατικών μονοπωλίων και την εισαγωγή των ιδιωτικοποιήσεων ως αίτημα από την εισαγωγή στην ΕΟΚ αλλά και της αλλαγής πολιτικής ηγεσίας για την ενίσχυση του ιδιωτικού κεφαλαίου στην ανάπτυξη. Η ανταγωνιστικότητα όμως της ελληνικής παραγωγής μπροστά στον διεθνή ανταγωνισμό παρέμεινε προβληματική παρά τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό όσων επιχειρήσεων άντεξαν στο άνοιγμα της αγοράς .Έτσι καθ' όλη την διάρκεια του 20ου αιώνα η απασχόληση είχε αρνητικό πρόσημο , ενώ έχει σταθεροποιηθεί λόγω της αισθητής αύξησης τους προϊόντος μεταποίησης και της ευνοϊκής συγκυρίας στην εγχώρια ζήτηση. Όμως η απουσία της ανταγωνιστικότητας έδειξε τα χρόνια της οικονομικής κρίσης του 2008 το σκληρό της πρόσωπο ²⁵.

Η πολιτική που θα ακολουθηθεί τα επόμενα χρόνια θα έχει βασικό και κύριο στόχο την ένταξη της χώρας στον σκληρό πυρήνα της Ευρώπης και στην ζώνη του Ευρώ. Έπειτα οι κυβερνήσεις επικεντρώθηκαν στην λειτουργία της ελληνικής οικονομίας εντός της οικονομίας τη Ευρωζώνης. Το περιβάλλον της οικονομίας αυτό περιγράφεται από φιλελεύθερες πολιτικές που περιστρέφονται γύρω από :

- Τον περιορισμό της κρατικής παρέμβασης και της αναδιανομής
- Την απελευθέρωση των αγορών
- Την μείωση των πραγματικών μισθών
- Την ευελιξία και την απορρύθμιση της αγοράς εργασίας,

²⁵ Μικρά Μαθήματα για την Ελληνική Οικονομία [Βιβλίο] / συγγρ. Μελάς Κώστας. - Αθήνα : Εκδόσεις Πατάκη, 2013.

- Των εργασιακών σχέσεων , του συστήματος κοινωνικής προστασίας ,τις απολύσεις κλπ.

Βασική επιδίωξη ήταν η σταθερότητα του πληθωρισμού, των δημοσίων ελλειμμάτων, η βελτίωση του κόστους παραγωγής και του επιπέδου ανταγωνιστικότητας προορισμός και η κατάργηση ασφαλιστικών δικαιωμάτων κ.α. Οι παραπάνω στόχοι ζητήθηκαν από τις ελληνικές κυβερνήσεις στο πλαίσιο του εκσυγχρονιστικού πειράματος στην οικονομία. Η σταθερή προσαρμογή των παραγωγικών σχέσεων της Ελληνικής οικονομίας στα πρότυπα πολιτικής της ευρωπαϊκής Ένωσης οδηγεί σε δυστοκία και προσαρμογή των παραγωγικών δυνάμεων συμβάλλοντας στη διαμόρφωση νέων συνθηκών. Η οικονομική δραστηριότητα των ιδιωτικών επενδύσεων προωθήθηκε κυρίως στην κατασκευή μεγάλων έργων στη νέα οικονομία της πληροφορικής και διαδικτύου στο χώρο των μέσων επικοινωνίας διαφήμιση στην χρηματοπιστωτική αγορά στον τουρισμό και τη ναυτιλία ενώ επεκτάθηκαν στην υγεία και στη παιδεία , τομείς αποκλειστικά παραγωγής του δημοσίου. Κάπως έτσι οι ιδιωτικοποιήσεις , ο συνεχόμενος δημόσιος δανεισμός , η πιστωτική επέκταση της τραπεζικής λιανικής έφεραν την αναβάθμιση του ΑΕΠ. Τα ποσά αυτά κατανεμήθηκαν πρωταρχικά στους χώρους της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

2.6.1 Η διάρθρωση του ΑΕΠ

Ας ρίξουμε μια προσεκτική ματιά στα κομμάτια που απαρτίζουν το ΑΕΠ. Σύμφωνα με τα στοιχεία για τις χρονιές μεταξύ 2001-2010 η συμμετοχή του πρωτογενούς τομέα στην οικονομία το 2008 ήταν μόλις 3,18%. Δεδομένου του φαινομένου της αποβιομηχάνισης που ξεκίνησε ήδη από την δεκαετία του 1990 ,η συμμετοχής της βιομηχανίας στο ΑΕΠ είναι στο 19,5%. Η μεταποίηση έχει ποσοστό συμμετοχής στο σύνολο της οικονομίας που κυμαίνεται γύρω στο 9,6% ενώ η συμμετοχή της στο δεύτερο γίνεται μία αγγίζει κάτω από Το 49%. Ο τριτογενής τομέας περιλαμβάνει το εμπόριο ,τις επισκευές, τη μεταφορά ,την αποθήκευση. τα καταλύματα .την εστίαση κ.α. την στιγμή που η συμμετοχή του τομέα των υπηρεσιών στο σύνολο της Ελληνικής οικονομίας βρίσκεται στο 75.84%. Γεγονός που δηλώνει πως είναι πια ο πιο σημαντικός τομέας στη χώρα .Ο τριτογενής τομέας αντίθετα με τον βιομηχανικό έχει ανοδική πορεία και από το 72,19% το 2001 έφτασε στο 78.1% το 2010. Κυρίαρχος είναι ο κλάδος του εμπορίου χονδρικού και λιανικού²⁶.

2.7 Η είσοδος της χώρας στην Ευρωζώνη και η διαχείριση των οικονομικών μέχρι την κρίση του 2008

Πέρα από την τελευταία δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στην αντικατάσταση του εθνικού νομίσματος με το ευρώ και στην ανάπτυξη του Χρηματιστηρίου , χαρακτηριστικά ως μέγιστης σημασίας για την πορεία της ελληνικής οικονομίας. Οι ενέργειες του ΠΑΣΟΚ για τα την ανάπτυξη στον τομέα του χρηματιστηρίου και η επιτυχία που έφερε μέσα από την «επίτευξη μιας από τις υψηλότερες αποδόσεις σε παγκόσμια κλίμακα» έφερε την

²⁶ ΕΛΣΤΑΤ [Ηλεκτρονικό] / συγγρ. ΕΛΣΤΑΤ // ΕΛΣΤΑΤ. - 2018. - <https://www.statistics.gr/statistics/eco>

χρηματιστηριακή κρίση ²⁷. Συνολικά 1,4 εκατομμύρια μικροεπενδυτές αποφάσισαν να βγάλουν τα λεφτά από τις τράπεζες και να το βάλουν στο χρηματιστήριο για μεγαλύτερα κέρδη .Η πτώση δεν άργησε να έρθει και 35 εκατομμύρια δραχμές χάθηκαν από τους προαναφερθέντες.

Τα Ευρωπαϊκά πρότυπα όμως που είχαν θέσει οι ελληνικές κυβερνήσεις ανταποκρινόταν στις απαιτήσεις του νέου παγκόσμιου περιβάλλοντος και καθόλου στις απαιτήσεις και στις ιδιομορφίες του κάθε κράτους (μην ξεχνάμε και το μαγείρεμα για του 135 % Δ.Χ./ΑΕΠ σε 101%). Ως αποτέλεσμα οι στόχοι που είχαν τεθεί δεν εφαρμόστηκαν ποτέ ενώ η ελληνική οικονομία σύμφωνα με τα δεδομένα που είχαν τεθεί σε αυτήν ,με βάση τις αντίστοιχες μετρήσεις ευρωπαϊκής ένωσης κατέχει ακόμα και σήμερα τις υψηλότερες αρνητικές επιδόσεις σε οικονομικούς και κοινωνικούς δείκτες όπως η έρευνα και η τεχνολογία η παραοικονομία η διαφθορά η γραφειοκρατία κ.α. Ο εκσυγχρονισμός της Ελληνικής οικονομίας και η αποτελεσματική λειτουργία της παρέμειναν και στάσιμα ενώ το υποτιθέμενο θερμοκήπιο της ευρωπαϊκής Ένωσης ,στις οποίες η ελληνική οικονομία θα έβρισκε τους τρόπους επίλυσης των χρόνιων προβλημάτων της αποδείχθηκε αναληθές.

Η Ελλάδα εισήλθε στο ενιαίο νόμισμα με 101,7% Δ.Χ./ΑΕΠ έναντι του στόχου 60% σύμφωνα με τα κριτήρια του Μάαστριχτ. Αυτή η απόκλιση έχει μεγάλους κινδύνους οι οποίοι πολλαπλασιάστηκαν με την είσοδο της χώρας στη ζώνη του ενιαίου νομίσματος για δύο λόγους . Ο πρώτος συνδέονταν με τη μείωση στο βαθμό ελευθερίας άσκησης οικονομικής πολιτικής της κυβέρνησης ενώ ο δεύτερος με τη διεύρυνση του ΝΑΤΟ της δυνατότητας εύκολου δανεισμού λόγω της πιστοληπτικής ικανότητας του ευρώ η οποία συνοδευόταν με τα μειωμένα επιτόκια .

Την περίοδο 2002 -2009 η ελληνική οικονομία εμφάνισε αξιοσημείωτη αύξηση του ΑΕΠ. Η αύξηση αυτή διατηρούσε το Δ.Χ./ΑΕΠ περίπου σταθερό γύρω από το 100%. Η μεγέθυνση του ΑΕΠ όμως οφείλονταν στα δανειακά κεφάλαια που είχαν πάρει οι ελληνικές κυβερνήσεις. Παράλληλα όμως αυξάνονταν το δημόσιο χρέος. Οι ελληνικές κυβερνήσεις αποσιώπησαν το συγκεκριμένο ζήτημα παρά το γεγονός πως ένα μελλοντικό ξεφούσκωμα του ΑΕΠ ήταν εμφανές δεν προχώρησαν στη μείωση των λειτουργικών δαπανών του κράτους αλλά αντίθετα στην αύξησή τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η μεγάλη αύξηση των πρωτογενών δαπανών της Ελληνικής οικονομίας την περίοδο 2002 -2009. Το 39,5% των πρωτογενών δαπανών του 2002 έφτασε το 48,7% το 2009. Ενώ μόνο την περίοδο 2007-2009 κατά την κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας του Κωνσταντίνου Καραμανλή οι πρωτογενείς δαπάνες από το 40,5% του ΑΕΠ το 2006 αυξήθηκαν μέσα σε τρία χρόνια με ρυθμό ανάπτυξης το 20,4%. Πέρα από αυτά οι αμοιβές εξαρτημένης εργασίας ,οι κοινωνικές παροχές ,τα προϊόντα και υπηρεσίες δέχθηκαν επίσης αύξηση κατά την περίοδο κυβέρνησης Καραμανλή. Τα έσοδα αντίθετα μειώθηκαν σημαντικά και από το 40,3% το 2002 έφτασαν στο 38,2 το 2009 ενώ όλα τα είδη φόρων άμεσοι και έμμεσοι μειώθηκαν. Όλα αυτά τη στιγμή που η ζήτηση αυξήθηκε όπως και η ιδιωτική κατανάλωση μαζί με τις επενδύσεις παγίου κεφαλαίου.

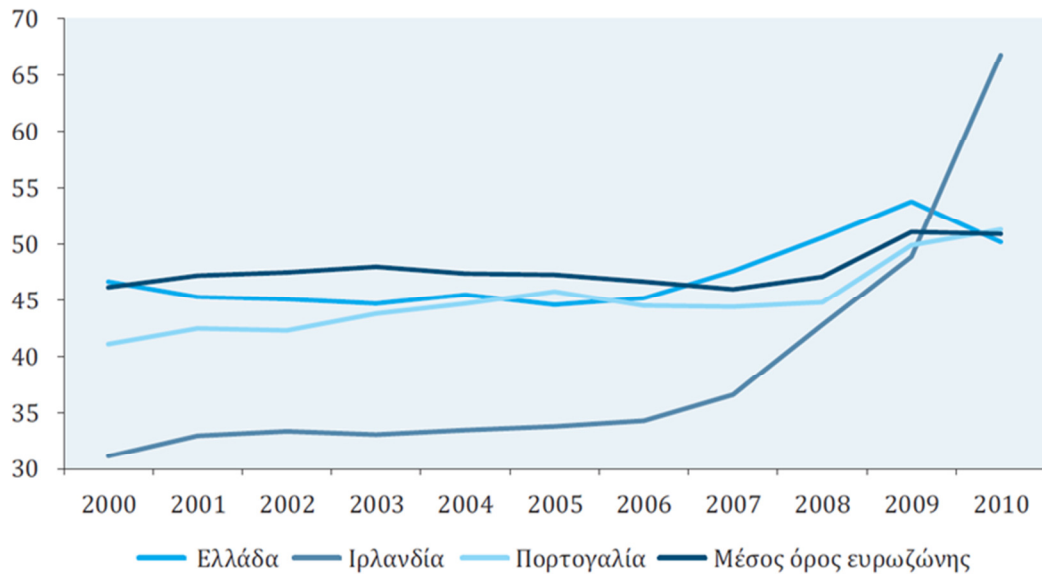
Στον τομέα των εξωτερικών συναλλαγών παρατηρείται επίσης μία επιδείνωση της κατάστασης. Οι εξωτερικές συναλλαγές της Ελλάδας διαρθρώνονται σε πολύ σημαντικό σημείο από τις υψηλές εξαγωγές υπηρεσιών από τον τουριστικό κλάδο και την εμπορική

²⁷ Μικρά Μαθήματα για την Ελληνική Οικονομία [Βιβλίο] / συγγρ. Μελάς Κώστας. - Αθήνα : Εκδόσεις Πατάκη, 2013

ναυτιλία. Η ελληνόκτητη ναυτιλία ελέγχει το 20% του παγκόσμιου στόλου των τάνκερ και το 23% του παγκόσμιου στόλου για τη μεταφορά ξηρού φορτίου. Το εξωτερικό ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών της Ελλάδας παραμένει καθ' όλη τη μεταπολεμική περίοδο ελλειμματικό. Μετά από μια μεγάλη επιδείνωση κατά τα πρώτα έτη της δεκαετίας του '90 είχε σταθεροποιηθεί γύρω στο -7,5% του ΑΕΠ μέχρι το 2003. Το ισοζύγιο το συναλλαγών από το 6,5% το 2010 ανήλθε στο 11,2% το 2009. πρώτον, με την ταχύτερη οικονομική μεγέθυνση στην Ελλάδα σε σύγκριση με τις άλλες 20 ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου, άρα και με τη συγκριτικά ταχύτερη αύξηση της ζήτησης για εισαγόμενα προϊόντα στην Ελλάδα, δεύτερον, με τις υψηλότερες επενδύσεις στην Ελλάδα, ιδιαίτερα σε μηχανικό εξοπλισμό, ο οποίος είναι σε μεγάλο βαθμό εισαγόμενος, τρίτον, με την αύξηση της τιμής του πετρελαίου και τέταρτον με τη σταδιακή απώλεια ανταγωνιστικότητα πολλών ελληνικών προϊόντων, λόγω κυρίως του σχετικά ψηλότερου πληθωρισμού σε καθεστώς σταθερών ονομαστικών ισοτιμιών.

Επίσης το χάσμα εμπορικού ισοζυγίου και του ισοζυγίου υπηρεσιών από το 6,5% ανήλθε στο 6,8% το 2009. Θα πρέπει να αναφέρουμε ένα σημαντικό πρόβλημα που είναι το ισοζύγιο αγαθών το οποίο ήταν πάντα έντονα ελλειμματικό με κατά μέσο όρο το 8,6% την περίοδο 1974 -1998. Η κατάσταση έγινε λίγο καλύτερη με την ένταξη της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ όμως το 2008 ανήλθε στο 11% του ΑΕΠ. Τα πολύ υψηλά δημόσια ελλείμματα όπως επίσης τα ψηλά εξωτερικά ελλείμματα και το υψηλό δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν τα κύρια χαρακτηριστικά της περιόδου που εξετάσαμε και από τους κυριότερους λόγους που το 2008 οι χρηματοπιστωτικές αγορές αρνήθηκαν την αναχρηματοδότηση της χώρας με αποτέλεσμα την προσφυγή στο διεθνές νομισματικό ταμείο. Οι πολιτικές δραστικής μείωσης των φορολογικών εσόδων που ακολούθησαν από τις ελληνικές κυβερνήσεις από μία δεκαετία την πριν την κρίση χωρίς αντισταθώ μέτρα φορολόγησης των υψηλών εισοδημάτων έπαιξε έναν πολύ σημαντικό ρόλο την διόγκωση του ελλείμματος.

Επίσης και η ίδια η ύπαρξη του ευρώ με τη διευκόλυνση μεταφοράς χωρών προς τις χώρες που αναπτυσσόταν ταχύτερα ισοσκελή σαν το ισοζύγιο πληρωμών της χώρας και επέτρεψαν στην Ελλάδα όπως και σε άλλες χώρες της ευρωπαϊκής περιφέρειας να διατηρούν ένα σημαντικό έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Το ξέσπασμα της κρίσης η δυνατότητα αυτή εξανεμίστηκε διότι αυτόνομες κεφαλαιακές εισφορές συρρικνώθηκαν και εγώ σου. Τέλος πρέπει να στρώσουμε με το γεγονός ότι η ελληνική οικονομία χαρακτηρίζεται από υψηλή εισοδηματική ανισότητα γεγονός που αντανακλά εξωτερικά χαμηλά χαμηλή στάθμη του μέσου μισθού συγκριτικά με το επίπεδο ανάπτυξης της χώρας.

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 7: Δαπάνες προς ΑΕΠ. Πηγή: Eurostat.

3 Ο τομέας του Τουρισμού

3.1 Εισαγωγή

Στην σημερινή εποχή, παρατηρείται ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για την παρατήρηση των δραστηριοτήτων και της κατανάλωσης που πραγματοποιούν τα άτομα στον ελεύθερο και μη εργάσιμο χρόνο τους, ιδίως όταν εκείνος αφιερώνεται σε μία εκδρομή ή ένα ταξίδι. Σε διεθνές επίπεδο, λοιπόν, αυτή η εκδήλωση ενδιαφέροντος έχει μετατραπεί σε παγκόσμιο φαινόμενο, το οποίο ονομάζεται τουρισμός. Το φαινόμενο αυτό στηρίζεται στην εκμετάλλευση του ελεύθερου χρόνου για περιήγηση σε διαφορετικούς τόπους και προορισμούς. Ο τουρισμός δεν αποτελεί μία τάση ή ένα στοιχείο μαζοποίησης, αλλά ένα σημαντικότερο στοιχείο της οικονομίας και, γενικότερα, βιοτικού επιπέδου. Επιπλέον, πρόκειται για ένα κλάδο που εξελίσσεται διαρκώς και μεταποιείται σε μία καταναλωτική δραστηριότητα.

3.2 Βασικοί Ορισμοί

3.2.1 Ο Τουρισμός

Ο όρος «**Τουρισμός**» προέρχεται από τη λέξη Tour, που στην ελληνική γλώσσα σημαίνει γύρος και την λέξη Touring, που σημαίνει τριγυρίζω διάφορα σημεία του κόσμου. Στα ελληνικά ο «**Τουρισμός**» αναφέρεται ως «**Περιήγηση**» αλλά ιδίως το 20^ο και τον 21^ο αιώνα επικρατεί η ξένη ορολογία «**Τουρισμός**» και στην Ελλάδα. Κατά καιρούς έχουν εντοπιστεί διάφορες έννοιες που μπορούν να προσδιορίσουν την σημασία του τουρισμού. Αρχικά, σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (World Tourism Organization) ως τουρισμός αναγνωρίζεται η μετακίνηση και η διαμονή ατόμων από την μόνιμη κατοικία τους σε μια άλλη, με σκοπό την ψυχαγωγία, την αναζήτηση και την εκμάθηση νέων πολιτισμών, την ανάπτυξη εμπειριών, όπως επιπλέον και την δημιουργία νέων επαγγελματικών και εμπορικών ευκαιριών.

Μία άλλη έννοια του τουρισμού μπορεί να προσδιορισθεί ως η μεμονωμένη ή ομαδική μετακίνηση ανθρώπων σε ποικίλους τουριστικούς προορισμούς και η διαμονή τους σε αυτούς για τουλάχιστον μία ημέρα, με κύριο σκοπό την ικανοποίηση των ψυχαγωγικών τους αναγκών. Ο τουρισμός αναφέρεται στις δραστηριότητες των περιηγητών και περιλαμβάνει τόσο τους «**Τουρίστες**», όσο και τους «**Επισκέπτες της ίδιας ημέρας**».²⁸

Ο τουρισμός είναι ένας πολύ διαδεδομένος τρόπος ψυχαγωγίας, κυρίως στον Δυτικό Κόσμο ενώ παράλληλα αποτελεί μια τεράστια βιομηχανία και μια από τις σημαντικότερες πηγές εσόδων για τις τουριστικές χώρες μεταξύ των οποίων βρίσκεται και η Ελλάδα.

²⁸ «Μαρκετινγκ Υπηρεσιών – Εφαρμογή στον Τουρισμό» Stephen J. Page, Εκδόσεις Παπαζήση 2006 σελ.9

Αποτελεί έναν από τους κυριότερους και ανταγωνιστικότερους τομείς της ελληνικής οικονομίας βοηθώντας στην διαμόρφωση του ΑΕΠ και της οικονομικής της ανάπτυξης.²⁹

Ο τουρισμός διακρίνεται με βάση τη μορφή του, τα κίνητρό του, το χώρο και τη χρονική περίοδο σε συγκεκριμένες κατηγορίες οι οποίες θα αναλυθούν στα επόμενα κεφάλαια. Ας δούμε τις δύο αρχικές και σημαντικότερες του:

- *Ο μεμονωμένος τουρισμός.* Πρόκειται για την περιήγηση που πραγματοποιείται από ένα ή περισσότερα άτομα, σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Οι περιηγητές της κατηγορίας αυτής παραμένουν περισσότερο χρόνο στον προορισμό, και, επομένως, δαπανούν περισσότερα χρήματα. Για το λόγο αυτό, ο ατομικός τουρισμός είναι πιο κερδοφόρος.
- *Ο ομαδικός τουρισμός.* Είναι, ίσως, το κυριότερο είδος τουρισμού. Εμπεριέχει την παραδοσιακή τουριστική δραστηριότητα, χωρίς να δημιουργεί διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος. Ο μαζικός τουρισμός πραγματοποιείται από τα πολλά άτομα μέσω ομαδικών εκδρομών ή ταξιδιών, κυρίως από ταξιδιωτικά πρακτορεία.³⁰

3.2.2 Ο Τουρίστας- Εκδρομέας

Με την πάροδο του χρόνου η έννοια του τουρισμού ανακαλύπτει δύο είδη επισκεπτών. Υπήρξαν πολλές προσπάθειες για να μπορέσει να διαπιστωθεί η έννοια του *τουρίστα* σε σχέση με την έννοια του *επισκέπτη* και αντίθεση στους τουρίστες που ταξιδεύουν στο εσωτερικό της χώρας τους και στους τουρίστες που ταξιδεύουν σε άλλες χώρες. Όλες οι διακρίσεις αναλύονται παρακάτω:

- Ο *τουρίστας*, όπου αναφέρεται στο άτομο που επισκέπτεται έναν τόπο, εκτός της μόνιμης κατοικίας του, και μένει σε αυτόν για τουλάχιστον 24 ώρες. Οι τουρίστες μετακινούνται οικειοθελώς σε ένα μέρος και περιλαμβάνονται σε όλες τις τουριστικές στατιστικές κάθε έτος. Οι λόγοι επίσκεψης του τουρίστα σε έναν τόπο μπορούν να είναι ψυχαγωγικοί, πανεπιστημιακοί- φοιτητικοί, υγείας, εξερευνητικοί, θρησκευτικοί, επαγγελματικοί και αθλητικοί. Επίσης, τα άτομα που ταξιδεύουν σε ένα μέρος διαφορετικό από τον τόπο κατοικίας τους, αλλά εντός της χώρας όπου διαμένουν ονομάζονται *εγχώριοι* τουρίστες. Ενώ αντίθετα, τα άτομα που ταξιδεύουν σε χώρα διαφορετική από εκείνη που ζουν, για χρονικό διάστημα λιγότερο των 12 μηνών, ονομάζονται *διεθνής τουρίστες*.
- Και ο *εκδρομέας*, όπου αναφέρεται στα άτομα που επισκέπτεται έναν τόπο, εκτός της μόνιμής κατοικίας του, για λιγότερο από 24 ώρες. Σε αυτό το είδος επισκέπτη ανήκουν τα άτομα που μένουν σε ένα μέρος χωρίς διανυκτέρευση σε οποιοδήποτε κατάλυμα. Οι λόγοι που ένας εκδρομέας πραγματοποιεί ένα ταξίδι

²⁹ Ιστοσελίδα Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού [Ηλεκτρονικό] - <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145>

³⁰ «Η κρατική συμβολή στον τουρισμό- Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού» [Βιβλίο] Βενετσανοπούλου Γ. Μάρω, Εκδοτικός Οίκος InterBooks 2006, σελ. 54

είναι αντίστοιχα ψυχαγωγικοί, υγείας, εξερευνητικοί, θρησκευτικοί, επαγγελματικοί και αθλητικοί.

Σύμφωνα με την τυπολογία του Cohen(ερευνητής-κοινωνιολόγος-εγκληματολόγος) διέκρινε τους τουρίστες, σύμφωνα με την τουριστική συμπεριφορά τους σε τέσσερις βασικές κατηγορίες:

1. **Ο οργανωμένος μαζικός τουρίστας.** Αναφέρεται στους “συντηρητικούς” τουρίστες που επιλέγουν συνηθισμένα πακέτα αποδράσεων, δηλαδή επιλέγουν ομαδικές περιηγήσεις και ήρεμους προορισμούς κάτω από τα καθιερωμένα πλαίσια διαμονής σε ξενοδοχεία.
2. **Ο ανεξάρτητος μαζικός τουρίστας.** Πρόκειται για τους τουρίστες που προσαρμόζονται εύκολα στις παροχές των ταξιδιωτικών πρακτορείων αλλά ταυτόχρονα ελέγχουν ως ένα βαθμό το ταξίδι τους.
3. **Ο εξερευνητής τουρίστας.** Είναι εκείνος που διοργανώνει το δικό του ταξίδι. Επιπλέον, αναζητεί την άνετη διαμονή του αλλά και τους τρόπους μετακίνησης του. Ως κύριος στόχος των περιηγήσεων του είναι η εξερεύνηση άλλων πολιτισμών.
4. **Ο περιηγητής τουρίστας.** Σε αυτήν την κατηγορία ανήκει το άτομο που αφήνει την ασφάλεια του μόνιμου τόπου κατοικίας του και επιλέγει την διαμονή σε έναν άλλο προορισμό με στόχο την ουσιαστική επικοινωνία με τους ανθρώπους του συγκεκριμένου πολιτισμού.

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με την τυπολογία του Plog(ερευνητής) οι τουρίστες μπορούν να χωριστούν και σε δύο επιπλέον κατηγορίες: τους *ψυχοκεντρικούς τουρίστες* και τους *αλλοκεντρικούς τουρίστες*. Οι ψυχοκεντρικοί τουρίστες αναφέρονται σε άτομα που δεν είναι ιδιαίτερα κοινωνικά και επιθυμούν τα περάσουν τις διακοπές τους σε μέρη πιο δημοφιλή και με παρόμοιο πολιτισμό με εκείνου που ήδη ζουν. Αντιθέτως, οι αλλοκεντρικοί τουρίστες είναι τα αρκετά κοινωνικά άτομα που παίρνουν ρίσκα και ξεφεύγουν από το συνηθισμένο πακέτο διακοπών.

3.2.3 Ο Τουριστικός Προορισμός

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού ο τουριστικός προορισμός αναφέρεται ως ένας τόπος που παρέχει κάθε είδους τουριστικές υπηρεσίες προκειμένου να γίνει όλο ένα και πιο γρήγορη η ικανοποίηση των αναγκών του επισκέπτη. Κάτι τέτοιο έχει σίγουρα ως αποτέλεσμα την αύξηση της ανταγωνιστικότητας μεταξύ των όλων των τουριστικών προορισμών. Σε αυτό το σημείο, ακριβώς, έρχεται στο προσκήνιο και ο λόγος όπου ο τουρισμός μέσω και της ανταγωνιστικότητας αποτελεί μια από τις κύριες πηγές εσόδων σε αρκετές οικονομίες. Συγκεκριμένα, ο τομέας αυτός αποτελεί σχεδόν τον κύριο παράγοντα εσόδων στην ελληνική οικονομία. Την περίοδο του 2010 πρόσφερε στην οικονομία τουλάχιστον 34 δισεκατομμύρια ευρώ, με τον αριθμό των τουριστών να κοντεύει τα 15 εκατομμύρια. Τα άτομα που απασχοληθήκαν ανέρχονται στα 446.000.Συμπερασματικά και με μία διαφορετική οπτική γωνία, ο τουριστικός προορισμός μπορεί να θεωρηθεί ένας

συγκεκριμένος προορισμός με φυσική και τεχνική ομορφιά, τον οποίον επιλέγει να επισκεφθεί είτε ο τουρίστας είτε, αντίστοιχα, ο εκδρομέας.

Οι τουριστικοί προορισμοί διακρίνονται, σύμφωνα με τον Plog, με βάση την προσωπικότητα των τουριστών, η οποία βλέπουμε πως παίζει καθοριστικό ρόλο. Άρα, οι τουριστικοί προορισμοί διακρίνονται σε:

- ♦ **Ψυχοκεντρικοί**, όπου τους επιλέγουν κυρίως άτομα που προτιμούν το γνώριμο περιβάλλον για περάσουν τις διακοπές τους.
- ♦ **Μεσοκεντρικοί**, του οποίου επισκέπτονται τα πιο συντηρητικά άτομα που προτιμούν ένα γνώριμο περιβάλλον αλλά και με ελάχιστη περιπέτεια.
- ♦ **Αλλοκεντρικοί**, τους οποίους επισκέπτονται κυρίως άτομα με μεγαλύτερο εισόδημα και αναζητούν πιο ιδιαίτερες εμπειρίες.

3.3 Η Ιστορική Εξέλιξη Τουριστικού Φαινομένου

Ο τομέας του τουρισμού, αναντίρρητα, δεν είναι πρόσφατο φαινόμενο. Αποτελεί μια από τις πιο σημαντικές δραστηριότητες στην χώρα μας και η αρχή αυτού του σημαντικού τομέα εντοπίζεται ακόμη και από την κλασική εποχή. Η ιστορική μελέτη του τουρισμού αποδεικνύει πως οι δραστηριότητες των τουριστών έχουν αλλάξει σε έναν τεράστιο βαθμό μέσω της ανάπτυξης της τεχνολογίας. Επίσης, ο τουρισμός δεν αποτελεί πλέον προνόμιο των ανώτερων τάξεων, αλλά με την πάροδο του χρόνου αναγνωρίστηκε ως ένα μαζικό φαινόμενο. Συγκεκριμένα, οι πρώτοι ταξιδιώτες-τουρίστες είναι κυρίως εκείνοι που πραγματοποιούσαν ταξίδια επαγγελματικού σκοπού. Κατά τον Μεσαίωνα, εμφανίζονται δύο μορφές τουρισμού:

- *Ο πανεπιστημιακός τουρισμός.* Αναπτύσσεται κυρίως γύρω από τα πανεπιστημιακά κέντρα της Ευρώπης, όπως το Παρίσι, το Μονπελιέ, την Οξφόρδη, το Κέμπριτζ κ.α.
- *Ο τουρισμός των μεγάλων θρησκευτικών γεγονότων και εορτών.* Εντοπίζεται στα τέλη του Μεσαίωνα, όταν τα ξενοδοχεία σε Ελβετία, Γερμανία και Γαλλία χάρη των προσφερόμενων υπηρεσιών τους και την υψηλή γαστρονομία συμβάλλουν στην περαιτέρω ανάπτυξη του ξενοδοχειακού προϊόντος συνδέοντας με αυτόν τον τρόπο την παραμονή για θρησκευτικούς λόγους, με την ψυχαγωγία.

Κατά τη περίοδο της Αναγέννησης, οι μεγάλες θρησκευτικές εκδηλώσεις και εορτές συνεχίστηκαν δημιουργώντας, ξανά, τον πυρήνα αύξησης τουριστικής δραστηριότητας. Επιπλέον, την περίοδο εκείνη ο τουρισμός εμπλουτίζεται με πιο ιδιαίτερα κίνητρα. Οι άνθρωποι πραγματοποιούν εκδρομές και ταξίδια με σκοπό την ικανοποίηση αλλά και την μόρφωση. Στην Ευρώπη, η τουριστική δραστηριότητα και ο ελεύθερος χρόνος εκδρομών των διαφόρων τάξεων άρχισαν να διαφοροποιούνται. Το 16^ο αιώνα εντοπίστηκε μια αριστοκρατική μορφή τουρισμού, ο λεγόμενος Μεγάλος Γύρος(Grand Tour). Η μορφή αυτή αναφερόταν στην περιήγηση των ταξιδιωτών σε αναγνωρισμένους προορισμούς και τοποθεσίες, τους οποίους επισκέπτονταν με σκοπό την κουλτούρα και την εκπαίδευση. Ο Μεγάλος Γύρος απευθυνόταν κυρίως στην ανώτερες κοινωνικές τάξεις. Ενώ, το 1800 χρησιμοποιείται για πρώτη φορά ο όρος tourist, προκειμένου να χαρακτηριστούν τα άτομα

που συμμετείχαν στη μακρά περιήγηση (grand tour- ταξίδια που περιλάμβαναν όλη τη Γαλλία). Έντεκα χρόνια μετά(1811) εμφανίζεται η λέξη tourism, η οποία υποδηλώνει τα ταξίδια που διεξάγονται από ευχαρίστηση.

Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα , ο τουρισμός αναπτύσσεται όλο και περισσότερο έπειτα από την ανακάλυψη και την σημαντική εξάπλωση του σιδηροδρόμου, όπου ήταν και το πρώτο και κύριο μέσο μαζικής μεταφοράς. Την περίοδο αυτή, εκδίδονται και οι πρώτοι τουριστικοί οδηγοί του «Beadec- ker» που αφορούσαν ταξίδια στο Ρήνο και η εταιρεία Thomas Cook διοργανώνει το πρώτο ταξίδι με οδηγούς. Μέσα σε λίγο χρονικό διάστημα η ανάπτυξη των μετακινήσεων μέσω των σιδηροδρομικών δικτύων ραγδαία.

Από την αρχή ακόμη του 20^{ου} αιώνα, ο τουρισμός διαφοροποιείται. Αυτό κυρίως έπειτα από την οικονομική συγκυρία, τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο(1914-18), τη μεγάλη ανάπτυξη του πληθωρισμού, που εξαφανίζουν σχεδόν ολοκληρωτικά τους εισοδηματίες και η οικονομική κρίση(1929) που αποτέλεσε και έναν από τους σημαντικότερους λόγους της καθόδου του τουρισμού.

Ας δούμε όμως και την εξέλιξη του τουρισμού στην Ελλάδα. Αρχικά, η ανάπτυξη του τουρισμού στην Αρχαία Ελλάδα δεν ήταν σε καμία περίπτωση αναπτυσσόμενη ως ένα σημείο. Η δημιουργία των Ολυμπιακών αγώνων το 776 π.Χ., έδωσε την ώθηση για την ανάπτυξη του τουρισμού. Οι Έλληνες ταξίδευαν στα μέρη που διοργανώνονταν οι Ολυμπιακοί αγώνες και διέμεναν σε κατασκηνώσεις.³¹ Στην χώρα μας, έτος γέννησης πραγματικής αναγνώρισης του Τουρισμού θεωρείται το 1895 όταν ιδρύεται η Ελληνική «Ποδηλατική Εταιρία» η οποία μετονομάζεται το 1909, με τροποποίηση του καταστατικού της, σε «Ελληνική Εταιρεία Περιηγήσεων - Touring Club». Ο περιηγητισμός αποτελεί πλέον την κύρια δραστηριότητα του σωματείου που απλώς διατηρεί και ποδηλατικό τμήμα. Πριν το 1890, βέβαια, υπήρξαν και άλλα σωματεία που ανέπτυξαν εξίσου την δραστηριότητα τους μόνο στον εγχώριο τουρισμό.

Έπειτα, το 1929 ακολουθεί η ίδρυση του ΕΟΤ (Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού) επί την κυβέρνηση Ελευθερίου Βενιζέλου, ο οποίος δημιούργησε τα απαραίτητα κίνητρα για δημιουργηθούν τα τεχνικά έργα υποδομής, καθώς τα τουριστικά περίπτερα σε διάφορους αρχαιολογικούς χώρους, τα οποία βοήθησαν την ανάπτυξη του ελληνικού τουρισμού αλλά δεν ήταν αρκετά για αυξήσουν σημαντικά τον τουρισμό της χώρας.³² Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και αρχές 20^{ου} αιώνα οι αφίξεις στην Ελλάδα αρχίσαν να μεγαλώνουν αλλά οι συγκεκριμένες αφίξεις αφορούσαν κυρίως άτομα ανωτέρων κοινωνικών τάξεων. Η σημαντική αλλαγή του τουρισμού στην χώρα προήλθε έπειτα από την δημιουργία των συγχρόνων υποδομών, την ανάπτυξη την τεχνολογίας και την αύξηση του ανταγωνισμού.

Πιο αναλυτικά, η φανερή τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα σημειώνεται στις αρχές της δεκαετίας του 1950, η οποία βασίστηκε στους τουριστικούς πόρους, την γεωγραφική τοποθεσία της Ελλάδας και τις κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν στην χώρα. Τέλος, η πολιτιστική κληρονομία της χώρας αποτέλεσε ένα σημαντικό στοιχείο που βοήθησε σημαντικά στην αύξηση του τουρισμού.

³¹ «Εισαγωγή στον Τουρισμό – Το Τουριστικό Μάνατζμεντ στον 21^ο Αιώνα» [Βιβλίο] Stephen J.Page, Εκδόσεις Παπαζήση 2006 σελ.32-34

³² Iobe.gr – Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών [Ηλεκτρονικό] - http://iobe.gr/docs/research/RES_05_E_01092012REP_GR.pdf

3.4 Οι Tour Operators & τα Τουριστικά Πακέτα

Οι *Ταξιδιωτικοί Πράκτορες ή Tour Operators* οργανώνουν, συσκευάζουν διάφορα στοιχεία τουριστικής εμπειρίας και τα προσφέρουν για πώληση προς το κοινό, με την χρησιμοποίηση φυλλαδίων και διαφήμισης. Είναι, ουσιαστικά, τα ταξιδιωτικά πρακτορεία τα οποία διαθέτουν ιδιωτικά ή ενοικιαζόμενα μεταφορικά μέσα και δημιουργούν πακέτα διακοπών για ομαδικές ή μεμονωμένες περιηγήσεις. Οι οργανισμοί αυτοί που προετοιμάζουν τα τουριστικά πακέτα, προτού δημιουργηθεί η ζήτηση, καθορίζοντας και προβλέποντας τις ανάγκες του περιηγητή. Οι ενδεχόμενες ανάγκες του περιηγητή μπορεί να περιλαμβάνουν το μέρος του ταξιδιού, τα μεταφορικά μέσα που θα χρησιμοποιηθούν, το κατάλυμα αλλά και, γενικά, όλες τις υπηρεσίες που διαθέτει ένα ολοκληρωμένο τουριστικό πακέτο.

Αντίθετα, το *Τουριστικό Πακέτο* είναι ένα σύνολο υπηρεσιών και δραστηριοτήτων, το οποίο διατίθεται από τον tour operator. Ένα τουριστικό πακέτο διαθέτει μικρή διάρκεια ζωής, η οποία δεν ξεπερνά τις 14 ημέρες. Επιπλέον, τα πακέτα μπορούν να χρησιμοποιηθούν από άτομα διαφορετικής εθνικότητας, διαφορετικού εισοδήματος και τρόπου ζωής. Αυτό έχει ως κύριο αποτέλεσμα, οι tour operators να δημιουργούν διαφορετικά πακέτα λαμβάνοντας υπόψιν την διαφορετικότητα του κάθε περιηγητή και, έτσι, στοχεύουν στην ικανοποίηση των αναγκών του.

Συγκεκριμένα, ένα οργανωμένο ομαδικό τουριστικό πακέτο, περιλαμβάνει το μεταφορικό μέσα που απαιτείται για να φθάσει η ομάδα τουριστών στον προορισμό της, αλλά και το μεταφορικό μέσο που θα χρησιμοποιηθεί για τις περιηγήσεις στον τουριστικό προορισμό, το κατάλυμα διαμονής, την προκαθορισμένη τιμή του πακέτου αλλά και τις αντίστοιχες προκαθορισμένες ημερομηνίες άφιξης και αναχώρησης. Ενώ, ένα μεμονωμένο τουριστικό πακέτο, περιλαμβάνει όλα τα παραπάνω αλλά, σε αυτήν την περίπτωση ο tour operator έχει κυρίως συμβουλευτικό χαρακτήρα αφού οι τελικές αποφάσεις καθορίζονται από τον περιηγητή.

Πιο αναλυτικά, για την αύξηση της ζήτησης ενός τουριστικού πακέτου είναι απαραίτητο να διαθέτει κάποια κύρια στοιχεία. Αυτά τα στοιχεία είναι τα εξής:

1. Χαμηλές τιμές. Αποτελούν ένα βασικό συστατικό για τη δημιουργία ενός ελκυστικού πακέτου, κυρίως για τα άτομα με χαμηλό ή μεσαίο εισόδημα.
2. Ποιότητα. Οι τουρίστες επιλέγουν τη χρήση των τουριστικών πακέτων σκεπτόμενοι, ότι μέσω αυτών γίνεται συνδυασμός εξοικονόμησης χρημάτων και ποιότητάς παρεχόμενων υπηρεσιών. Εάν ένα πακέτο δεν διαθέτει αυτό το συνδυασμό είναι πολύ πιθανό, η ζήτηση πακέτων από το τουριστικό γραφείο να μειωθεί.
3. Οργάνωση. Οι περιηγητές αναζητούν πακέτα τα οποία καλύπτουν άμεσα τις ανάγκες τους. Ένας ικανοποιημένος πελάτης είναι λογικό να αποτελεί το κύριο συστατικό για την αύξηση ζήτησης ενός τουριστικού πακέτου.
4. Κέρδος. Φυσικά, η κυρία μέριμνα ενός tour operator είναι να αυξήσει την ζήτηση των τουριστικών πακέτων του και να ικανοποιεί τις ανάγκες του καταναλωτή. Για να μπορέσει όμως ένα τουριστικό γραφείο να προσφέρει στην οικονομία, πρέπει το αντίστοιχο τουριστικό πακέτο να προσφέρει κέρδος.

Οι Tour Operators αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του τουρισμού. Η ραγδαία αύξηση των ταξιδιωτικών πρακτόρων ήρθε κυρίως στα μέσα στο 20^ο αιώνα, σχεδόν παράλληλα με την αύξηση του μαζικού τουρισμού. Ένα μεγάλο μέρος του συναλλάγματος της Ελληνικής Οικονομίας σχετίζεται άμεσα με την δραστηριοποίηση των tour operators, αφού ένας μεγάλος αριθμός τουριστών καταφθάνουν στη χώρα μας, χρησιμοποιώντας τουριστικά πακέτα. Επιπρόσθετα, οι ταξιδιωτικοί πράκτορες συνεργάζονται πολλές φορές με αεροπορικές εταιρείες, προκειμένου να εξασφαλίσουν το χαμηλότερο δυνατό κόστος ενός ταξιδιού και εφαρμόζουν οποιαδήποτε μορφή μάρκετινγκ και νέας τεχνολογίες για να δημιουργούν πιο ελκυστικά ταξιδιωτικά πακέτα. Με αυτό τον τρόπο αυξάνεται άμεσα και η ανταγωνιστικότητά τους.

3.5 Οι μορφές του Τουρισμού

Ο τομέας του τουρισμού είναι μία τεράστια «βιομηχανία» η οποία αναπτύσσεται διαρκώς δημιουργεί με την πάροδο των χρόνων όλο ένα και περισσότερες μορφές-είδη με βάση τον ταξιδιώτη, την εποχή, τον προορισμό, το εισόδημα κ.α. Οι κυριότερες μορφές του είναι οι εξής:

- 1) **Μαζικός Τουρισμός.** Ο μαζικός τουρισμός δημιουργήθηκε έπειτα από την σημαντική αύξηση των εισοδημάτων μετά την Βιομηχανική Επανάσταση. Νωρίτερα, την δυνατότητα να ταξιδέψουν την διέθεταν άτομα πολύ υψηλών κοινωνικών τάξεων. Κάτι που, φυσικά, με την πάροδο του χρόνου άλλαξε. Ο μαζικός τουρισμός, αφορά ομάδες ατόμων που επιθυμούν να ταξιδέψουν με πακέτα διακοπών που προτείνονται από τα τουριστικά πρακτορεία. Η μετακίνηση των τουριστών στην κατηγορία αυτή γίνεται πούλμαν ή αεροπλάνα σε ορισμένο τόσο και χρόνο και κύριο κίνητρο των ταξιδιωτών είναι το φθινό τουριστικό πακέτο. Η συγκεκριμένη μορφή περιήγησης ήταν για αρκετά χρόνια η κυρίαρχη, κάτι που αδιαμφισβήτητα εμπόδισε την ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού. Είναι ευρέως γνωστό, πως η μορφή αυτή έχει δεχθεί κατά καιρούς αρνητική κριτική, λόγω της συγκέντρωσης των τουριστών σε ορισμένους προορισμούς, της εποχικότητας της ζήτησης και λόγω των επιπτώσεων στους τουριστικούς χώρους. Αυτά συμβαίνουν διότι έχει ως κύριο στόχο την ανάπτυξη κέρδους πάρα τον σεβασμό στον άνθρωπο, στον πολιτισμό και στο περιβάλλον.
- 2) **Εγχώριος Τουρισμός.** Πρόκειται για τον τουρισμό στον οποίο τα άτομα που τον επιλέγουν πραγματοποιούν ταξίδια μόνο την εντός του τόπου μόνιμης κατοικίας οπού διαμένουν. Δηλαδή, πραγματοποιείται από τα άτομα που ταξιδεύουν μακριά από τον τόπο διαμονής τους για λόγους ψυχαγωγίας ή για επαγγελματικούς λόγους, διαμένοντας όμως μέσα στην επικράτεια της χώρας τους. Ο εγχώριος τουρισμός αν και δεν συνεισφέρει στην εισαγωγή ξένου συναλλάγματος, βοηθά σημαντικά την χώρα που εντοπίζεται μέσω της ανακατανομής των εισοδημάτων και της συγκράτησης του πληθυσμού των περιφερειών. Η μορφή αυτή απαιτεί τις κατάλληλες υποδομές, βέλτιστη μετακίνηση των τουριστών, αλλά, και την ανάπτυξη του αλληλοσεβασμού.
- 3) **Ατομικός Τουρισμός.** Ως ατομικός τουρισμός μπορεί να θεωρηθεί η ατομική διεξαγωγή ενός ταξιδιού και συνήθως με ατομικά μεταφορικά μέσα. Εντοπίζεται,

συνήθως, από ένα ή περισσότερα άτομα φιλικά ή συγγενικά μεταξύ τους. Η ραγδαία ανάπτυξη αυτού του είδους τουρισμού οφείλεται, κατά κύριο λόγο, στα τουριστικά πρακτορεία που δημιουργούν ενδιαφέροντα ατομικά πακέτα διακοπών που ευνοούν την ανάπτυξη του ατομικού τουρισμού.

- 4) **Διεθνής Τουρισμός.** Πρόκειται για τον τουρισμό που καθορίζεται με βάση την κατεύθυνση των τουριστικών ροών και διακρίνεται στον *εισερχόμενο* και στον *εξερχόμενο τουρισμό*. Ο εξερχόμενος τουρισμός αφορά άτομα που ταξιδεύουν από τη μόνιμη χώρα που κατοικούν σε μια άλλη. Ενώ, ο εισερχόμενος τουρισμός είναι ο εκείνος των αλλοδαπών που ταξιδεύουν σε μία συγκεκριμένη χώρα.
- 5) **Λαϊκός Τουρισμός.** Εντοπίζεται από άτομα χαμηλών κοινωνικών τάξεων σε πραγματοποιείται κατά κύριο λόγο σε κάμπινγκ και κατασκηνώσεις. Αυτή η μορφή τουρισμού δεν αποφέρει ιδιαίτερα κέρδη για ένα κράτος.
- 6) **Εποχικός Τουρισμός.** Ο εποχικός τουρισμός καθορίζεται από τον κλίμα της χώρας που επιθυμεί να ταξιδέψει ο περιηγητής. Αυτός και είναι ο κυριότερος λόγος που δεν έχουν μεγάλη διάρκεια ή αναβάλλονται από τον τουρίστα. Επίσης, χωρίζεται στον τουρισμό της καλοκαιρινής περιόδου, της παραχείμασης και των χειμερινών σπορ.
- 7) **Συνεχής Τουρισμός.** Η σημαντική διαφορά του από τον εποχικό τουρισμό είναι ότι δεν επηρεάζεται ούτε στο ελάχιστο τις κλιματολογικές αλλαγές και διαρκεί όλο το χρόνο. Οι μορφές του συνεχή τουρισμού είναι ο μορφωτικός τουρισμός, ο τουρισμός κινήτρου, ο συνεδριακός τουρισμός και ο τουρισμός πόλης.
- 8) **Στατικός Τουρισμός.** Στην μορφή αυτή, ο τουρίστας επιλέγει να περάσει ένα μεγάλο ποσοστό ωρών στο ξενοδοχείο. Είτε γιατί ταξιδεύει απλώς για λόγους επαγγελματικούς, είτε για λόγους ηρεμίας και ξεκούρασης. Στην περίπτωση αυτή επιλέγει το ξενοδοχείο που διαμένει να του παρέχει όλα τα απαραίτητα εφοδία χωρίς να απαιτούνται άσκοπες μετακινήσεις.
- 9) **Κινητικός Τουρισμός.** Πρόκειται για τον τουρισμό που επιλέγουν τα άτομα που επιθυμούν την διαρκή αναζήτηση και την επίσκεψη σε διαφορετικά μέρη καθημερινά στην πόλη ή χώρα όπου βρίσκονται.
- 10) **Νεανικός Τουρισμός.** Το είδος αυτό περιλαμβάνει άτομα ηλικίας 18 έως 30 ετών, τα οποία τα ταξιδεύουν είτε με ομαδικά είτε ατομικά. Επιλέγουν κυρίως προορισμούς με φημισμένη νυχτερινή ζωή, με δυνατότητες χειμερινών ή θαλάσσιων σπορ και με διάσημα κοινωνικά events.
- 11) **Τουρισμός Τρίτης Ηλικίας.** Αφορά τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας που επιλέγουν προορισμούς με αρκετή ηρεμία, άνεση και καλές παροχές. Τα άτομα αυτά επιλέγουν συχνά τα ομαδικά ταξίδια ταξιδιωτικών πρακτορείων. Ο τουρισμός της τρίτης ηλικίας συνδέεται άμεσα με τον τουρισμό υγείας ή ιαματικό τουρισμό.

Όλες οι παραπάνω αποτελούν μορφές του τουρισμού, αλλά είναι αδιαμφισβήτητα οι πιο συνηθισμένες μορφές του. Με τον καιρό, τα είδη του τουρισμού αναπτύχθηκαν όλο ένα και περισσότερο και έτσι, δημιουργήθηκαν νέες μορφές τουρισμού, ενός εναλλακτικού τουρισμού. Ο εναλλακτικός τουρισμός είναι από μόνος του ένα νέο είδος τουρισμού, πιο ποιοτικό.

Με άλλα λόγια, αυτό το είδος είχε ως στόχο το σεβασμό στο περιβάλλον, τη δημιουργία νέων τουριστικών πακέτων, την αλληλεπίδραση των τουριστών με την πολιτιστική κληρονομία, την επιμέλεια του οικοσυστήματος, την φροντίδα των αγροτικών περιοχών και, φυσικά, διόρθωση του φαινομένου του εποχιακού τουρισμού. Δεν υπάρχει αμφιβολία, πως η αύξηση του εναλλακτικού τουρισμού βόηθα σημαντικά την ανάπτυξη του εισοδήματος της οικονομίας που θα τον υιοθετήσει αλλά και την άνοδο της φήμης της τουριστικής της οικονομίας. Οι μορφές του εναλλακτικού τουρισμού είναι οι παρακάτω:

- 1) **Αγροτουρισμός.** Πρόκειται για ένα ήπιο είδος τουρισμού, όπου οι τουρίστες που τον επιλέγουν διαμένουν σε ένα χώρο μη αστικό έχουν ως σκοπό την πραγματική επαφή με την φύση, τους αγρότες, τις καλλιέργειες, την οινοποιία, την κτηνοτροφία, καθώς επίσης και τη δημιουργία αγροτικών προϊόντων. Τα άτομα που πραγματοποιούν αγροτική τουριστική δραστηριότητα είναι συνήθως απασχολούμενοι στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα. Επιπλέον, ο αγροτουρισμός διαθέτει και δραστηριότητες στην φύση. Συνδέεται άμεσα με τον γαστρονομικό και τον πολιτιστικό προορισμό. Δηλαδή με την τοπική κουζίνα και με την γνωριμία με την ιστορική και πνευματική κληρονομία κάθε τόπου. Τα τουριστικά καταλύματα στην μορφή αυτή είναι συνήθως ξενοδοχεία, μπανγκαλόου, ενοικιαζόμενα δωμάτια ή ακόμη και σε κάποιο αγρόκτημα, προκειμένου να αισθανθεί ο περιηγητής πως είναι, έστω και παροδικά, μόνιμος κάτοικος της υπαίθρου.
- 2) **Ιαματικός Τουρισμός – Ιατρικός Τουρισμός.** Είναι ο τουρισμός που εκτός από το κομμάτι των διακοπών περιλαμβάνει και θεραπευτικές υπηρεσίες. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρεται σε είτε σε άτομα που έχουν κάποιο πρόβλημα υγείας και χρειάζονται διαρκή παρακολούθηση και θεραπεία, είτε αναφέρεται στα άτομα που απλώς επιθυμούν να συνδυάζουν και δραστηριότητες που διατήρησης της υγείας του και της ηρεμίας τους. Δραστηριότητες όπως επίσκεψη σε ιαματικά λουτρά, Spa κ.α.
- 3) **Αθλητικός Τουρισμός Αναψυχής.** Σε περίπτωση αυτή, ο τουρισμός συνδέεται με την συμμετοχή(παθητική- ενεργητική) σε αθλητικές εκδηλώσεις. Οι λόγοι για τους οποίους οι επισκέπτες επιλέγουν τον αθλητικό τουρισμό είναι η άθληση, η άσκηση, η παρακολούθηση αθλητικών εκδηλώσεων ή αναψυχή. Αποτελεί σημαντικό παράγοντα τουριστικής κίνησης σε μέρη που διαθέτουν διάφορα σπορ και αθλητικές εκδηλώσεις.
- 4) **Θρησκευτικός Τουρισμός.** Το είδος αυτού του τουρισμού, πραγματοποιείται μέσα από την επίσκεψη σε θρησκευτικά μνημεία, σε μοναστήρια, σε ιερούς τόπους και σε εκκλησίες. Σημαντικός παράγοντας για την ανάπτυξη του

θρησκευτικού τουρισμού είναι η προστασία και η προβολή θρησκευτικών μνημείων, καθώς και του περιβάλλοντα χώρου τους.

- 5) **Τουρισμός Περιπέτειας.** Πρόκειται για την δραστηριότητα αναψυχής που λαμβάνει χώρα σε έναν ασυνήθιστο, εξωτικό, απομονωμένο ή δυσπρόσιτο προορισμό. Αυτή η μορφή εναλλακτικού τουρισμού, περιέχει δραστηριότητες που έχουν είτε μεγάλο είτε μικρό βαθμό επικινδυνότητας. Μέσω αυτού, γίνεται εφικτή η ανάδειξη του φυσικού πλούτου, η προστασία της χλωρίδας και της πανίδας χωρίς να διαταράσσεται το περιβάλλον.
- 6) **Θαλάσσιος Τουρισμός.** Είναι η μορφή του τουρισμού που περιλαμβάνει δραστηριότητες που σχετίζονται άμεσα με την θάλασσα και τις ακτές, αλλά δεν περιλαμβάνει δραστηριότητες σε υδάτινές επιφάνειες τις ενδοχώρας(λίμνες, ποτάμια). Στον θαλάσσιο τουρισμό, πραγματοποιούνται περιηγήσεις, περίπατοι, κρουαζιέρες κ.α. Τα ταξίδια περιλαμβάνουν, φυσικά, και δραστηριότητες όπως καταδύσεις, watersports κ.α. Αναλυτικότερα, Ο θαλάσσιος τουρισμός είναι αρκετά σημαντικός για την Ελλάδα, αν και απαιτεί γνώση και σεβασμό στο θαλάσσιο περιβάλλον.
- 7) **Εκπαιδευτικός Τουρισμός.** Συνδυάζεται έμμεσα με τον πολιτιστικό τουρισμό. Στόχος αυτής της μορφής είναι η μόρφωση, η εκπαίδευση και η κατάκτηση νέων γνώσεων. Επιπρόσθετα, διαθέτει δραστηριότητες που σχετίζονται με την εκπαιδευτικές εκδρομές νεών της δευτεροβάθμιας και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και δραστηριότητες ανάδειξης του πολιτισμού σε ξένους ταξιδιώτες.
- 8) **Πολιτιστικός Τουρισμός.** Πρόκειται για τον τουρισμό που επιλέγουν άτομα που θέλουν να γνωρίζουν τον πολιτισμό, τα ήθη και τα έθιμα άλλων λαών και λαμβάνουν, ενεργά, μέρος σε δραστηριότητες όπως η βυζαντινή ζωγραφική, η κεραμική, η αρχιτεκτονική, η επίσκεψη σε αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία κ.α.
- 9) **Τουρισμός Κινήτρων.** Στην περίπτωση αυτή, πραγματοποιούνται ατομικά ή ομαδικά ταξίδια σε διεθνής τουριστικούς προορισμούς, τα οποία προσφέρονται από μεγάλες επιχειρήσεις στους συνεργάτες και τους υπαλλήλους τους ως κίνητρο για την προώθηση των προϊόντων τους. Κάποιες φορές, οργανώνονται και για την επιβράβευση της απόδοσης των εργαζομένων τους.
- 10) **Συνεδριακός Τουρισμός.** Είναι ο τουρισμός που γίνεται κατά τη διάρκεια ενός συνεδρίου ή ενός σεμιναρίου ή μίας έκθεσης, όπου συναντώνται άτομα από διαφορετικά μέρη για να συζητήσουν, να ενημερωθούν, να ανταλλάξουν απόψεις και επιστημονικές γνώσεις κ.α. Η ανάπτυξη του, κυρίως την τελευταία χρονική περίοδο, είναι σημαντική και αποτελεί πλέον ένα από τα κυρία κομμάτια της τουριστικής αγοράς των οικονομιών.
- 11) **Οικοτουρισμός.** Η συγκεκριμένη μορφή αφορά τους τουρίστες που έχουν μια ιδιαίτερη προτίμηση στην φύση. Βασίζεται στην ανάδειξη αξιοποίηση των

φυσικών πόρων μίας χώρας. Αυτό σημαίνει, πως όλες οι δραστηριότητες του οικοτουρισμός πραγματοποιούνται μέσα σε οικολογικά αξιόλογες περιοχές όπως είναι τα ποτάμια, οι λίμνες, οι σπηλιές κ.α. Η φύση και το τοπίο αποτελούσαν ανέκαθεν πόλο τουριστικής έλξης και επομένως και παράγοντες της τουριστικής προσφοράς. Στόχοι της εναλλακτικής μορφής του τουρισμού είναι η προστασία της φύσης, της πολιτιστικής κληρονομιάς, η ευημερία της τοπικής κοινωνίας και η προώθηση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης.

12) Μεταλλευτικός – Γεωλογικός Τουρισμός. Πρόκειται για ειδικά ταξίδια που διοργανώνονται από τουρίστες που τους ενδιαφέρουν άμεσα τα μέρη με μεταλλευτική-γεωλογική ιστορία.

13) Γαστρονομικός Τουρισμός. Πραγματοποιείται από τα άτομα που επιθυμούν να γνωρίσουν την γαστρονομικές ιδιαιτερότητες άλλων λαών. Αυτό γίνεται μέσω των μεγάλων πολιτιστικών εκδηλώσεων και με την δημιουργία προϊόντων που αποτελούνται από πρώτες ύλες του πολιτισμού, προϊόντων προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης (ΠΟΠ) κ.α.

3.6 Ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμός(ΕΟΤ)

Ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού λειτουργεί ως νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου με έδρα στη Αθήνα υπό την εποπτεία του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης. Αναλυτικότερα, ο ΕΟΤ δημιουργήθηκε το 1929, αντικαθιστώντας την Υπηρεσία Ξένων και Εκθέσεων, στην Αθήνα υπό την εποπτεία του Υπουργείου Οικονομικών της περιόδου, με κύριο σκοπό την προώθηση του τουρισμού της Ελληνικής Οικονομίας. Κατά το 1942, αναπτύχθηκε το πρώτο πρόγραμμα ανάπτυξης του ελληνικού τουρισμού στα πλαίσια του σχεδίου Μάρσαλ. Επίσης, το 1987 δημιουργείται η σύσταση του Υπουργείου Τουρισμού υπό την εποπτεία του ΕΟΤ³³.

Πέρα όμως από την ιστορική εξέλιξη του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού, υπάρχουν και πιο πρακτικά και ιδιαίτερα στοιχεία που αξίζει να αναφέρουμε. Κύριος σκοπός του ΕΟΤ είναι η οργάνωση, η αύξηση και η προώθηση του τουρισμού της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, οργανισμός από την δημιουργία του και μέχρι σήμερα επιδιώκει την άφιξη των τουριστών στη χώρα καθώς επίσης και αύξηση της παραμονής τους σε αυτή. Ο ΕΟΤ ήταν η κύρια δύναμη, με την οποία αυξήθηκαν σε μεγάλο βαθμό οι αφίξεις των τουριστών στη Ελλάδα. Επίσης, αποσκοπεί στη οργάνωση και συμμετοχή της Ελλάδας σε παγκόσμιες εκθέσεις προκειμένου να διαφημίσει το Ελληνικό Τουριστικό Προϊόν σε διεθνή επίπεδο.

Ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμός για να μπορέσει να προωθήσει αποτελεσματικά τον τουριστικό τομέα, διαθέτει κάποιες συγκεκριμένες αρμοδιότητες. Πιο αναλυτικά, οι αρμοδιότητες τους ΕΟΤ είναι:

- ✓ Υποβολή προτάσεων στο Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης. Η υποβολή μεριμνά την ανάπτυξη τουριστικών πολιτικών σε θέματα αρμοδιότητας.

³³ Gnto.gov.gr – Υπουργείο Τουρισμού – Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού [Ηλεκτρονικό] - <http://www.gnto.gov.gr/el/history/2020>

- ✓ Εκτέλεση προγραμμάτων τουριστικής προβολής της χώρας. Τα προγράμματα αυτά πραγματοποιούνται στο εξωτερικό και το εσωτερικό της Ελλάδας, προκειμένου να διαφημιστεί καταλληλά το τουριστικό προϊόν.
- ✓ Χορήγηση αδειών, έλεγχος τουριστικών επιχειρήσεων και της γενικότερης τουριστικής αγοράς.
- ✓ Διαχείριση κάθε δραστηριότητας που σχετίζεται με την οργάνωση, την ανάπτυξη και την προώθηση του τουρισμού. Ο οργανισμός συνεργάζεται, άμεσα, με τουριστικές επιχειρήσεις και οργανώσεις, οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης και δημόσιους οργανισμούς, προκειμένου να δημιουργηθούν τα απαραίτητα προγράμματα διαφημιστικής προβολής της χώρας.
- ✓ Μελέτη, εκτέλεση και εποπτεία τουριστικών έργων υποδομής και ανάπτυξης. Τα έργα αυτά χρηματοδοτούνται από εθνικούς ή κοινοτικούς πόρους.³⁴

Επιπλέον, τα όργανα διοίκησης που περιλαμβάνει ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού είναι τα παρακάτω:

- I. **Το Διοικητικό Συμβούλιο.** Το διοικητικό συμβούλιο περιλαμβάνει εννέα μέλη. Συγκεκριμένα τον πρόεδρο, το γενικό γραμματέα και υπόλοιπα μέλη που καθορίζονται από τον Υπουργό Τουριστικής Ανάπτυξης. Το συμβούλιο πραγματοποιεί όλες τις απαραίτητες ενέργειες για την σωστή λειτουργία των αρμοδιοτήτων του οργανισμού.
- II. **Τον Πρόεδρο του ΕΟΤ.** Πρόκειται για τον κυριότερο προϊστάμενος των υπηρεσιών του οργανισμού και διαθέτει ποικίλες δραστηριότητες. Για παράδειγμα, συγκαλεί το διοικητικό συμβούλιο, παρακολουθεί τις αποφάσεις του και αντιπροσωπεύει τον οργανισμό σε διεθνή επίπεδο.
- III. **Το Γενικό Γραμματέα.** Πραγματοποιεί κάθε διοικητική αρμοδιότητα για την ομαλή λειτουργία του οργανισμού.

Γενικότερα, ο ΕΟΤ είναι ο σημαντικότερος οργανισμός τουρισμού στην Ελλάδα διαθέτοντας πάνω από 25 γραφεία σε πολλές χώρες του κόσμου. Συμπληρωματικά, στοχεύει στην αύξηση του αριθμού των τουριστών, στην ουσιώδη μέριμνα στο ΑΕΠ, στην αύξηση και του εσωτερικού τουρισμού και στην δημιουργία επενδυτικού περιβάλλοντος. Καταλυτικά, τα τουριστικά προϊόντα που προωθεί ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού είναι κυρίως μορφές εναλλακτικού τουρισμού και είναι τα παρακάτω³⁵:

- Ήλιος και θάλασσα
- Πολιτιστικός Τουρισμός
- Γαστρονομικός Τουρισμός
- Συνεδριακός Τουρισμός
- Τουρισμός Πόλεων
- Ιαματικός/Ιατρικός Τουρισμός
- Θαλάσσιος Τουρισμός
- Θρησκευτικός Τουρισμός

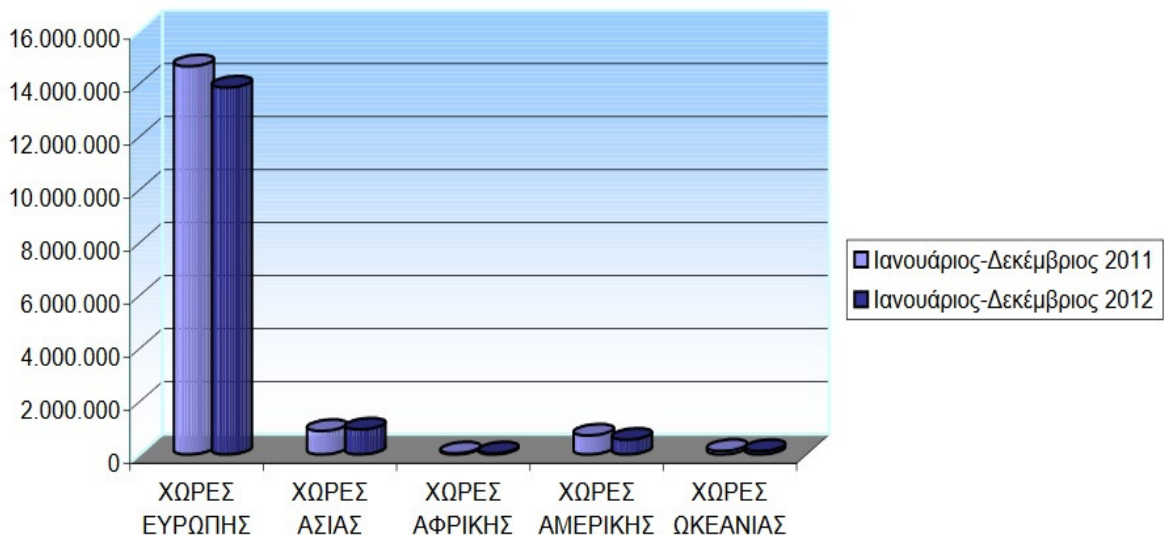
³⁴ «Η κρατική συμβολή στον τουρισμό- Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού» [Βιβλίο] Βενετσανοπούλου Γ. Μάρω, Εκδοτικός Οίκος InterBooks 2006, σελ. 116

³⁵ Gnto.gov.gr – Υπουργείο Τουρισμού – Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού [Ηλεκτρονικό] - <http://www.gnto.gov.gr/el/%CE%A3%CE%A4%CE%A1%CE%91%CE%A4%CE%97%CE%93%CE%99%CE%9A%CE%97>

- Αθλητικός Τουρισμός
- Αγροτικός Τουρισμός

Σύμφωνα έρευνες της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, την δεκαετία όπου διανύουμε από την περίοδο 2009-2019, αλλά και νωρίτερα, οι αφίξεις των τουριστών στην χώρα γίνονται κυρίως από τουρίστες που έχουν ως μόνιμη κατοικία τους χώρες τις Ευρώπης. Όπως γίνεται φανερό και στις παρακάτω εικόνες, το 2011 οι τουρίστες από που προέρχονταν από χώρες της Ευρώπης άγγιζαν σχεδόν τα 15 εκατομμύρια, δηλαδή μερίδιο ίσο με 89,3% σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες(Αφρικής, Ασίας, Αμερικής, Ωκεανίας). Ενώ το 2012 οι αφίξεις των τουριστών μειώθηκαν με διαφορά ίση με 5,5%. Συγκεκριμένα, ιδιαίτερη μείωση των αυξήσεων παρατηρείται από την Πολωνία, τη Γερμανία, την Ιταλία, το Βέλγιο, την Βουλγαρία και την Ολλανδία. Αντίθετα, σημαντική αύξηση σημειώνεται από το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γαλλία.

Αφίξεις μη κατοίκων στην Ελλάδα από το Εξωτερικό: Ιαν - Δεκέμβριος 2011-2012

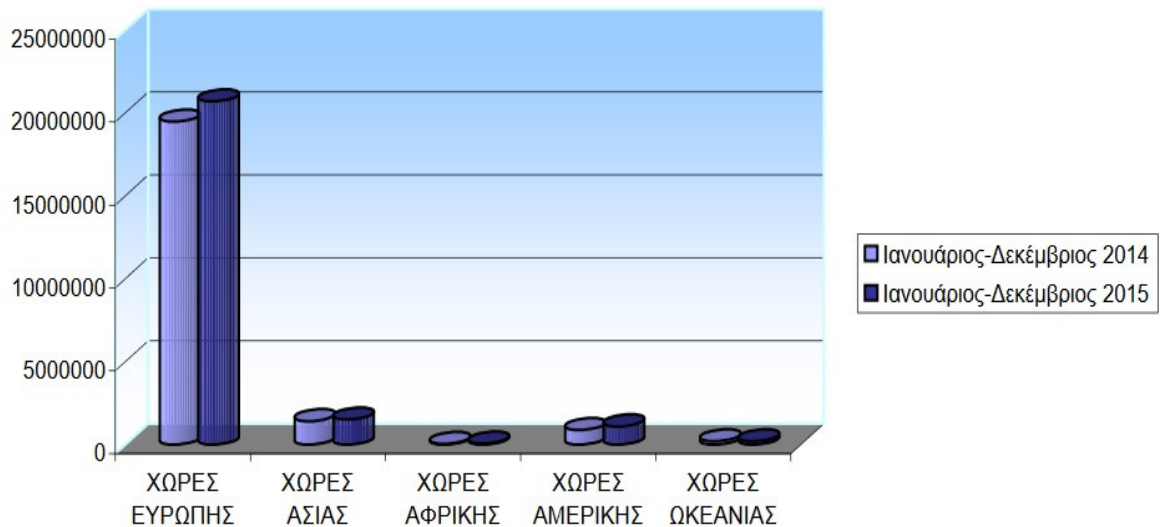

Εικόνα 2: Αφίξεις μη κατοίκων στην Ελλάδα από το εξωτερικό. Ιαν. – Δεκ. 2011-2012. Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή <https://www.statistics.gr>

Επιπρόσθετα, σε αντίστοιχη έρευνα, οι αφίξεις από τις χώρες της Ευρώπης το 2015 σημειώνεται αύξηση ίση με 6,4% σε σχέση με το 2014. Συγκεκριμένα, το 2015 οι αφίξεις αγγίζουν τα 20 εκατομμύρια, ενώ το 2014 αγγίζουν περίπου τα 18,5 εκατομμύρια. Μεγάλη αύξηση σημειώνεται από την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας(ΠΓΔΜ), τη Βουλγαρία, τη Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ιταλία και την Πολωνία. Αντίθετα, μείωση υπήρξε από τη Ρωσία και τη Σερβία.³⁶

³⁶ Statistics.gr – Ελληνική Στατιστική Αρχή [Ηλεκτρονικό] - <https://www.statistics.gr/>

Αφίξεις μη κατοίκων στην Ελλάδα από το Εξωτερικό:
 Ιανουάριος - Δεκέμβριος 2014-2015

Εικόνα 3: Αφίξεις μη κατοίκων στην Ελλάδα από το εξωτερικό. Ιαν. – Δεκ. 2014-2015. Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή <https://www.statistics.gr>

3.7 Οι θετικές & οι αρνητικές συνέπειες του Τουρισμού

Δεν αποτελεί λεκτική υπερβολή, πως ολόκληρος ο κλάδος του τουρισμού επηρεάζει θετικά την οικονομία, την κοινωνία και με την βοήθεια των μορφών του εναλλακτικού τουρισμού επηρεάζει σε κάποια βασικά σημεία και το περιβάλλον. Αντίστοιχα, όμως, υπάρχουν και αρνητικές επιπτώσεις που δημιουργούνται με την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα. Οι **θετικές συνέπειες** του τουρισμού οφείλονται σε λογούς φυσικούς, κλιματολογικούς και πολιτιστικούς. Ας ξεκινήσουμε από τα θετικά στοιχεία που προσφέρει ο τουρισμός:

- ✚ **Αύξηση εσόδων του κράτους.** Μέσω των δημοσιονομικών και συναλλαγματικών εσόδων καλύπτει χρόνιο έλλειμα του ισοζυγίου πληρωμών.
- ✚ **Δημιουργία νέων επαγγελμάτων και νέων θέσεων εργασίας.** Αυτό είναι κάτι που συνεισφέρει στην καταπολέμηση της ανεργίας.
- ✚ **Αύξηση οικονομικής ανάπτυξης.** Μέσω επενδύσεων, υλικοτεχνικών υποδομών ανάπτυξη νέων βιομηχανικών και εμπορικών δραστηριοτήτων.
- ✚ **Αύξηση της ξενοδοχειακής δραστηριότητας σε περιφερειακή κλίμακα.** Τα έσοδα από τον τουρισμό βοηθούν στην επίλυση των προβλημάτων της τοπικής κοινωνίας.
- ✚ **Διεύρυνση κοινωνικών σχέσεων.** Το τουριστικό φαινόμενο προωθεί τις κοινωνικές σχέσεις, κυρίως, των λιγότερων ανεπτυγμένων χωρών.
- ✚ **Ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας.**
- ✚ **Καταπολέμηση του ρατσισμού και προώθηση της ειρήνης μεταξύ των κρατών.** Δίνει την ευκαιρία γνωριμίας και ανάπτυξης σχέσεων μεταξύ των λαών.

- ✚ **Αναβάθμιση περιοχών τουριστικού ενδιαφέροντος.** Ένας τουριστικός προορισμός για να μπορέσει να δημιουργήσει ενδιαφέρον, θα πρέπει εκτός από τις φυσικές ομορφιές του τόπου, να διαθέτει και κατάλληλα έργα υποδομής. Επιπλέον, αναβαθμίζει και τις περιοχές που δεν έχουν ιδιαίτερα δημοφιλή τουριστικό “πλούτο”.
- ✚ **Μέσω αυτού, πραγματοποιούνται διαρκής έλεγχοί για ένα καθαρό και όμορφο περιβάλλον.** Οι έλεγχοί αυτοί, πραγματοποιούνται συνήθως από τουριστικούς οργανισμούς ή από εθελοντικές οργανώσεις.
- ✚ **Προώθηση οικολογικών τουριστικών επιχειρήσεων,** που διαθέτουν αναγνωρισμένα οικολογικά σήματα(Green Key Eco-Label) και πραγματοποιούν τις περισσότερες εργασίες με γνώμονα το σεβασμό προς το περιβάλλον και τον άνθρωπο.
- ✚ **Ανάδειξη του πολιτισμού της χώρας και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς,** βοηθώντας και την προώθηση της ιστορίας της χώρας. Μέσω της διαδικασίας ανάδειξης και διατήρησης του πολιτισμού, δημιουργείται και η επαφή των ντόπιων με τις αξίες του παρελθόντος.
- ✚ **Εκμάθηση νέων πολιτισμών, ηθών, εθίμων και διαλέκτου.** Ένα από τα χαρακτηριστικά του τουρισμού είναι ότι ενισχύει την διεθνή επικοινωνία.³⁷

Συγκεκριμένα, στην ελληνική οικονομία υπάρχουν διάφορα πλεονεκτήματα που επηρεάζουν την ανάπτυξη του τουρισμού και δημιουργούν θετικά αποτελέσματα στη χώρα. Τα κυριότερα πλεονεκτήματα είναι το φυσικό περιβάλλον, οι κλιματολογικές συνθήκες και η πολιτιστική κληρονομία. Αντίθετα, ας δούμε και την αρνητική πλευρά του τουριστικού τομέα σε μία οικονομία:

- ✚ **Αύξηση δημοσιονομικού κόστους.** Μέσα από την αύξηση των ταμιών ανεργίας για τα άτομα που εργάζονται στον τουριστικό τομέα μόνο για τους θερινούς μήνες.
- ✚ **Εκμετάλλευση των τουριστικών επιχειρήσεων απέναντι σε ξένους επισκέπτες.**
- ✚ **Φοροδιαφυγή τουριστικών επιχειρήσεων.**
- ✚ **Αύξηση του κόστους ζωής ντόπιων στους δημοφιλείς τουριστικούς προορισμούς.**
- ✚ **Ρύπανση του περιβάλλοντος.**
- ✚ **Ανάπτυξη του μαζοποιημένου τουριστικού προϊόντος και μείωση του αγροτικού τουρισμού.**
- ✚ **Χαμηλή ποιότητα αγαθών και υπηρεσιών λόγω της αυξημένης τουριστικής ζήτησης και προσφοράς.**

Εκτός από τις αρνητικές συνέπειες του τουρισμού, διαπιστώνονται και διάφορα προβλήματα που συντάσσουν την μείωση του Ελληνικού Τουρισμού. Αναλυτικότερα, ο τουριστικός τομέας στην χώρα επικεντρώνεται στην διεθνή πελατεία και παρακάμπτει στην σημαντικότητα του εσωτερικού τουρισμού σε σχέση με άλλες χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Επιπλέον, εντοπίζονται οι ακριβές παροχές και υπηρεσίες στην χώρα και μικρή τουριστική περίοδος που εμποδίζουν την ανταγωνιστικότητα του Ελληνικού προϊόντος.

³⁷ «Η κρατική συμβολή στον τουρισμό- Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού» Βενετσανοπούλου Γ. Μάρω, Εκδοτικός Οίκος InterBooks 2006, σελ. 72-73

Με όλα τα παραπάνω, γίνεται ευκόλως κατανοητή η ανάγκη ύπαρξης του τουριστικού τομέα σε μία κοινωνία, αλλά επίσης και η ανάγκη για δημιουργία στρατηγικών που σε σέβονται άμεσα το περιβάλλον, τις ανάγκες των συνανθρώπων μας αλλά και την προώθηση του τουρισμού σε περιοχές που διαθέτουν φυσικό πλούτο και ιστορία, ανεξάρτητα από το μαζοποιημένου πακέτο διακοπών.

3.8 Η Τουριστική Ζήτηση & η Τουριστική Προσφορά

Η *τουριστική αγορά* είναι το συγκεκριμένο μέρος, στον οποίο μία τουριστική επιχείρηση αναπτύσσει την συναλλαγματική της δραστηριότητα με κύριο σκοπό την πώληση του τουριστικού προϊόντος που διαθέτει. Επιπλέον, τουριστική αγορά μπορεί να θεωρηθεί και το ίδιο το τουριστικό προϊόν. Αυτό συμβαίνει κυρίως σε τουριστικά προϊόντα όπως είναι οι υπηρεσίες των ξενοδοχειακών μονάδων, καθώς και τα προϊόντα που διαθέτουν τα τουριστικά πρακτορεία. Με λίγα λόγια, ο όρος τουριστική αγορά περιλαμβάνει την τουριστική ζήτηση και την τουριστική προσφορά.

Ενώ, το *τουριστικό προϊόν* που διαθέτει μία οικονομία μπορεί να είναι ο φυσικός πλούτος της, τα αξιοθέατα, οι τουριστικές επιχειρήσεις, οι υπηρεσίες που παρέχουν και, γενικά, όλα τα προϊόντα που βοηθούν στην ικανοποίηση των αναγκών των περιηγητών. Είναι ουσιαστικά, ένα σύνολο εργασιών που πραγματοποιούνται από αρκετούς τομείς της χώρας, έτσι ώστε, να δημιουργηθεί το κατάλληλο τουριστικό προϊόν. Το τουριστικό προϊόν διαθέτει μία πληθώρα χαρακτηριστικών. Αυτά είναι τα εξής:

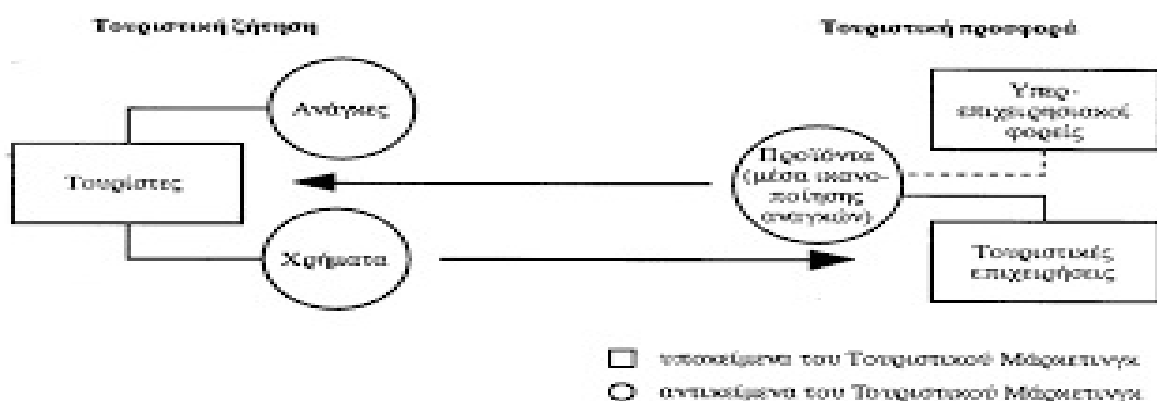
- ❖ Το τουριστικό προϊόν χρησιμοποιείται από τον τουρίστα στον τόπο δημιουργίας του. Συνήθως το τουριστικό προϊόν δεν μπορεί να μεταφερθεί στο τόπο κατοικίας του περιηγητή, αλλά αντίθετα μεταφέρεται ο περιηγητής στην τόπο που παράγεται το προϊόν.
- ❖ Το τουριστικό προϊόν δεν μπορεί να αποθηκευτεί. Είναι μικρός ο αριθμός των τουριστικών προϊόντων που μπορούν να αποθηκευτούν. Για το λόγο αυτό, γίνεται και παράταση του τουριστικού διαστήματος για να μπορέσουν να αξιοποιηθούν καταλληλά.
- ❖ Η ανελαστική σχέση τουριστικού προϊόντος και προσφοράς. Η ενδεχομένη αύξηση ζήτησης ενός τουριστικού προϊόντος δεν σημαίνει αυτόματα και την ανάλογη αύξηση παράγωγης του προϊόντος. Τα τουριστικά προϊόντα δεν μπορούν να δημιουργηθούν με τον ίδιο χρόνο και κόστος που παράγονται στα κανονικά προϊόντα.
- ❖ Τα τουριστικά προϊόντα υποκαθιστούνται με προϊόντα αντίστοιχου κλάδου. Για παράδειγμα, ένας τουρίστας αν δεν μπορέσει να βρει δωμάτιο στο ξενοδοχείο που επιθυμεί μπορεί να βρει άμεσα σε ένα άλλο ξενοδοχείο. Στο σημείο αυτό, καθοριστικό ρόλο παίζει και το εισόδημα του τουρίστα.

Η τουριστική αγορά και το τουριστικό προϊόν έχουν ως κοινό σκοπό την ικανοποίηση των τουριστικών αναγκών των επισκεπτών, σε αυτό το σημείο δημιουργείται η τουριστική ζήτηση και προσφορά. Ως **τουριστική ζήτηση** μπορούμε να θεωρήσουμε το συνολικό

αριθμό των ατόμων που ταξιδεύουν ή επιθυμούν να ταξιδέψουν εκτός του τόπου μόνιμης κατοικίας τους, για να χρησιμοποιήσουν τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες.³⁸

Το μέγεθος των ατόμων που εμφανίζονται οι τουριστικές ανάγκες καθορίζονται στον τόπο διαμονής των τουριστών. Ενώ, το μέγεθος των τουριστικών προϊόντων καθορίζεται στο τρόπο διαμονής αλλά από όλες τις τουριστικές επιχειρήσεις, υπηρεσίες και μεταφορικά μέσα που χρησιμοποιεί ο περιηγητής. Οι παράγοντες που προσδιορίζουν την τουριστική ζήτηση είναι οι παρακάτω:

- ✓ **Το πλήθος των τουριστών.** Η τουριστική ζήτηση καθορίζεται δια του αθροίσματος των ατομικών ζητήσεων. Στην περίπτωση αυτή, είναι λογικό η ζήτηση να επηρεάζεται άμεσα από την ενδεχόμενη μείωση ή αύξηση του πλήθους των τουριστών.
- ✓ **Το εισόδημα των τουριστών.** Τα άτομα που διαθέτουν μεγάλα εισοδήματα, χρησιμοποιούν περισσότερα και πιο ποιοτικά τουριστικά προϊόντα. Ενώ, τα άτομα που διαθέτουν μικρό εισόδημα θα χρησιμοποιήσουν προϊόντα ανάλογα του εισοδήματος τους. Σε αυτό το σημείο δημιουργείται και άνιση κατανομή των αναγκών μεταξύ των ατόμων.
- ✓ **Η διάρκεια διαμονής-ελεύθερου χρόνου των τουριστών.** Ο ελεύθερος χρόνος που διαθέτει ο περιηγητής συνδέεται άμεσα με την τουριστική ζήτηση. Αν έχει αρκετό ελεύθερο χρόνο είναι λογική αύξησή της τουριστικής του ζήτησης.
- ✓ **Η τιμή του τουριστικού προϊόντος.** Η τιμή αποτελεί τον πιο σημαντικό τουριστικό παράγοντα. Ολόκληρη η ζήτηση ενός τουριστικού προϊόντος εξαρτάται άμεσα από την τιμή του. Στα προϊόντα που διαθέτουν χαμηλές τιμές και σεβαστή ποιότητα η ζήτηση είναι αυξημένη.
- ✓ **Οι προτιμήσεις των τουριστών.** Οι ενδεχόμενες αλλαγές στις προτιμήσεις των τουριστών οφείλονται συνήθως σε λόγους ψυχολογικούς, κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτικούς.
- ✓ **Και, η διαφήμιση και η προβολή του τουριστικού προϊόντος.** Η διαφήμιση και προβολή ενός τουριστικού προϊόντος συνδέεται με την τουριστική ζήτηση του προϊόντος και για αυτό το λόγο οι τουριστικές επιχειρήσεις/οργανισμοί αλλά και το ίδιο το κράτος την χρησιμοποιούν σε μεγάλο βαθμό.

Εικόνα 4: Διάγραμμα σχέσης τουριστικής ζήτησης & προσφοράς. Πηγή: Google.

³⁸ «Εισαγωγή στον Τουρισμό – Το Τουριστικό Μάντζεμντ στον 21^ο Αιώνα» Ιωάννης Ν.Πρωτοπαπαδάκης, Εκδόσεις Αθ.Σταμούλης 2013 σελ. 66

Αντίθετα, η έννοια της **τουριστικής προσφοράς** καθορίζεται από το άτομο που δημιουργεί τα τουριστικά προϊόντα. Η παροχή τουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών και η διανομή τους, προκειμένου να υπάρχει η κατάλληλη τουριστική ζήτηση, συνθέτουν τον ορισμό της τουριστικής προσφοράς. Οι παράγοντες προσδιορισμού της τουριστικής προσφοράς είναι οι εξής:

- ✓ **Οι στόχοι των ιδρυτών των τουριστικών προϊόντων σε συνδυασμό με τους σκοπούς των ατόμων που διαθέτουν τα τουριστικά αγαθά.** Και οι δύο παράγοντες, αλλά και το ίδιο το κράτος έχουν ως κοινό στόχο το μέγιστο δυνατό κέρδος.
- ✓ **Η αύξηση του πλήθους των τουριστών.** Αυτός ο παράγοντάς σχετίζεται με την κατάκτηση της παγκόσμιας τουριστικής αγοράς.
- ✓ **Η τουριστική αγορά εργασίας.** Το πλήθος και οι γνώσεις του ανθρώπινου δυναμικού συνδέονται άμεσα με την τουριστική προσφορά.
- ✓ **Η συνολική τουριστική ζήτηση.** Αποτελεί κύριο παράγοντα που συνδέεται άμεσα με την προσφορά.
- ✓ **Η παγκόσμια τουριστική αγορά.** Πρόκειται να μελλοντικές προβλέψεις προκειμένου να δημιουργηθούν οι κατάλληλες στρατηγικές.

3.9 Η Ανάλυση S.W.O.T του Ελληνικού Τουριστικού Προϊόντος

Ουσιαστικά, η SWOT(Δυνατότητές/Strengths, Αδυναμίες/Weaknesses, Ευκαιρίες/Opportunities, Απειλές/Threats) εκπροσωπεί ένα ομαδοποιημένο τρόπο σύνοψης των αποτελεσμάτων που προκύπτουν μέσω αναλύσεων του εσωτερικού και του εξωτερικού περιβάλλοντος ενός τομέα ή ενός οργανισμού. Στην περίπτωση του τομέα του τουρισμού, η ανάλυση SWOT γίνεται για το ίδιο το ελληνικό τουριστικό προϊόν.

Αρχικά, μέσα από την έρευνα στο εσωτερικό περιβάλλον του τουρισμού, διαπιστώνονται όλα τα δυνατότητες που διαθέτει το ελληνικό τουριστικό προϊόν για να μπορεί να είναι ανταγωνιστικό προς τα αντίστοιχα διεθνή τουριστικά προϊόντα, καθώς και οι αδυναμίες του προϊόντος που είναι απαραίτητο να διορθωθούν για την ουσιαστική αύξηση του τουρισμού της χώρας.

Οι **Δυνατότητες** που προκύπτουν από την ανάλυση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος είναι οι εξής:

- ♦ **Ισχυρό τουριστικό προϊόν.** Δεν αποτελεί λεκτική υπερβολή, πως τα φυσικά πλεονεκτήματα που διαθέτει η Ελλάδα είναι περισσότερα από όσα νομίζουμε. Συγκεκριμένα, διαθέτει ένα αναλλοίωτο φυσικό περιβάλλον, ήπιο κλίμα, τεράστια πολιτιστική κληρονομία, αμέτρητα νησιά, απέραντες και πανέμορφες ακτές και, τέλος, έναν μεσογειακό τρόπο ζωής που κάνουν την χώρα έναν από τους πιο δημοφιλείς προορισμούς.
- ♦ **Υψηλό επίπεδο επαναλαμβανόμενου τουρισμού.** Η χώρα προσεγγίζει κάθε χρόνο έναν τεράστιο αριθμό τουριστών. Μεγάλο ποσοστό των περιηγητών αυτών, επισκέπτεται την χώρα ξανά και ξανά. Έρευνές αποδεικνύουν μεγάλο βαθμό ικανοποίησης των τουριστών που επισκέπτεται τη χώρα, έτσι αυτόματα αυξάνεται η διαφήμιση από στόμα σε στόμα.

- ♦ Η αναβάθμιση της οικονομικής, τουριστικής και κοινωνικής δομής της χώρας που συντελέστηκε κυρίως μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες το 2004. Αναλυτικότερα, η δημιουργία μεγάλων οδικών δικτύων, η επέκταση του μετρό, η βελτίωση των ακτοπλοϊκών συγκοινωνιών ήταν μόνο λίγα από τα έργα που βοήθησαν στην κατάκτηση του τουρισμού.

Αντίθετα, οι *Αδυναμίες* που διαπιστώνονται μέσα από την SWOT ανάλυση του εσωτερικού περιβάλλοντος του ελληνικού τουριστικού προϊόντος είναι οι παρακάτω:

- ♦ Άνιση κατανομή της τουριστικής δραστηριότητας. Η τουριστική ζήτηση και προσφορά συγκεντρώνεται σε συγκεκριμένες περιοχές της χώρας, με κυρίως προορισμούς τα νησιά και, γενικότερά, τις παραθαλάσσιες περιοχές με αποτέλεσμα να παρουσιάζουν κορεσμό. Ταυτόχρονα, οι υπόλοιπες περιοχές παραμένουν τουριστικά αναξιοποίητες.
- ♦ Ανεπαρκής υποδομή σε αεροδρόμια, λιμάνια, οδικά δίκτυα και, γενικά σε μία σειρά από υποστηρικτικές υποδομές. Η ανεπάρκεια ή η μη σωστή λειτουργία των παραπάνω είναι, αναντίρρητα, εμπόδιο στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- ♦ Έντονη εποχικότητα αλλά και αυξανόμενη επιρροή των μεγάλων διεθνών ταξιδιωτικών πρακτορείων. Ο μεγαλύτερος αριθμός των τουριστών επισκέπτεται τη χώρα τους καλοκαιρινούς μήνες, κάτι που αυξάνει την εποχικότητα της σε σχέση με τους ανταγωνιστές της. Την ίδια στιγμή, δραστηριοποιούνται οι tour operators που λόγω της ηγετικής τους θέσης πιέζουν διαρκώς τις ξενοδοχειακές μονάδες για χαμηλές τιμές.
- ♦ Έλλειψη γνώσεων και επαγγελματισμού ανθρώπινου δυναμικού. Η έλλειψη αρκετών πανεπιστημίων, που διαθέτει ειδικευση στον τουρισμό αποτελεί μια σημαντική συνέπεια στην δημιουργία ενός ποιοτικού τουρισμού. Ένα μεγάλο ποσοστό ανθρώπινου δυναμικού των οργανισμών του κλάδου δεν διαθέτει τις απαραίτητες γνώσεις πάνω σε θέματα του τουρισμού.³⁹

Με τον ίδιο τρόπο γίνεται η ανάλυση SWOT στο εξωτερικό περιβάλλον του τομέα του τουρισμού. Εδώ, εντοπίζονται οι ευκαιρίες που είναι η θέση να εκμεταλλευθεί η ελληνική οικονομία προκείμενου να πραγματοποιήσει η αύξηση του τουρισμού και, άρα, ανάπτυξη της οικονομίας. Επιπλέον, διαπιστώνονται οι ενδεχόμενοι κίνδυνοι που μπορεί να παρουσιαστούν στον τομέα αυτό.

Οι *Ευκαιρίες* που εντοπίζονται στο ελληνικό τουριστικό προϊόν μέσω της συγκεκριμένης ανάλυσης είναι οι εξής:

- ♦ Η ανάπτυξη τουριστικών προϊόντων για περιηγητές με ειδικά ενδιαφέροντα, τα όποια τα βοηθήσουν άμεσα την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στη χώρα, αλλά και θα αναπτύξουν το τουρισμό σε προορισμούς που δεν είναι τουριστικά αναγνωρισμένοι.
- ♦ Η διαφοροποίηση μέσα από την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Αν η χώρα, έχει ως κύριο στόχο την αύξηση της τουριστικής περιόδου, η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού είναι η κύρια λύση.

³⁹ «Μαρκετινγκ Υπηρεσιών – Εφαρμογή στον Τουρισμό» Stephen J. Page, Εκδόσεις Παπαζήση 2006 σελ. 66-67

- ♦ Η εκμετάλλευση της αρχαιολογικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, η οργάνωση εκδηλώσεων και φεστιβάλ με διεθνή χαρακτήρα πρέπει να γίνει ένας ακόμη στόχος της χώρας.
- ♦ Η αξιοποίηση του φυσικού πλούτου της χώρας.
- ♦ Και τέλος, η εύρεση δυνατοτήτων χρηματοδότησης για την ανάπτυξη νέων, ποιοτικών υποδομών.

Ενώ, οι *κίνδυνοι* που διαπιστώνονται από την ανάλυση SWOT είναι η ραγδαία ανάπτυξη των τουριστικών πρακτόρων (tour-operators) και ο μεγάλος ανταγωνισμός σε διεθνή επίπεδο. Η συγκεκριμένη ανάλυση είναι αναγκαία για τον κλάδο του τουρισμού, αλλά και κάθε κλάδο της οικονομίας, προκειμένου να διαπιστώνονται όλα τα σημαντικά στοιχεία του κλάδου και να αξιοποιούνται κατάλληλα με την δημιουργία των απαραίτητων στρατηγικών.

3.10 Η ανταγωνιστικότητα του Ελληνικού Τουρισμού

Όλη η έννοια του τουρισμού θα είχε εξαλειφθεί αν δεν υπήρχε παράλληλα ο διεθνής ή και ο τοπικός ανταγωνισμός. Σχεδόν κανένας τομέας δεν μπορεί πραγματικά να αναπτυχθεί χωρίς να υπάρχει ο ανταγωνισμός που “ξυπνάει” την οικονομία και την παροτρύνει να δημιουργεί και εφαρμόζει νέες στρατηγικές, που με την πάροδο του χρόνου είναι αρκετά πιθανό να αποφέρουν κέρδη στην οικονομία.

Αναλυτικότερα, η σημαντική αύξηση της ανταγωνιστικότητας του τουρισμού της Ελλάδας σε διεθνή επίπεδο είναι αποτέλεσμα της ανάπτυξης του τουρισμού στην χώρα, ιδίως τα τελευταία χρόνια. Αναφέρονται τα τελευταία χρόνια, διότι μέχρι το 2009 η ανταγωνιστικότητα ήταν χαμηλή λόγω του συνεχούς δανεισμού της οικονομίας. Στον παρακάτω πίνακα του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ), παρατηρούμε την ποσοστιαία μεταβολή της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας του ευρώ για την Ελλάδα, με κύρια βάση το σχετικό κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος:

Ποσοστιαία μεταβολή της πραγματικής σταθμ. συναλλ. ισοτιμίας του ευρώ για την Ελλάδα (REER) με βάση το σχετικό κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, έναντι 37 ανταγωνιστριών χωρών που συμπεριλαμβάνονται στο “καλάθι” της ευρωπαϊκής επιτροπής							
	Γερμανία	Ελλάδα	Ισπανία	Ιρλανδία	Ιταλία	Πορτογαλία	Κύπρος
Q4 2009/2000	0,7%	33,2%	25,0%	30,9%	29,0%	10,1%	21,9%
Q4 2011/Q4 2009	-5,1%	-4,7%	-6,2%	-14,6%	-3,5%	-6,7%	8,2%
Q4 2012/Q4 2009	-5,7%	-12,7%	-11,5%	-18,2%	-5,5%	-10,4%	4,4%
Q4 2013/Q4 2009	-0,7%	-16,3%	-9,5%	-16,0%	-2,0%	-7,4%	4,4%
Q4 2014/Q4 2009	-1,0%	-19,0%	-12,3%	-20,4%	-3,0%	-10,5%	-0,7%
Q4 2015/Q4 2009	-3,0%	-27,6%	-14,1%	-26,5%	-6,7%	-12,8%	-2,8%
Q4 2011/2000	-4,4%	26,9%	17,3%	11,8%	24,5%	2,7%	32,0%
Q4 2012/2000	-5,0%	16,3%	10,6%	7,1%	22,0%	-1,4%	27,3%
Q4 2013/2000	0,0%	11,5%	13,2%	9,9%	26,4%	1,9%	27,3%
Q4 2014/2000	-0,3%	7,9%	9,6%	4,1%	25,1%	-1,5%	21,0%
Q4 2015/2000	-2,3%	-3,6%	7,3%	-3,8%	20,4%	-4,1%	18,5%

Εικόνα 5: Ποσοστιαία μεταβολή της πραγματικής σταθμ. συναλλαγματικής ισοτιμίας του ευρώ στην Ελλάδα με βάση το σχετικό κόστος εργασίας. Πηγή: <https://sete.gr/media/5444/periodiki-meleti-ellinikos-tourismos-tevhos-1.pdf>

Στο 4^ο τρίμηνο του 2009 η πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία του ευρώ στην Ελλάδα, με βάση το σχετικό κόστος εργασίας ήταν στο ποσοστό του 33,2% σε σχέση με το 2000. Αναμφίβολα, η μείωση της ανταγωνιστικότητας ήταν τεράστια. Στην πορεία όμως, τα έτη 2010 έως 2015 η οικονομία, μέσω του Προγράμματος Δημοσιονομικής Προσαρμογής και Διαθρωτικών Μεταρρυθμίσεων, αποσκοπεί την άμεση αύξηση την ανταγωνιστικότητας. Συγκεκριμένα, όπως διακρίνουμε και στον πίνακα το τελευταίο τρίμηνο του 2015 η ανταγωνιστικότητα στην Ελλάδα είναι στο -27,6% έναντι του 2009. Σε αυτό το σημείο έχει ισοσταθμιστεί η συνολική μείωση της ανταγωνιστικότητας που υπήρξε έως το 2009 και διαπιστώνεται πως το 2016 η χώρα είναι ανταγωνιστικότερη σε σχέση με το 2000.⁴⁰

Γενικότερα, σύμφωνα με το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ(World Economic Forum) η **Ελληνική Τουριστική Ανταγωνιστικότητα** κατατάσσεται την 31^η θέση σε σχέση με πάνω από 140 άλλες χώρες. Όμως, διαθέτει την 104^η θέση ως προς το επιχειρηματικό της περιβάλλον. Αυτή η θέση επηρεάζει σημαντικά τις τουριστικές επιχειρηματικές δραστηριότητες της Ελλάδας.⁴¹

	Ελλάδα	Ιταλία	Πορτογαλία	Τουρκία	Αλβανία	Βουλγαρία	Κύπρος	Αίγυπτος
Γεν. Δείκτης: Διευκόλυνση της Επιχειρηματικότητας	60	45	23	55	97	38	47	131
Ίδρυση Επιχείρησης	54	50	13	94	58	52	64	73
Έκδοση αδειών οικοδόμησης	60	86	36	98	189	51	145	113
Ευκολία Ηλεκτροδότησης	47	59	25	36	162	100	67	144
Εγγραφή ιδιοκτησίας	144	24	27	52	107	63	92	111
Ευκολία χρηματοδότησης	79	97	97	79	42	28	42	79
Προστασία επενδυτών μειοψηφίας	47	36	66	20	8	14	25	122
Πληρωμή φόρων	66	137	65	61	142	88	44	151
Επιβολή τήρησης συμβάσεων	132	111	20	36	96	52	143	155
Διασυνοριακό εμπόριο	27	1	1	62	37	20	43	157
Διαδικασίες πτώχευσης	54	23	8	124	42	48	17	119

Εικόνα 6: Γενικοί Δείκτες Διευκόλυνσης της Επιχειρηματικότητας. Πηγή: <https://sete.gr/media/5444/periodiki-meleti-ellinikos-tourismos-teyhos-1.pdf>

Ακόμη, όπως βλέπουμε παραπάνω, σύμφωνα με την έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας(World Bank-Doing Business 2016), γίνεται εύκολα κατανοητό, πως η χώρα κατατάσσεται την 60^η θέση σε πάνω από 180 χώρες ως προς την διευκόλυνση της επιχειρηματικότητας της. Αντίθετα, την 44^η θέση διαθέτει η Ιταλία και την 131^η η Αίγυπτος.⁴²

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως η Ελληνική Τουριστική Ανταγωνιστικότητα είναι αρκετά ισχυρή σε σχέση με ένα σημαντικό αριθμό χωρών. Αυτό όμως δεν αναιρεί, πως υπάρχουν ακόμα πολιτικές και στρατηγικές που κρίνεται απαραίτητο να διορθωθούν και διευκολύνουν

⁴⁰ Sete.gr – Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ) [Ηλεκτρονικό] - <https://sete.gr/>

⁴¹ Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ – World Economic Forum [Ηλεκτρονικό] - http://www3.weforum.org/docs/TT15/WEF_Global_Travel&Tourism_Report_2015.pdf

⁴² Doingbusiness.org – Doing Business [Ηλεκτρονικό] - <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB16-Full-Report.pdf>

ακόμα περισσότερο την ανάπτυξη την τουριστικής επιχειρηματικότητας. Αυτό θα αποφέρει σημαντικά ποσοστά αύξησης της ανταγωνιστικότητας.

3.11 Η Δημόσια Τουριστική Εκπαίδευση στην Ελλάδα

Η τουριστική εκπαίδευση αποτελεί τον δυνατό παράγοντα για την σωστή και κερδοφόρα λειτουργία του τουριστικού προϊόντος στην Ελλάδα. Αναλυτικότερα, η τουριστική εκπαίδευση περιλαμβάνει το σύνολο των γνώσεων, που κρίνονται απαραίτητες για να την εκπαίδευση και την κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού και για την κάλυψη των αναγκών του τουριστικού κλάδου. Η αρχή της Δημόσιας Τουριστικής Εκπαίδευσης γίνεται με την δημιουργία της Σχολής Τουριστικών Επαγγελματιών (ΣΤΕ) το 1937. Αρχικά, η σχολή λειτούργησε με τμήματα κατάρτισης για τα άτομα που εργάζονται σε ξενοδοχειακές μονάδες ή χώρους εστίασης, και με ένα τμήμα μετεκπαίδευσης για άτομα που ενδιαφέρονταν να ασχοληθούν με τουριστικά επαγγέλματα. Η λειτουργία της σχολής είχε στόχο την ανάπτυξη νέων δεξιοτήτων και γνώσεων σε θέματα και επιχειρήσεις τουρισμού.

Στη συνέχεια, δημιουργείται η πρώτη Ανώτερη Σχολή Τουριστικής Εκπαίδευσης(ΑΣΤΕΡ), ενώ τα μετέπειτα χρόνια ιδρύονται κατώτερες εκπαιδευτικές μονάδες με προσανατολισμό στις ξενοδοχειακές μονάδες και τους χώρους εστίασης. Συγκεκριμένα, δύο Ανώτερες Σχολές Τουριστικής Εκπαίδευσης(ΑΣΤΕ) και οκτώ Ινστιτούτα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης (ΙΕΚ), ενώ εντάσσεται η οικονομική/διοικητική κατεύθυνση σε ορισμένα Επαγγελματικά Λύκεια(ΕΠΑΛ).⁴³ Στη περίπτωση των ΕΠΑΛ, δεν δίνεται η δυνατότητα πραγματικής εκπαίδευσης στον τομέα του τουρισμού, απλώς παρέχονται κάποιες αρχικές γνώσεις. Στη συνέχεια, δημιουργήθηκαν και οι Ανώτατες Τουριστικές Σχολές μέσω των ΑΕΙ και ΑΤΕΙ.

Η εισαγωγή στις Ανώτερες Σχολές(ΑΣΤΕ) γινόταν με πανελλήνιες εξετάσεις. Στο σημείο αυτό, πρέπει να τονιστεί ότι το πρόγραμμα σπουδών των σχολών δεν διέθετε μαθήματα πανεπιστημιακού ή τριτοβάθμιας εκπαίδευσης επιπέδου, καθώς επίσης οι γνώσεις των εκπαιδευτικών των σχολών αυτών δεν ήταν σε καμία περίπτωση ανώτατου επιπέδου σπουδών. Αδιαμφισβήτητα, αυτό είχε ως αποτέλεσμα, τα άτομα που αποφοιτούσαν από τις τουριστικές σχολές να μην αναγνωρίζονταν ως απόφοιτοι Ανωτέρων Σχολών, ακόμη και αν ανήκαν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, και αυτόματα δεν είχαν την δυνατότητα να συνεχίσουν τις σπουδές τους ανώτερο επίπεδο. Για να συνεχιστούν, λοιπόν, οι σπουδές των απόφοιτων έπρεπε να πραγματοποιηθεί έγκριση από τον Υπουργό Παιδείας με Κοινή Υπουργική Απόφαση(ΚΥΑ). Μία τέτοια απόφαση δεν έχει πραγματοποιηθεί μέχρι και σήμερα.

Το 2013, η Σχολή Τουριστικής Εκπαίδευσης μετονομάζεται σε Οργανισμό Τουριστικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης(ΟΤΕΚ), ο οποίος στην πορεία καταργείται και λειτουργεί ως Περιφερειακές Υπηρεσίες του Υπουργείου Τουρισμού.

Έτος	2010	2011	2012
Σύνολο Σπουδαστών Τουριστικών Σχολών	<i>1.941</i>	<i>1.460</i>	<i>1.933</i>

⁴³ «Τουρισμός, Τουριστική Ανάπτυξη» Πάνος Τσάρτας, Περικλής Λύτρας, Εκδόσεις Παπαζήση 2017 σελ. 99

Σύνολο δαπανών ανά σπουδαστή	<i>24.178.279</i>	<i>18.898.633</i>	<i>11.000.000</i>
Συνολικός ΜΟ δαπανών ανά σπουδαστή	<i>12.456</i>	<i>12.944</i>	<i>5.690</i>

Πίνακας 8: Συνολικές δαπάνες σπουδαστών τουριστικών σχολών. 2010-2013. Πηγή: ¹ «Τουρισμός, Τουριστική Ανάπτυξη» Πάνος Τσάρτας, Περικλής Λύτρας.

Σύμφωνα με τα συνολικά στοιχεία του παραπάνω πίνακα, γίνεται φανερό πως ο συνολικός ΜΟ δαπάνης ανά σπουδαστή Τουριστικής Σχολής, διαφέρει σε μεγάλο βαθμό μέσα σε μόλις δύο έτη. Συγκεκριμένα, ο ΜΟ δαπανών ανά σπουδαστή το 2010 ξεπερνά τα 12.000 ευρώ, ενώ αντίθετα κατά το 2012 ο συνολικός ΜΟ δαπανών είναι μόλις 5.690 ευρώ ανά σπουδαστή. Με άλλα λόγια, η μείωση των δαπανών αγγίζει το 60% μέσα σε μόνο δύο έτη, κάτι που αποδεικνύει την ανισότητα που επικρατεί ανάμεσα σε σχολές και λανθασμένη διαχείριση των χρημάτων από την διοίκηση.

4 Ο τομέας του Τουρισμού & η Οικονομική Κρίση

4.1 Εισαγωγή

Ο τουρισμός στην Ελλάδα είναι μία από τις κύριες οικονομικές δραστηριότητες που βοηθά, άμεσα, στη μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών, την ενίσχυση της απασχόλησης, τη δημιουργία εισοδήματος, και τη ραγδαία ανάπτυξη των ορεινών και νησιωτικών περιοχών. Σύμφωνα με στατιστικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης γίνεται απόλυτα φανερό, πώς αποτελεί την τρίτη μεγαλύτερη οικονομική δραστηριότητα, η οποία κυριαρχείται από μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Είναι ένας κλάδος με ιδιαίτερη κοινωνικοοικονομική αξία, καθώς συνεισφέρει στο Ευρωπαϊκό ΑΕΠ.

Στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού δείχνουν πως η Ελλάδα κατά το 2013 κατείχε τη 17^η θέση σε επίπεδο διεθνών αφίξεων και τη 19^η θέση σε επίπεδο Εσόδων. Επιπρόσθετα, το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ ανέδειξε την Ελλάδα στην 32η θέση μεταξύ 144 χωρών στον Δείκτη Ταξιδιωτικής και Τουριστικής Ανταγωνιστικότητας, ενώ το 2014 καταλάμβανε την 81^η θέση στον Γενικό Δείκτη Ανταγωνιστικότητας. Επιπλέον, η χώρα διαθέτει το 1,6% της παγκόσμιας τουριστικής αγοράς και το 3,2% της ευρωπαϊκής. Αναντίρρητα, ο ελληνικός τουρισμός συμβάλλει σημαντικά στη διαμόρφωση του ΑΕΠ απασχόλησης. Η τουριστική δύναμη της Ελληνικής οικονομίας διαθέτει, 10.000 ξενοδοχεία, με 800.000 κλίνες και 40.000 μικρές επιχειρήσεις. Τα τελευταία 50 χρόνια σύμφωνα με την ανάλυση βασικών μεγεθών του εισερχόμενου τουρισμού, προκύπτει ότι η τουριστική ανάπτυξη της χώρας ήρθε σε μεγάλο βαθμό μέσω της αύξησης της κλίμακας και όχι μέσω της βελτίωσης της ποιότητας.

Όλα τα παραπάνω στοιχεία έχουν εντοπιστεί στην περίοδο της οικονομικής κρίσης, μία περίοδο βαθιάς κόπωσης της Ελληνικής οικονομίας. Παρόλη τη δυσκολία των καιρών, η τουριστική βιομηχανία έχει παραμείνει σχεδόν άθικτη την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Την ίδια στιγμή που οι περισσότεροι κλάδοι, αν όχι όλοι, έχουν πληγεί αισθητά. Η ανάπτυξη του ελληνικού τουρισμού την περίοδο της οικονομικής κρίσης είναι αισθητή και σταθερή. Αυτό δεν σημαίνει αυτόματα, πώς ο ελληνικός τουρισμός δεν έχει επηρεαστεί. Οι πολιτικές ανάπτυξης της τουριστικής βιομηχανίας την περίοδο της κρίσης, αλλά και νωρίτερα, είχαν να αντιμετωπίσουν διαρκώς την έλλειψη ενός οργανωμένου προγράμματος από τους αρμόδιους. Κάποιοι θα έλεγαν, ότι η Ελλάδα θεωρείται μία χώρα που προσελκύει τουρίστες κυρίως χαμηλών και μεσαίων εισοδημάτων. Αυτό λοιπόν μας δείχνει πως η οικονομική κρίση επηρεάζει τον τουρισμό, αλλά δεν είναι εκείνη που αποτελεί τροχοπέδη η ανάπτυξή του εξ ολοκλήρου.

4.2 Η οικονομική κρίση

Η οικονομική κρίση δεν ξεκίνησε στην Ελλάδα. Σε αρκετά δοκίμια αναφέρετε πως ξεκίνησε με την κατάρρευση τη επενδυτικής τράπεζας Lehman Brothers. Μια κατάρρευση που κλόνησε την πίστη των αγορών και την ανίκητη ισχύ της Wall Street. Μία κατάρρευση

που για πολλούς μπορούσε να αποφευχθεί με την συνδρομή της Αμερικάνικης Κυβέρνησης. Αν εξετάσουμε όμως πιο προσεκτικά τα στοιχεία θα δούμε πως το πρόβλημα ήταν πιο βαθύ.

Εξετάζοντας τα βαθύτερα αίτια για την παγκόσμια οικονομική κρίση θα φτάσουμε στο 1971 και στην πολιτικές προσεγγίσεις του παγκόσμιου κεφαλαίου στις Ηνωμένες Πολιτείες, ως αντίβαρο για το υψηλό εμπορικό και κρατικό έλλειμμα. Η εκτίναξη του κόστους παραγωγής παγκοσμίως αλλά και η μεγιστοποίηση προς τα πάνω των αμερικανικών επιτοκίων έφερε ιλιγγιώδεις μεταβιβάσεις κεφαλαίων από τον υπόλοιπο κόσμο στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Κάθε μέρα οι συνθήκες αυτές δημιούργησαν των λεγόμενων «παγκόσμιο Μινώταυρο» όπου η Αμερική με τα συσσωρευμένα κεφάλαια κάλυπτε τα ελλείμματα της. Τα δεδομένα που δημιουργήθηκαν αργότερα μέχρι την οικονομική κρίση χαρακτηρίζονται από μία σταθερή ανισορροπία με το χρηματοπιστωτικό σύστημα των ΗΠΑ το 1971 αντιστοιχούσε στο 3% της αμερικανικής οικονομικής δραστηριότητας το 2007 στο 42%. Από την άλλη πλευρά οι μειώσεις στους μισθούς του εργατικού δυναμικού έφερε δάνεια ως εγγύηση για τα σπίτια των εργατών. Έτσι η Wall Street κατέληξε να διαχειρίζεται από τη μία πλευρά τεράστια ξένα κεφάλαια που έμπαιναν στη χώρα και από την άλλη ένα κύμα χρεών που δημιουργούνταν εντός αυτής.

Η εισροή αυτών των εξωτερικών κεφαλαίων πρόσφερε ευνοϊκές συνθήκες για την παροχή στεγαστικών δανείων. Ο μεγάλος αριθμός δανείων με τη σειρά του προκάλεσε άνοδο των τιμών στα ακίνητα την στιγμή που εργάτες αναγκάζονταν να παίρνουν δάνεια με περισσότερα χρήματα. Κάτι που με τη σειρά του έφερε την περαιτέρω αύξηση των τιμών των κατοικιών. Με αποτέλεσμα οι τιμές ακινήτων να αυξηθούν περίπου κατά 125% σε μία περίοδο μηδενικών αυξήσεων στους μισθούς του μέσου εργαζόμενου. Έτσι μας γίνεται πολύ εύκολα κατανοητό ότι με την πρώτη ανατάραξη στα δεδομένα των ακινήτων θα ερχόταν η κατάρρευση.

Στις αρχές της δεκαετίας του 2000 δημιουργήθηκε νέο θεσμικό πλαίσιο που έκανε τον δανεισμό ευκολότερο για τους δανειστές την στιγμή που η αισιοδοξία που διέπνεε το οικονομικό κλίμα έδωσε στις τράπεζες το κίνητρο να αποδεχτούν να δανείσουν σε πιστωτές με επισφαλή χαρακτηριστικά. Αυτοί οι πιστωτές διαμορφώνουν «δευτερεύουσα αγορά δανείων». Οι τράπεζες άδραξαν την ευκαιρία να δανείσουν με μεγαλύτερα επιτόκια, αλλά με πολύ ελκυστικούς όρους τα πρώτα χρόνια αποπληρωμής. Πιο συγκεκριμένα οι τράπεζες παρέχοντας ευκολίες στις Ηνωμένες Πολιτείες αύξησαν με γρήγορους ρυθμούς την παροχή δανείων στη δευτερεύουσα αγορά για την κατοικιών, πράγμα που επέφερε την αύξηση του της ζήτησης και της τιμής τους. Το 2006 υπήρξε ραγδαία αύξηση το επιτόκιο της Κεντρικής Τράπεζας των Ηνωμένων Πολιτειών στο 5,25%. Η αύξηση του επιτοκίου έκανε δύσκολη και ειδικά για τα επισφαλή στεγαστικά δάνεια αδύνατη όπως και τα ομόλογα που ήταν καλυμμένα σ' αυτά τα δάνεια. Οι κατασχέσεις κατοικιών δεν ήταν αρκετές για να εξυπηρετηθούν τα δάνεια, καθώς η τιμή των ακινήτων είχε ήδη μειωθεί κατά μεγάλο ποσοστό, μια και η ζήτηση ήταν πλέον σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Αυτή η κατάρρευση στην αγορά των ακινήτων οδήγησε τράπεζες στη χρεοκοπία και, ως επακόλουθο, επέφερε μείωση εμπιστοσύνης στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, με την κρίση να περνά και στην «πραγματική οικονομία» λόγω της αύξησης της ανεργίας και του περιορισμού των δραστηριοτήτων σε πολλούς κλάδους.

Οι οργανισμοί αυτοί εξέδιδαν εταιρικά ομόλογα για να καλύψουν τα δάνεια, κατορθώνοντας να πείσουν και τις εταιρείες αξιολόγησης να βαθμολογούν αδικαιολόγητα υψηλά τα ομόλογα που είχαν ως αντίκρισμα τα τιτλοποιημένα επισφαλή δάνεια. Όταν οι περισσότεροι

επισφαλείς πιστωτές δεν μπορούσαν να πληρώσουν τις δόσεις τους, οι πιο ευέλικτοι και υποψιασμένοι παίκτες στις χρηματαγορές άρχισαν να φοβούνται για την αξία αυτών των εταιρικών ομολόγων τα οποία ήταν αδιαφανή και περιείχαν άγνωστες φέτες «κακών» χρεών— και άρχισαν να τα ξε-φορτώνονται μαζικά ή ακόμα και να στοιχηματίζουν πάνω τους. Ωστόσο, αυτά τα παράγωγα-πακέτα είχαν μετατραπεί στο τοξικό-ιδιωτικό χρήμα που κινούσε το διεθνές τραπεζικό σύστημα.

Έτσι, εντός μερικών ημερών, και ιδίως μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers που είχε επενδύσει τεράστια ποσά σε αυτά τα παράγωγα, όλο αυτό το ιδιωτικό χρήμα εξανεμίστηκε. Για να μην καταρρεύσουν οι τράπεζες, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρωπαϊκή Ένωση αποφάσισαν να αναπληρώσουν το ιδιωτικό χρήμα που διέρρευσε από τις τράπεζες με φερέγγυο δημόσιο χρήμα. Αφού τις διέσωσε το δημόσιο, στις Ηνωμένες Πολιτείες και στην Ευρώπη, οι τράπεζες δεν άλλαξαν τρόπο λειτουργίας: πρώτον, άρχισαν να δανείζουν τα κράτη με τις μεγαλύτερες δανειακές ανάγκες άρχισαν να δομούν χαρτιά (CDOs) με νέα στοιχήματα

Με την κατάρρευση των καταναλωτικών αγορών των ΗΠΑ, η Ευρώπη έχασε μία σημαντική πηγή ζήτησης για τα προϊόντα της. Όλα αυτά την στιγμή που τα cdos της Αμερικής αποδεικνύονταν σαθρά και οι τράπεζες της ήταν σε κρίση. Η λύση για την Ευρώπη στα νέα ζητούμενα ήρθε έπειτα από την δημόσια χρηματοδότηση των ευρωπαϊκών τραπεζών.

Μία πρωτοβουλία των ευρωπαϊκών τραπεζών για την εξασφάλιση των δανείων τους ήταν τα Ευρωπαϊκά cdos. Τα cdos είναι ασφαλιστικά συμβόλαια τα οποία πληρώνουν τον κάτοχό τους αν κάποιος άλλος δεν μπορεί να καταβάλει τις πληρωμές που του αναλογούν. Τα cds είναι μία διμερής σύμβαση μεταξύ του αγοραστή και του πωλητή για την προστασία από τον πιστωτικό κίνδυνο, ενώ το χρέος αφορά μια οντότητας αναφοράς η οποία συνήθως είναι ένα κράτος ή νομικό πρόσωπο όπως μία εταιρεία. Αρκετές τράπεζες προχώρησαν στην αγορά τέτοιων συμβολαίων με τεράστια επιτυχία τους πράγμα που έφερε και την εξάπλωσή τους. Χαρακτηριστικά ο Γιάννης Βαρουφάκης αναφέρει τα συγκεκριμένα συμβόλαια ως στοιχήματα για τη χρεοκοπία μιας χώρας. «Όσοι αγόραζαν αυτά τα χαρτιά κατόπιν τα μεταπωλούσαν σε τιμές που αυξομειώνονταν ανάλογα με το πώς έκριναν οι επενδυτές ότι άλλαζε, μέρα με τη μέρα, η πιθανότητα να χρεοκοπήσει η Ελλάδα ή η Ιρλανδία κλπ.»⁴⁴.

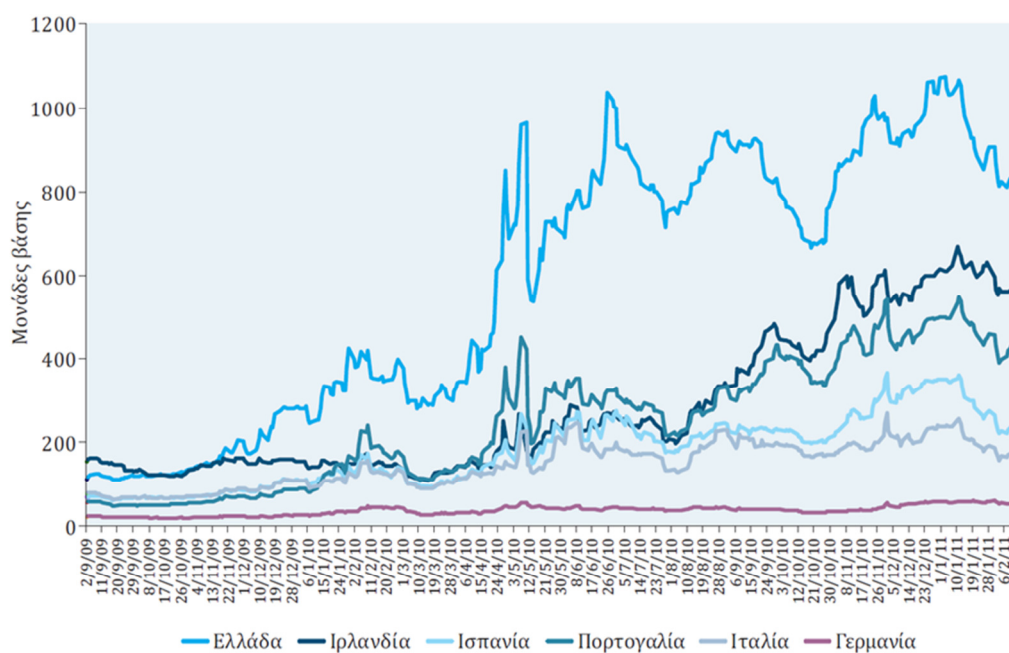
Ο ρυθμός της παγκόσμιας ανάπτυξης, έπεσε κάτι που είχε να σημειωθεί από τη μεγάλη ύφεση της δεκαετίας του 30 .Οι κυβερνήσεις και οι κεντρικές τράπεζες αντέδρασαν με τη μείωση των επιτοκίων και την αύξηση του ελάχιστου ποσού των εγγυημένων τραπεζικών καταθέσεων σε μία προσπάθεια τόνωσης της ρευστότητας. Πολλοί επενδυτές που σκέφτονταν να δανείσουν χρήματα σε χώρες όπως η Ελλάδα, αγόραζαν παράλληλα και αυτά τα χαρτιά με σκοπό να ασφαλίσουν την επένδυσή του.

Αφού λοιπόν διασώθηκαν οι τράπεζες από το δημόσιο το οποίο τους αντικατέστησε το χαμένο ιδιωτικό χρήμα με νέο δημόσιο χρήμα, εκείνες άρχισαν να παράγουν νέο τοξικό-ιδιωτικό χρήμα στοιχηματίζοντας ότι μέρη του ευρωπαϊκού δημοσίου (π.χ. το ελληνικό) θα πτωχεύσουν. Δηλαδή, εξακολούθησαν μια παρόμοια τακτική χρησιμοποιώντας ως «μαγιά» το δημόσιο χρήμα που τους παραχώρησαν οι φορολογούμενοι. Φαινομενικά, λοιπόν, οι

⁴⁴ Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη το 2011 [Βιβλίο] / συγγρ. ΓΙΑΝΗΣ ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ ΤΑΣΟΣ ΠΑΤΩΚΟΣ, ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΤΣΕΡΚΕΖΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΟΥΤΣΟΠΕΤΡΟΣ. - Αθήνα : ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ, 2011.

τράπεζες ισχυρίζονταν ότι ξεπέρασαν την κρίση, κατορθώνοντας μάλιστα να επιστρέψουν και τα δανεικά στα κράτη που είχαν δανείσει σε αυτές. Αυτή η αποπληρωμή όμως δεν έγινε παρά με νέο τοξικό-ιδιωτικό χρήμα, απaráλλακτο με εκείνο το οποίο είχε προκαλέσει την κατάρρευση των αγορών το 2008, οδηγώντας αναπόφευκτα στην ανακύκλωση της Κρίσης.

Η εικόνα της Ελληνικής οικονομίας όπως την περιγράψαμε διεξοδικά παραπάνω το δημόσιο χρέος να φτάνει στο 115,1% ήρθε στο προσκήνιο το 2008 με την αποτύπωση των περιθωρίων των επιτοκίων δανεισμού της χώρας σε σχέση με τα αντίστοιχα γερμανικά και στα επιτόκια ασφάλισης των δανειστών της Ελλάδας. Με αποτέλεσμα την ανάδειξη της Ελλάδας με τη μεγαλύτερη επικινδυνότητα χρεοκοπίας και τα ελληνικά κρατικά ομόλογα ως εκείνα που απαιτούσαν η μεγαλύτερη πληρωμή για ασφάλεια εξαιτίας του μεγαλύτερου ρίσκου. Cdos της Ελλάδας από κείνη τη στιγμή ακολούθησαν μία δραματική αύξηση πολύ υψηλότερα από τα αντίστοιχα cds της Πορτογαλίας και της Ιρλανδίας πιο συγκεκριμένα τα ελληνικά cdos το 2009 βρισκόταν στο 130 περίπου μονάδες βάσης και μέσα στο δεύτερο μισό του 2010 έπιαναν κατά μέσο όρο τις 700 μονάδες ενώ περιστασιακά ξεπέρασαν και τις χίλιες. Την στιγμή που η Ελλάδα είχε διαθέσει συνολικά 28 δισεκατομμύρια ευρώ και την άμεση στήριξη του τραπεζικού συστήματος και για εγγυήσεις μετέτρεψε με λίγα λόγια το ιδιωτικό χρέος σε δημόσιο.

Πίνακας 9: 5ετή CDS, Σεπτ. 2009-Φεβρ. 2011.

Έλλειμμα προς ΑΕΠ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ελλάδα	-3,7	-4,5	-4,8	-5,6	-7,5	-5,2	-5,7	-6,5	-9,8	-15,8	-10,6
Ιρλανδία	4,7	0,9	-0,4	0,4	1,4	1,6	2,9	0,1	-7,3	-14,2	-31,3
Πορτογαλία	-2,9	-4,3	-2,9	-3	-3,4	-5,9	-4,1	-3,1	-3,6	-10,1	-9,8
Ισπανία	-1	-0,6	-0,5	-0,2	-0,3	1	2	1,9	-4,5	-11,2	-9,3
Ιταλία	-0,8	-3,1	-2,9	-3,5	-3,5	-4,3	-3,4	-1,6	-2,7	-5,4	-4,6
Βέλγιο	0	0,4	-0,1	-0,1	-0,3	-2,7	0,1	-0,3	-1,3	-5,8	-4,1
Γερμανία	1,3	-2,8	-3,7	-4	-3,8	-3,3	-1,6	0,2	-0,1	-3,2	-4,3
Γαλλία	-1,5	-1,5	-3,1	-4,1	-3,6	-2,9	-2,3	-2,7	-3,3	-7,5	-7,1
Μέσος όρος ΕΕ	0,6	-1,4	-2,5	-3,1	-2,9	-2,5	-1,5	-0,9	-2,4	-6,9	-6,6
Μέσος όρος ευρωζώνης	0	-1,9	-2,6	-3,1	-2,9	-2,5	-1,4	-0,7	-2,1	-6,4	-6,2

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 10: Έλλειμμα των χωρών της ΕΕ μέσα στην πρώτη 10ετία το 20^ο αιώνα. Πηγή: Eurostat

Η κατάσταση στο εσωτερικό της χώρας ανάγκασε την κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή να ανακηρύξει την λήψη μέτρων λιτότητας και την προκήρυξη εκλογών. Η κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου με πιο αισιόδοξες εξαγγελίες ενημέρωσε το ECOFIN (συμβούλιο οικονομικών και δημοσιονομικών θεμάτων) ότι το έλλειμμα της Ελλάδας θα άγγιζε το 12,5% για το 2009 αντί για το 6% που είχε προβλεφθεί το έλλειμμα εν τέλει έκταση 15,4% ενώ το δημόσιο χρέος το 2009 ανήλθε στο 126,8% του ΑΕΠ από 115,1% τον προηγούμενο χρόνο⁴⁵. Με τη σειρά τους έπειτα από τον οίκο Fitch ο οποίος υποβάθμισε την Ελλάδα ακολούθησαν οι οίκοι S&P και Moody's. Στις αρχές του 2010 η κυβέρνηση ανακοίνωσε πρόγραμμα σταθερότητας και ανάπτυξης που προέβλεπε τη μείωση του ελλείμματος στο 4% το 2010 και το 2011 στο 3%. Το 2012 μία σειρά από μέτρα όπως το πάγωμα προσλήψεων, η αύξηση του ορίου συνταξιοδότησης, η αύξηση του ΦΠΑ και το νέο φορολογικό σύστημα για την πάταξη της φοροδιαφυγής. Η ανοδική πορεία όμως των επιτοκίων και των περιθωρίων του CBS δεν φάνηκε να ανακόπτεται λόγω των φημολογιών περί πτώχευσης της Ελλάδας και της διεθνούς αναξιοπιστίας, η Ελλάδα 5 Μαΐου 2010 υπέγραψε μνημόνιο. Το μνημόνιο αυτό έφερε την στήριξη 80 δισεκατομμυρίων ευρώ από χώρες της ευρωζώνης και 30 δισεκατομμυρίων ευρώ από το διεθνές νομισματικό ταμείο με επιτόκιο στο 4,5% με προϋπόθεση φυσικά την δρομολόγηση διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων (Μελάς, 2013).

4.3 Ο Τουρισμός ως οικονομική δραστηριότητα

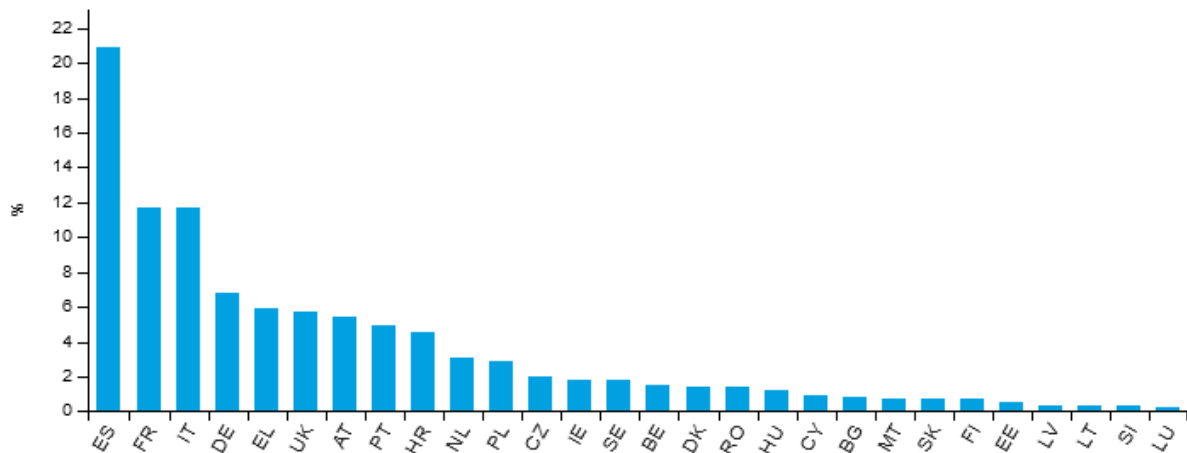
Ο τουρισμός αποτελεί σήμερα ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της οικονομικής δραστηριότητας σε πολλές από τις χώρες του κόσμου. Όπως αναφέραμε και παραπάνω τα

⁴⁵ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20^ο ΑΙΩΝΑ [Βιβλίο] / συγγρ. Μηλιός Γιάννης. - Αθήνα : [s.n.], 2011

τελευταία χρόνια έπειτα από τη δυνατότητα που έδωσε το ταχύτερο ταξίδι των μεταφορών σε απομακρυσμένες περιοχές του χάρτη, κάθε εξωτικό μέρος μπορούσε πια με ένα ικανοποιητικό μπάτζετ να γίνει πραγματικότητα. Τα τελευταία χρόνια πέρα από τις παραδοσιακές τουριστικές χώρες όπως η Γαλλία, ή Ισπανία, η Ιταλία, και η Ελλάδα ανερχόμενοι τουριστικοί προορισμοί όπως η Τσεχία Η Ουγγαρία η Κροατία η Τουρκία και η Αίγυπτος αναβαθμίζονται τουριστικά και προσδοκούν περισσότερους επισκέπτες με όπλο τις χαμηλές τιμές.

Ο τουρισμός αποτελεί μία γιγάντια οικονομική δραστηριότητα και είναι πρώτος σε παγκόσμιο επίπεδο ξεπερνώντας μεγάλες οικονομικές δραστηριότητες όπως η αυτοκινητοβιομηχανία και τις βιομηχανίες χημικών τροφίμων η καυσίμων. Πιο συγκεκριμένα η τουριστική βιομηχανία έχει ένα δραστικό ρόλο στην πορεία και εξέλιξη της παγκόσμιας οικονομίας αφού αντιπροσωπεύει το 10% με 12% του παγκόσμιου ακαθάριστου προϊόντος. Με λίγα λόγια οποία χώρα καταφέρει να τον χρησιμοποιήσει ιδανικά θα είναι ένα πολύτιμο εργαλείο στην εργαλειοθήκη της οικονομικής ευημερίας και ανάπτυξης.

Πιο συγκεκριμένα η Ευρώπη είναι σήμερα ο πρώτος τουριστικός προορισμός στην παγκόσμια τουριστική κίνηση με ποσοστό γύρω στο 64%. Η πολύ σημαντική και πολύκροτη πορεία της Ευρώπης στην ιστορία της έχει αφήσει σπουδαία αξιοθέατα, που σήμερα εκμεταλλεύονται τουριστικά και πολύ διαφημίζονται ώστε να είναι προσβάσιμα σε όλο και περισσότερους πολίτες.

Πίνακας 11: Προορισμοί για εξερχόμενα ταξίδια που πραγματοποιούνται από κατοίκους της ΕΕ εντός της ΕΕ, όσον αφορά τις διανυκτερεύσεις, ΕΕ-28, 2017 (%). **ΠΗΓΗ:** Eurostat.

Η περίπτωση της Ελλάδας είναι χαρακτηριστική για την άνοδο του τουρισμού. Τα χρόνια της οικονομικής κρίσης, όπως παρατηρούμε και παρακάτω είναι, ο τουρισμός όχι απλά δεν είχε μείωση στην συνεισφορά του στον ΑΕΠ αλλά αντίθετα και αύξηση. Η συνεισφορά του επομένως είναι κρίσιμη για την βιωσιμότητα της ελληνικής οικονομίας. Από τα κύρια χαρακτηριστικά του είναι η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας προσφέροντας τη μείωση της ανεργίας που είναι σε αρκετά μεγάλο ποσοστό στη χώρα μας.

Επίσης, παρατηρήσαμε ότι η περίοδος μετά το 2010 παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα μαστιζόταν από την οικονομική κρίση και η τουριστική κίνηση παρουσίασε πολύ μεγάλη αύξηση όπου από τα 15 εκατομμύρια το 2006 μία δεκαετία αργότερα έφτασε τα 26 εκατομμύρια χαρακτηριστική όμως είναι η αύξηση των αφίξεων που σημειώθηκε μεταξύ 2012 και 2013 ξεπερνώντας αισίως τα τρία εκατομμύρια τουρίστες. Ένα ιδιαίτερο στοιχείο θα πρέπει να αναφέρουμε είναι η περίοδος από το 2006 έως το 2015 σημαντική πτώση από τις 10.3 μέρες 2005 γενικότερες έφτασαν 6,9 μέχρι τις 16. Οι τουρίστες άρχισαν να επισκέπτονται και λιγότερο χρόνο την Ελλάδα. Μπορούμε να διακρίνουμε ότι παρά τη σημαντική πτώση κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης μετά το 2013 υπήρξε μία δραματική αύξηση των διανυκτερεύσεων έτσι από τις 142.000 το 2012 φτάσαμε σε 190 χιλιάδες το 2015.

Η Περιφερειακή κατανομή των εσόδων από τον τουρισμό για το έτος 2017 την αναλογία της άμεσης τουριστικής δαπάνης για το 2017 και την κατανομή ΑΕΠ της κάθε περιφέρειας όπως και την άμεση συμβολή τουρισμού στο ΑΕΠ της κάθε περιφέρειας. Στηριζόμενος σε δεδομένα του 2017, μπορεί να γίνει εύκολα κατανοητό πως η περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου Κρήτης Αττικής και Ιονίων Νήσων έχουν το μεγαλύτερο ποσοστό εσόδων να προέρχεται από τις τουριστικές δραστηριότητες και όπως ήταν λογικό η συχνή είναι η συμμετοχή του τουρισμού στις περιφέρειες Ηπείρου Δυτικής Ελλάδας βορείου Αιγαίου Στερεάς Ελλάδας και Δυτικής Μακεδονίας. Τα τελευταία χρόνια πραγματοποιούνται νέες επενδύσεις στα καταλύματα και στην εστίαση εκμεταλλεόμενοι το εύκρατο κλίμα της χώρας και το συνδυασμό της θάλασσας ,του βουνού και του αρχαίου πολιτισμού. Οι επενδύσεις αυτές φυσικά δεν αφορούν μόνο τα άτομα που εργάζονται στον τουριστικό τομέα αλλά επηρεάζουν έμμεσα το εθνικό εισόδημα μέσα από την προσφορά εργασίας στον κατασκευαστικό τομέα ,την στιγμή που η βιομηχανία και η γεωργία αδυνατούν να δημιουργήσουν τις κατάλληλες συνθήκες για την περαιτέρω ανάπτυξη τους.

Πέρα από την εποχικότητα που είναι ένα από τα κύρια προβλήματα στην τουριστική βιομηχανία σημαντικό πρόβλημα που φαίνεται να επαναλαμβάνεται όπως εξετάσαμε νωρίτερα στο προηγούμενο κεφάλαιο είναι η απόλυτη υποστήριξη ολόκληρων περιοχών απόλυτα στον τουρισμό. Ο τουρισμός έχει καταλυτικό ρόλο στην περιφερειακή ανάπτυξη στη χώρα η οποία αναμφίβολα θα μπορούσαμε να πούμε ότι κυριολεκτικά ζει από τον τουρισμό. Πολλές φορές μάλιστα η εποχικότητα που δημιουργείται παρά τα αρνητικά της στοιχεία είναι ικανή να καλύψει τα έξοδα διαβίωσης στα πιο απομακρυσμένα νησιά ,ακόμα και την περίοδο του χειμώνα. Η Ελλάδα παρουσιάζει έντονες περιφερειακές ανισότητες. Είναι βέβαιο ότι λόγω της αγροτικής κρίσης παρά τα μέτρα που έχουν παρθεί για την αντιμετώπισή της ,αν δεν υπήρχε ο τουρισμός σε πολλές περιοχές της περιφέρειας, η αστικοποίηση θα ήταν σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό. Ο τουρισμός εξάλλου έχει ξελασπώσει πολλές φορές το ελληνικό κράτος μέσα από την κάλυψη ενός μεγάλου τμήματος του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου. Με αποτέλεσμα στην περίπτωση μη κάλυψη των τουριστικών προσδοκιών μιας χρονιάς να υπάρξει πολύς μεγάλος κίνδυνος και την οικονομία όχι απλά των περιοχών αυτών αλλά και ολόκληρης της χώρας. Ένα σημαντικό ζήτημα όμως το οποίο θα μπορούσε να τεθεί και να ονομάσει ως ένα από τα αίτια του στον τουρισμό είναι ο πληθωρισμός. Όπως είναι γνωστό η αυξημένη ζήτηση σε σχέση με την προσφορά ,οι τιμές

των αγαθών και των υπηρεσιών αυξάνονταν δυστυχώς με δυσμενείς επιπτώσεις στο βιοτικό επίπεδο των κατοίκων κυρίως εκείνων που δεν επωφελούνται άμεσα τον τουρισμό. Πράγμα

Έτος	Συμβολή στο Α.Ε.Π.	Έσοδα	Συμβολή στην απασχόληση	Αριθμός εργαζομένων	Θέση σε διεθνείς αφίξεις	Δείκτης Ταξιδιωτικής & Τουριστικής Ανταγωνιστικότητας	Μερίδιο Αγοράς	
							Παγκόσμια	Ευρώπη
2008	16,8%	11,6 δις	18,7%	854400	16 ^η	24 ^η (στις 133)	1,7%	3,3%
2009	15,9%	10,4 δις	17,7%	798600	16 ^η	24 ^η (στις 133)	1,7%	3,2%
2010	16%	9,6 δις	17,8%	786000	17 ^η	29 ^η (στις 139)	1,6%	3,1%
2011	15,8%	10,5 δις	17,6%	720600	17 ^η	29 ^η (στις 139)	1,7%	3,2%

Πηγή: ΣΕΤΕ

Πίνακας 12: Στοιχεία Ελληνικού Τουρισμού. Πηγή: ΣΕΤΕ.

που φέρει ως αποτέλεσμα την δυσμενή άνοδο στην αξία της γης.

4.4 Οι Ελληνικές πολιτικές τουριστικής ανάπτυξης

4.4.1 Από το 1950 έως το 2000

Η ανάπτυξη τουριστικής πολιτικής από το κράτος αποτελεί, αναντίρρητα, μία πολύ σημαντική λειτουργία της οικονομίας, η οποία βοηθά στην αντιμετώπιση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο κλάδος του τουρισμού. Ουσιαστικά, η τουριστική πολιτική αποσκοπεί στη ρύθμιση της τουριστικής παραγωγής και στην εκμετάλλευση του τουριστικού κεφαλαίου και των τουριστικών πόρων. Μία τουριστική πολιτική αποφέρει κερδοφόρα αποτελέσματα μόνο εάν οι στόχοι που θέτει το κράτος στηρίζονται σε πραγματικά δεδομένα. Συγκεκριμένα, οι στόχοι που θέτει το κράτος πρέπει να είναι ακριβής, να συνδέονται άμεσα με τις υπόλοιπες τουριστικές πολιτικές και, τέλος, να αποφέρουν περισσότερα κέρδη από το κόστος που προϋποθέτει ανάπτυξη μιας τέτοιας τουριστικής πολιτικής. Οι σημαντικότεροι σκοποί ανάπτυξης τουριστικής πολιτικής είναι οι ακόλουθοι:

- ✓ Πλήρης απασχόληση στον τομέα του τουρισμού.
- ✓ Σταθερή τιμή τουριστικών προϊόντων.
- ✓ Ανάπτυξη της παραγωγής των τουριστικών προϊόντων.
- ✓ Σωστή εκμετάλλευση των τουριστικών πόρων.
- ✓ Δίκαιη διανομή του τουριστικού εισοδήματος.
- ✓ Βελτίωση της ποιότητας των τουριστικών προϊόντων.
- ✓ Βελτίωση του τουριστικού ισοζυγίου πληρωμών.

Στην Ελλάδα η τουριστική ανάπτυξη ήρθε το 1950 μέσω της εκμετάλλευσης των τουριστικών πόρων, της πολιτιστικής κληρονομιάς και της γεωγραφικής θέσης που βρισκόταν η χώρα. Αυτή ήταν μόνο η αρχή της ανάπτυξης του τουριστικού τομέα. οι μεγαλύτεροι ρυθμοί ανάπτυξης του ελληνικού τουρισμού διαπιστώθηκαν περίπου τη δεκαετία του 1970. Αυτό μπορεί να συνδεθεί άμεσα με την μείωση της αποδοτικότητας των παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών της Ισπανίας και με την ανάγκη για αναγέννηση νέων τουριστικών προορισμών. Επιπρόσθετα, η χαμηλή συναλλαγματική αξία της δραχμής και οι

χαμηλές τιμές των τουριστικών προϊόντων, και όχι μόνο, δημιούργησαν ένα πολύ ιδιαίτερο τουριστικό προορισμό, που αναπτυσσόταν ολοένα και περισσότερο.⁴⁶

Στα τέλη του 20ου αιώνα ο ελληνικός τουρισμός αντιμετώπισε μία βαθιά κρίση, αφού σταμάτησε να αποτελεί έναν τους πιο οικονομικούς και ποιοτικούς προορισμούς σε σχέση με άλλες χώρες της Μεσογείου. Είναι σημαντικό να ειπωθεί, πως η κρίση τουρισμού εντοπίστηκε σε περίοδο που η ζήτηση των τουριστικών υπηρεσιών σε διεθνή επίπεδο, ήταν τεράστια. Στο σημείο αυτό λοιπόν, η ανάπτυξη του ανταγωνισμού στη χώρα, ήταν κύριο μέλημά του Κράτους. Την περίοδο εκείνη τα πρόσωπα που ήταν υπεύθυνα για τον τουριστικό κλάδο της χώρας, ανακοίνωναν διαρκώς μέτρα αντιμετώπισης των προβλημάτων της τουριστικής βιομηχανίας. Αδιαμφισβήτητα, σχεδόν κανένα πρόγραμμα δεν μπόρεσε να βοηθήσει αποτελεσματικά στην ανάπτυξη ενός ποιοτικού τουρισμού. Αναλυτικότερα, δεν αναπτύχθηκε ένα μέτρο που να αναπτύσσει σημαντικά τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, να συμβάλει στην προσέλκυση τουριστών με μεγάλα εισοδήματα, τουριστική περίοδο της Ελληνικής οικονομίας, να δημιουργεί νέες τουριστικές υποδομές, να προφυλάσσει το περιβάλλον και να μειώνει τις συνέπειες του τουριστικού κλάδου.

4.4.2 Από το 2000 έως και σήμερα

Τα τελευταία 20 χρόνια, οι μεγάλες αλλαγές στην οικονομία και την κοινωνία επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό το τουριστικό φαινόμενο. Συγκεκριμένα, η παγκοσμιοποίηση, η αύξηση των αγορών και όλων των αλλαγών που προκάλεσε, η ανάπτυξη των μεταφορών, επικοινωνιών και δικτύων σε συνδυασμό με την ανάπτυξη της τεχνολογίας και με την διάχυση της πληροφορίας, επηρέασαν σημαντικά όλες τις ροές του τουρισμού. Τα νέα δεδομένα άλλαξαν τη δύναμη δίνοντας ακόμα περισσότερο δημοφιλείς προορισμούς, καθώς επίσης, έδωσαν το δικαίωμα σε πολλούς νέους και ορεινούς προορισμούς να γίνουν πιο ελκυστικοί για τον περιηγητή. Γίνεται φανερό, λοιπόν, ότι δημιουργήθηκαν ευκαιρίες δημιουργίας ενός ποιοτικού προορισμού αλλά και δυνατότητες ανάπτυξης του ανταγωνισμού μεταξύ των προορισμών.

Την ίδια ακριβώς στιγμή, διαπιστώνονται αλλαγές στις αρχές και της αντίληψης στο σύγχρονο πολιτισμό μέσω της εισαγωγής την πληροφορία. Αυτό σημαίνει, πώς άλλαξαν οι τρόποι διαβίωσης και οι επιθυμίες του ατόμου, επηρεάζοντας έτσι, τις ανάγκες του για εξερεύνηση και για αναψυχή. Αναλυτικότερα, έχουν εντοπιστεί κάποιες κυρίες αλλαγές χρόνια που επηρεάζουν σημαντικά τον τουρισμό. Αυτές είναι οι παρακάτω:

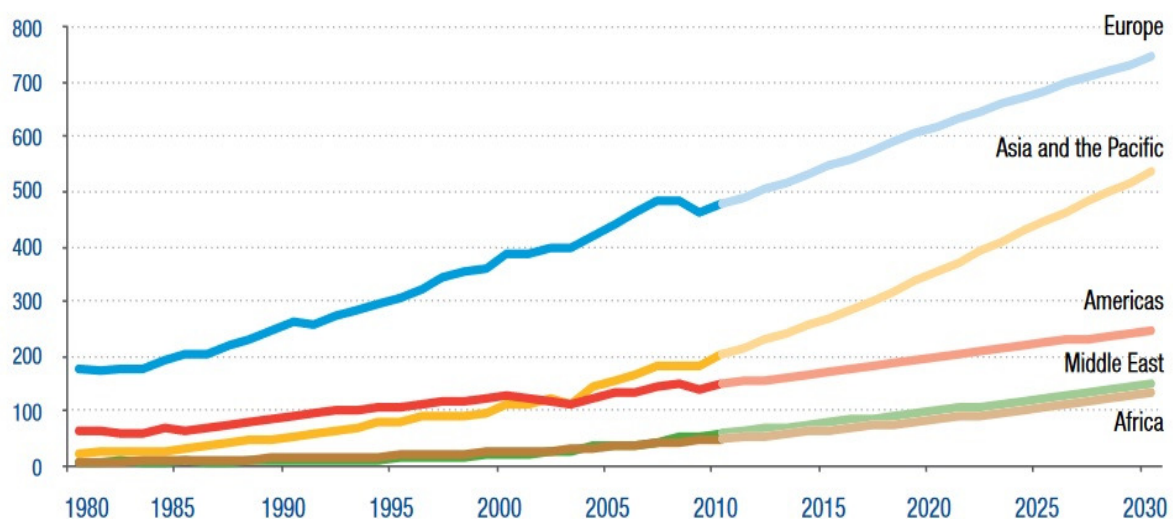
- Η ανάπτυξη του ατομικισμού. Η εστίαση στις αντιλήψεις του ατόμου κι ανάγκη για πιο ιδιαίτερες μορφές τουρισμού ήταν εκείνες που ώθησαν την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- Η ανάγκη για υψηλή ποιότητα υπηρεσιών. Ο σύγχρονος άνθρωπος έχει περισσότερες απαιτήσεις για υψηλή ποιότητα σαν τουριστικό τομέα και αυτό δημιουργεί τη μεταφορά της πληροφόρησης και την ανάπτυξη διεθνών προτύπων και συστημάτων πιστοποίησης.

⁴⁶ «Τουρισμός, Τουριστική Ανάπτυξη» Πάνος Τσάρτας, Περικλής Λύτρας, Εκδόσεις Παπαζήση 2017 σελ. 31-32

- Η ανάγκη για δημιουργία υψηλών προδιαγραφών τουριστικών καταλυμάτων και υποδομών. Η συγκεκριμένη ανάγκη αφορά μία σειρά τουριστικών προϊόντων, όπως είναι η παραμονή στο τουριστικό κατάλυμα, το λιμάνι ή το αεροδρόμιο και η αντίστοιχη εξυπηρέτηση στον τουριστικό προορισμό.⁴⁷

Οι αλλαγές αυτές και η γενικότερη διαφοροποίηση των αναγκών και των επιθυμιών των τουριστών ευνοούν, σε σημαντικό βαθμό, τουριστικούς προορισμούς όπως η Ελλάδα. Με άλλα λόγια, δημιουργούν σημαντικές ευκαιρίες για αύξηση των εσόδων της. Αυτό βέβαια δεν κάνει την πολιτική της οικονομίας πιο εύκολη σε σχέση με τις άλλες χώρες της Μεσογείου που ο ανταγωνισμός είναι τεράστιος, αφού και εκείνες προσφέρουν ένα δυνατό τουριστικό προϊόν. Η όλη η έννοια της τουριστικής πολιτικής σχετίζεται και περιλαμβάνει ένα σύνολο κλάδων, όπως είναι ο πολιτισμός, το περιβάλλον, η ναυτιλία, η Δημόσια τάξη, η γεωργία και το εμπόριο κ.α. Αυτό ίσως είναι και το κυριότερο χαρακτηριστικό του τουρισμού επηρεάζει άλλες πολιτικές που τον επηρεάζουν αντίστοιχα.

Σύμφωνα με προβλέψεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, ο ευρωπαϊκός τουρισμός θα συνεχίσει και τα επόμενα έτη να αναπτύσσεται με μικρότερους ρυθμούς, πράγμα που θα αποφέρει την εδραίωση του ανταγωνισμού σε πολλούς τουριστικούς προορισμούς. Σε επιπρόσθετες προβλέψεις διαπιστώθηκε πως έως και το 2030 οι ταξιδιώτες θα φθάσουν περίπου 1,8 δις.

Πίνακας 13: Προβλέψεις διεθνών αφίξεων έως το 2030. Πηγή: https://www.globalwellnesssummit.com/wp-content/uploads/Industry-Research/Global/2011_UNWTO_Tourism_Towards_2030.pdf

Παρόλα αυτά, ο τουριστικός τομέας προβλέπεται να μειωθεί λόγω της οικονομικής κρίσης και της μείωσης του ΑΕΠ αρκετών κρατών. Με αυτά τα δεδομένα, ο μέσος ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης του διεθνούς τουρισμού πρόκειται να κυμανθεί στο 3,35% στην εικοσαετία(2010-2030). Συγκεκριμένα, η Ευρώπη αναμένεται μέχρι το 2030 θα χάσει τα

⁴⁷ «Τουρισμός, Τουριστική Ανάπτυξη» Πάνος Τσάρτας, Περικλής Λύτρας, Εκδόσεις Παπαζήση 2017 σελ. 31-32

«σκήπτρα» στην παγκόσμια τουριστική βιομηχανία, ενώ προβλέπεται αύξηση του τουρισμού στην νοτιοανατολική Ασία και τον Ειρηνικό.⁴⁸

Ας δούμε όμως πως διαχειρίστηκε η Ελλάδα τις παραπάνω αλλαγές σε διεθνή επίπεδο. Ο μεγαλύτερος αριθμός των επισκεπτών της χώρας μέχρι και πριν μερικά έτη, προερχόταν από τη Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Την τελευταία δεκαετία όμως, εντοπίστηκαν επισκέπτες από άλλες χώρες, όπως η Ρωσία, οι ΗΠΑ και χώρες των Βαλκανίων. Επίσης, διαπιστώνεται και ένας αριθμός επισκεπτών από την Κίνα και η Ιαπωνία. Αυτό μας δείχνει ότι η Ελλάδα μπορεί αποσπάσει ακόμη περισσότερό μερίδιο εσόδων από τις χώρες-αγορές. Ειδικότερα, ανεξάρτητα με την χρηματοοικονομική κρίση στην χώρα, το 2015 διαπιστώθηκαν πάνω από 26 εκατομμύρια αφίξεις και περίπου 14 δις έσοδα. Αυτό, προέκυψε περισσότερο από την πολιτική αναταραχή στην Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική, παρά από την ποιότητα ή την ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουριστικού προϊόντος.

Ενώ, η γενική στατιστική εικόνα του είναι ελληνικού τουρισμού είναι αρκετά καλή, η τουριστική βιομηχανία της χώρας, σε διεθνή επίπεδο, παρουσιάζει συμπτώματα κόπωσης. Η Ελληνική οικονομία, όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω, προσελκύει τουρίστες χαμηλών και μεσαίων εισοδημάτων, διότι το τουριστικό της προϊόν δεν διαθέτει υψηλή ποιότητα. Σε αυτό το σημείο, καθοριστικό ρόλο παίζει η τιμή του τουριστικού προϊόντος που δημιουργεί ζήτηση σε λιγότερο αναπτυγμένες χώρες που διαθέτουν μικρότερο κόστος εργασίας. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της περίπτωσης αυτής είναι η Τουρκία. Μέχρι σήμερα δεν έχουν εντοπιστεί ενέργειες που να βοηθούν την ανάπτυξη της ποιότητας του ελληνικού τουριστικού προϊόντος. Αυτό συμβαίνει, κυρίως, λόγω των διαθρωτικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο τουριστικός τομέας.

Τα χρόνια της οικονομικής κρίσης, δηλαδή μία χρονική περίοδο μεγάλων καταλυτικών γεγονότων για την οικονομία, έκαναν τον τουριστικό τομέα να μην είναι σταθερός. Η ζήτηση τουριστικών υπηρεσιών και προϊόντων επηρεάζεται σημαντικά από το μέγεθος του του κινδύνου μπορεί να διαχειριστεί ο ενδεχόμενος τουρίστας. Όσο μεγαλώνει το μέγεθος, η οξύτητα και η συχνότητα εμφάνισης του κινδύνου, άλλο τόσο μεγαλώνει και η ανασφάλεια, και συνεπώς, μειώνεται η αντίστοιχη τουριστική ζήτηση ταξιδιώτη. Δεν υπάρχει αμφιβολία, πώς, ο ελληνικός τουρισμός αποτελεί μία βασική αναπτυξιακή παράμετρο που βοηθά σημαντικά στη διαμόρφωση των αναπτυξιακών συνθηκών. Παρόλα αυτά, παρατηρούνται κάποια κύρια προβλήματα στην ανάπτυξη της πολιτικής του.

Πιο ειδικά, η ελληνική τουριστική βιομηχανία πριν από την παγκόσμια οικονομική κρίση εντόπιζε κάποια σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα τα οποία μείωναν, σταδιακά, τον ανταγωνισμό όσον αφορά τη σχέση αξίας- τιμής. Τα διαρθρωτικά προβλήματα εμφανίστηκαν μέσω της μικρής τουριστικής περιόδου, της μείωσης της διαπραγματευτικής ικανότητας, η υποβάθμιση και οικονομικού και κοινωνικού προφίλ του μέσου τουρίστα, η ραγδαία αύξηση των τουριστικών πακέτων. Η ανάπτυξη αυτών των τουριστικών πακέτων δημιούργησε δύο αντίθετες πλευρές συμφερόντων. Η μία πλευρά αφορούσε τους μεγαλοξενοδόχους που συνεργάζονταν με δημοφιλής tour operators, και η άλλη πλευρά αφορούσε την πλειονότητα ιδιοκτητών ξενοδοχείο μικρού η μεσαίου μεγέθους που συγκέντρωναν χαμηλά επίπεδα πληρότητας.

⁴⁸ Globalwellnesssummit.com – Global Wellness Summit [Ηλεκτρονικό] - https://www.globalwellnesssummit.com/wp-content/uploads/Industry-Research/Global/2011_UNWTO_Tourism_Towards_2030.pdf

Ένα ακόμα ζήτημα της Ελληνικής τουριστικής βιομηχανίας είναι ο εσωτερικός τουρισμός, που έχει επηρεαστεί από τη διεθνή οικονομική κρίση. Αυτό συμβαίνει λόγω της μείωσης των εισοδημάτων των ατόμων που συνδέονται άμεσα με τον τουριστικό κλάδο και λόγω της μείωσης των εισοδημάτων των Ελλήνων πολιτών. Επίσης, οι παγκόσμιες δημογραφικές αλλαγές που προβλέπονται έως το 2030 θα επηρεάσουν τον τουρισμό στην Ευρώπη, και άρα, τον τουριστικό τομέα και στην Ελλάδα. Και τέλος, οι αλλαγές των ταξιδιωτικών επιθυμιών είναι ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει τον τουρισμό. Την περίοδο της ύφεσης οι ταξιδιώτες επέλεξαν πιο δύσκολα προορισμούς με ήλιο και θάλασσα, και διαπιστώνεται να ταξίδευαν με κύριο γνώμονα την καλύτερη τιμή πτήσεων. Σε αυτή την περίπτωση, δόθηκε και η ανάπτυξη χωρών της Μεσογείου.⁴⁹

Συμπερασματικά, η οικονομική κρίση που εντοπίζεται σε όλους τους κλάδους της Ελληνικής οικονομίας έχει επηρεάσει και στον τουριστικό τομέα περιορισμένο όμως βαθμό, δεδομένου της ανθεκτικότητας του τουριστικού προϊόντος. Η χώρα, λοιπόν, πρέπει να εστιάσει στην ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας και της ποιότητας του τουριστικού προϊόντος και στην αποδοτική λειτουργία της τουριστικής βιομηχανίας. Αναντίρρητα, αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο με τη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου προγράμματος ανάπτυξης των δυνατών στοιχείων και ευκαιριών ελληνικού τουρισμού.

4.5 Η απασχόληση στον τουριστικό τομέα

Τα χρόνια της οικονομικής κρίσης όπως παρατηρούμε και παρακάτω η απασχόληση μειώθηκε αλλά σε μικρό ποσοστό σε σχέση με τους υπόλοιπους τομείς στην χώρα, όπως φαίνεται καθαρά στον πίνακα. Η αύξηση της απασχόλησης στον τουρισμό παρατηρείται εν τέλει από το 2014 και μετά. Την περίοδο 2008- 2013 τα χρόνια δηλαδή της όξυνσης της οικονομικής κρίσης βλέπουμε πτώση της απασχόλησης στην χώρα γενικότερα. Η ανάκαμψη της απασχόλησης στον τουρισμό ξεκίνησε το 2014 τη στιγμή που για να ανακάμψει της εργασίας στους υπόλοιπους κλάδους ξεκίνησε το 2014 και σε πολύ μικρά ποσοστά

⁴⁹ «Τουρισμός, Τουριστική Ανάπτυξη» Πάνος Τσάρτας, Περικλής Λύτρας, Εκδόσεις Παπαζήση 2017 σελ. 127

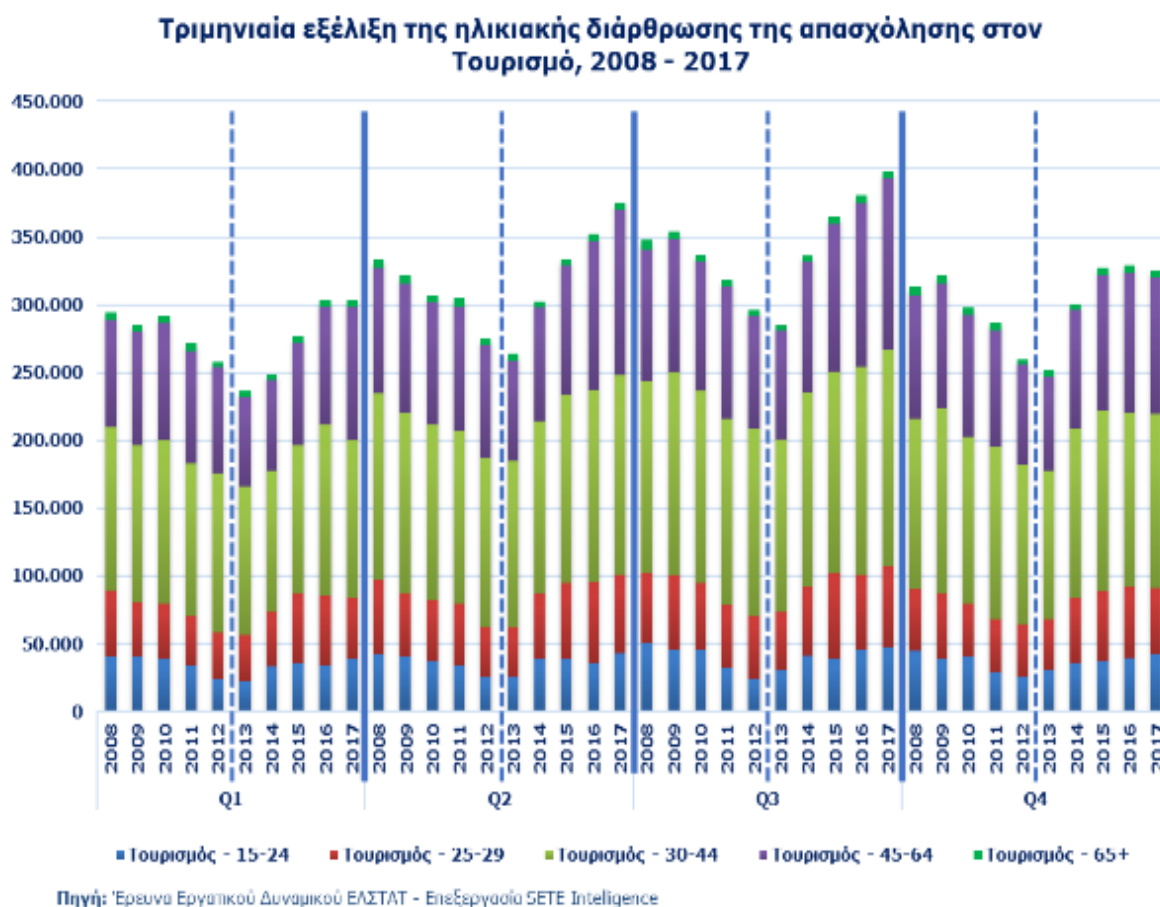
Πίνακας 14: Εξέλιξη απασχόλησης στον τουρισμό και τους λοιπούς κλάδους ανά τρίμηνο, 2008-2017.

Πίνακας 15: Εξέλιξη πλήρους και μερικής απασχόλησης στον Τουρισμό ανά Τρίμηνο. 2008-2017

Περιφέρεια	Καταλύματα (Ποσοστό απασχόλησης)	Εστίαση (Ποσοστό απασχόλησης)	Σύνολο απασχόλησης
Νότιο Αιγαίο	64,5	35,5	31.337
Ιόνιοι Νήσοι	55,3	44,7	12.054
Κρήτη	45,2	54,8	31.169
Βόρειο Αιγαίο	28,7	71,3	6.054
Πελοπόννησος	20,9	79,1	16.281
Ήπειρος	20,6	79,4	9.522
Κεντρική Μακεδονία	17,9	82,1	45.533
Θεσσαλία	15,4	84,6	13.062
Δυτική Ελλάδα	14,8	85,2	15.882
Ανατ. Μακεδ. Θράκη	14,6	85,4	12.291
Στερεά Ελλάδα	14,4	85,6	11.916
Αττική	14,2	85,8	85.759
Δυτική Μακεδονία	4,3	95,8	6.263
Σύνολο	25,8	74,2	297.122

Πίνακας 16: Αριθμός απασχολούμενων στον τουρισμό και μερίδα απασχόλησης στους κλάδους των καταλυμάτων και της εστίασης

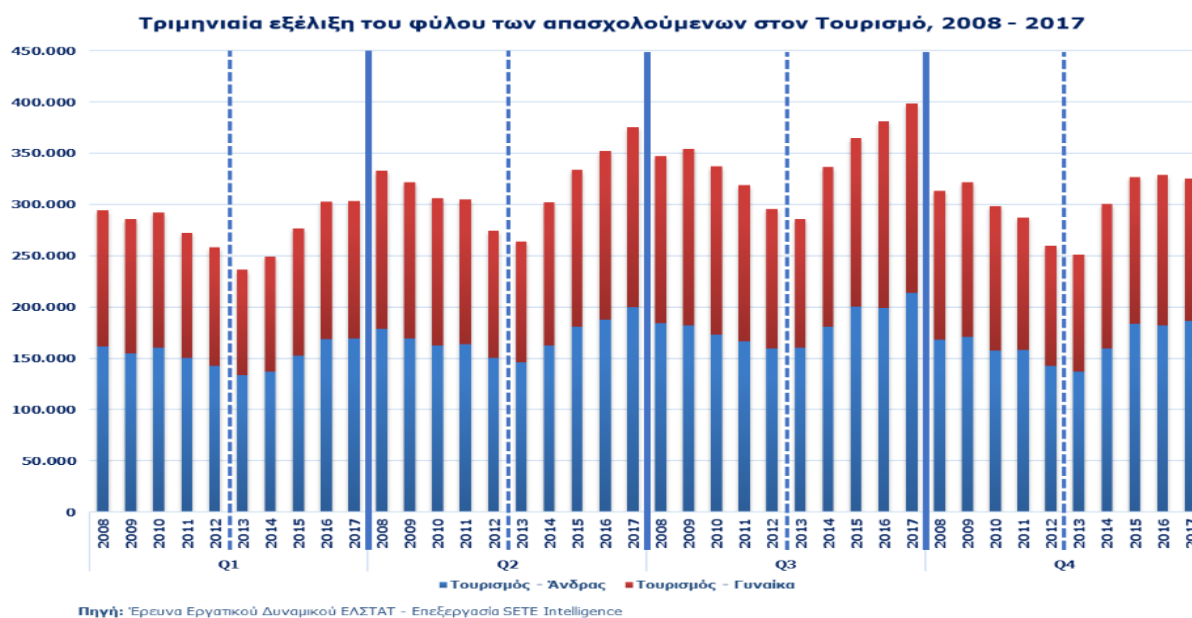
Όπως διαπιστώνουμε στον παραπάνω πίνακα ο μεγαλύτερος αριθμός εργαζομένων όπως ήταν λογικό στον κλάδο του τουρισμού βρίσκεται στην Αθήνα να μικρότερο στο βόρειο Αιγαίο ενώ σε υψηλά ποσοστά όπως ήταν αναμενόμενο η περιφέρεια Ιονίων νήσων καθώς και η Περιφέρεια Κρήτης.

Πίνακας 17: Τριμηνιαία εξέλιξη της ηλικιακής διάρθρωσης της απασχόλησης στον τουρισμό. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

Όπως παρατηρούμε στο διάγραμμα οι απασχολούμενοι κατά την κρίση της απασχόλησης από το 2008 έως το 2013 για τον τουρισμό βρίσκονται σε πτώση ακολουθώντας τα στοιχεία ολόκληρου του τουρισμού. Την περίοδο όμως του 2008 με 2013 σε αντίθεση με τις συμβάσεις πλήρους απασχόλησης παρατηρούμε αύξηση της μερικής. Με λίγα λόγια θα μπορούσαμε να μιλήσουμε καθαρά για αντικατάσταση της πλήρους

απασχόλησης σε ορισμένα σημεία από τη μερική. Κάτι που φαίνεται να άλλαξε την περίοδο έπειτα από το 2013 όπου η μερική απασχόληση φαίνεται να προστίθεται στην πλήρη καθώς και οι δύο αναπτύσσονται δραστικά προσφέροντας διέξοδο σε δεκάδες χιλιάδες εργαζόμενους.

Οι Ηλικιακές ομάδες των απασχολούμενων στον τουρισμό το 2008 με το 2017 προέρχονται από τις ηλικίες 30-44 ετών και 45 με 64 ετών. Οι αυξήσεις επίσης απασχόληση και στις ηλικίες 25 με 29 και 45 με 64 ετών αυξάνεται επιβεβαιώνοντας τις ευκαιρίες απασχόλησης που προσφέρει ο τουρισμός σε ομάδες σε ηλικιακές ομάδες του πληθυσμού δεν έχουν εύκολη πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Ο πίνακας είναι διαφωτιστικός. Τη στιγμή που η πλειονότητα των απασχολούμενων στον τουρισμό της και στους λοιπούς κλάδους είναι άνδρες παρόλα αυτά το ποσοστό των γυναικών στον τουρισμό είναι συγκριτικά υψηλότερο των λοιπών κλάδων⁵⁰.

Πίνακας 18: Τριμηνιαία εξέλιξη του φύλου των απασχολούμενων στον Τουρισμό. 2008-2017. Πηγή ΕΛΣΤΑΤ.

4.6 Το μάρκετινγκ τουριστικών επιχειρήσεων κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης

Η κρίση της ελληνικής οικονομίας την τελευταία δεκαετία έχει επηρεάσει αρνητικά σχεδόν όλους τους κλάδους της οικονομικής δραστηριότητας. Ένας από αυτούς είναι ο

⁵⁰ Η απασχόληση στον Τουρισμό και τους Λοιπούς κλάδους της ελληνικής Οικονομίας, 2008 -2017 [Βιβλίο] / συγγρ. Δρ. Άρης Ίκκος ISHC. - 2018.

τουριστικός τομέας. Την περίοδο της κρίσης εντοπίζονται συνέπειες σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, όπως η μείωση της τουριστικής δαπάνης των ταξιδιών και ο χαμηλός ρυθμός εισπράξεων.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερευνών που πραγματοποιούνται πάνω στην οικονομική κρίση επικεντρώνονται στην συμπεριφορά του καταναλωτή και τις αλλαγές που εντοπίζονται σε αυτή κατά την περίοδο της κρίσης. Εύλογο, όμως, θα ήταν να εστιάσουμε στους τρόπους αντίδρασης των τουριστικών επιχειρήσεων. Πιο ειδικά, εντοπίζονται δύο είδη αντιδράσεων των επιχειρηματιών της περίοδο της ύφεσης. Εκείνοι είναι οι παρακάτω:

- ✓ Η μία περίπτωση είναι εκείνη, όπου ο τουριστικός επιχειρηματίας επιλέγει να βγει από την αγορά. Με άλλα λόγια, επιλέγει να φύγει από την τουριστική αγορά προκειμένου να αποφύγει τις δαπάνες των στρατηγικών μάρκετινγκ ή άλλων προωθητικών δραστηριοτήτων.
- ✓ Η άλλη περίπτωση είναι αυτή, όπου ο επιχειρηματίας επιλέγει να αντιμετωπίσει την περίοδο της κρίσης. Αυτή η μέθοδος περιλαμβάνει μείωση της προσφερόμενης ποσότητας και ποιότητας και επιλογή οικονομικότερων προμηθευτών. Σιγουρά, οι παραπάνω πρακτικές μπορούν να αποφέρουν αντίθετα αποτελέσματα, λόγω του ότι ακόμη και οι υψηλές τιμές την περίοδο της κρίσης μπορούν να γίνουν αποδέκτες εάν τους καλύπτει πλήρως το αντίστοιχο προϊόν ή υπηρεσία.

Σύμφωνα με τα παραπάνω είδη επιχειρηματιών, γίνεται φανερό, ότι οι περισσότερες επιχειρήσεις στην Ελλάδα βλέπουν το μάρκετινγκ σαν κάτι περιττό την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Σύμφωνα με έρευνες οι επιχειρήσεις που εκμεταλλεύονται το μάρκετινγκ κατά την περίοδο της ύφεσης, είναι και εκείνες που έχουν καλύτερα αποτελέσματα. Αυτό συμβαίνει, κυρίως, διότι μέσω της οικονομικής κρίσης οι επιχειρήσεις μπορούν να ξεπεράσουν τους ανταγωνιστές τους. Έτσι, καταλαβαίνουμε πώς οι επιχειρήσεις που επιλέγουν απλά να μειώσουν το κόστος του μάρκετινγκ την περίοδο της κρίσης είναι και εκείνες που έχουν αντίθετα αποτελέσματα μετά την ύφεση.

Παρόλα αυτά υπάρχουν και τα λάθη στη διαχείριση των οργανισμών. Ένα λάθος που πραγματοποιούν είναι ότι θεωρούν πως όλοι οι τουρίστες εκλαμβάνουν την οικονομική κρίση με τον ίδιο τρόπο και με τον ίδιο βαθμό. Με άλλα λόγια, πιστεύουν πως οι προτιμήσεις και η καταναλωτική συμπεριφορά μεταξύ των ταξιδιωτών, είναι ίδιες. Αυτό σε καμία περίπτωση δεν υφίσταται. Οι επιχειρήσεις τουρισμού και γενικά οι προορισμοί που πραγματοποιούν πολιτικές εναλλακτικού μάρκετινγκ είναι πιο προσιτές από τους καταναλωτές. Επίσης, πολλές φορές οι ιδιοκτήτες των οργανισμών θεωρούν πως τα τουριστικά πρότυπα κατανάλωσης ακολουθούν τους ίδιους κανόνες με που ακολουθεί η εγχώρια οικονομία. Για παράδειγμα οι αλλαγές στο οικονομικό περιβάλλον δεν επηρεάζουν με τον ίδιο τρόπο τον τουριστικό τομέα.

Συμπερασματικά, λοιπόν, γίνεται κατανοητό πως αρκετές επιχειρήσεις την περίοδο της κρίσης επιλέγουν να μειώσουν τις πρακτικές μάρκετινγκ προκειμένου να αποφύγουν την ενδεχόμενη διάλυση, ενώ άλλες αποφασίζουν να εκμεταλλευτούν την οικονομική ύφεση και αυξήσουν τα κέρδη τους μέσω της αύξησης της ανταγωνιστικότητας. Είναι σαφές πως η δεύτερη εκδοχή είναι και η καλύτερη. Η περίοδος της κρίσης μπορεί να βοηθήσει την επιχείρηση να δημιουργήσει πρακτικές που διαθέτουν εναλλακτικές τουριστικές υπηρεσίες.

Όλα τα παραπάνω, βέβαια μπορούν να γίνουν με κατανόηση των αναγκών των διαφορετικών καταναλωτών.

4.7 Οι πρακτικές προϋπολογισμών σε Ελληνικές ξενοδοχειακές μονάδες κατά την οικονομική κρίση

Το σύγχρονο επιχειρηματικό περιβάλλον αλλάζει διαρκώς και με έντονο βαθμό. Αυτό κάνει αναγκαία τη δημιουργία συστημάτων ελέγχου, που παρέχουν δυνατότητες ευελιξίας και γρήγορης προσαρμογής σε μεταβαλλόμενες συνθήκες. Ο προϋπολογισμός είναι ένα δημοφιλές πεδίο έρευνας και μέσω διοικητικού ελέγχου των ξενοδοχειακών μονάδων διεθνώς. Πριν γίνει η ανάλυση των προϋπολογισμών των ελληνικών ξενοδοχειακών μονάδων, εύλογο θα ήταν να αναφέρουμε, πως δεν έχουν βρεθεί αποτελέσματα για το πώς προσαρμόζονται πραγματικά οι πρακτικές προϋπολογισμών όταν το επιχειρηματικό περιβάλλον μεταβάλλεται.

Η ανάπτυξη των πρακτικών προϋπολογισμού είναι πλέον η πιο συνηθισμένη συνέχεια, μετά τις αλλαγές των συνθηκών. Αυτό βέβαια, δεν σημαίνει ότι η όλη διαδικασία που περιλαμβάνει ο προϋπολογισμός δεν αντιμετωπίζει προβλήματα. Συγκεκριμένα, ο προϋπολογισμός είναι ένα από τα πιο παλιά μέσα ελέγχου των επιχειρήσεων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν με διάφορους τρόπους, την επικοινωνία, το λειτουργικό προγραμματισμό και τη δημιουργία στρατηγικής. Οι θεωρητικές υποθέσεις δείχνουν οι επιχειρήσεις που λειτουργούν σε ένα σταθερό λειτουργικό περιβάλλον δημιουργούν μηχανικές δομές, ενώ επιχειρήσεις που λειτουργούν σε ασταθή περιβάλλοντα υιοθετούν οργανωτικές δομές, δηλαδή πιο ευέλικτους τρόπους οργάνωσης.⁵¹ Ενώ, στις ερευνητικές επιχειρήσεις που έχουν οργανωτικές δομές, η χρήση των τυπικών μορφών ελέγχου είναι πιο χαμηλή.

Οι μελέτες βέβαια που έχουν πραγματοποιηθεί στις παραπάνω υποθέσεις εντοπίζουν αντίθετα αποτελέσματα. Αυτό οδηγεί, στην αμφισβήτηση των αρχικών υποθέσεων. Πιο ειδικά, έχει εντοπιστεί η χρήση τους ασταθείς συνθήκες, αλλά τα τελευταία χρόνια έχουν δεχθεί αυστηρή κριτική. Οι λόγοι που δέχονται την κριτική αυτή, είναι ότι οι προϋπολογισμοί είναι δυσκίνητη και μεγάλης αξίας και δεν συνδέονται άμεσα με το ανταγωνιστικό περιβάλλον. Σε αυτό το σημείο, θα εξετάσουμε κάποιες προϋπολογισμού την περίοδο της κρίσης στην Ελλάδα, προκειμένου να διαπιστώσουμε ανάγκη για ύπαρξη ή κατάργηση των πρακτικών προϋπολογισμού.

Στην πρώτη περίπτωση μελέτης, αναφερόμαστε σε ξενοδοχεία των οποίων η φιλοσοφία επικεντρώνεται παροχή μιας άριστης ποιότητας και έχει ως κύριο στόχο την προσέγγιση των ανώτερων τάξεων. Οι συγκεκριμένες ξενοδοχειακές μονάδες δημιούργησαν συστήματα ελέγχου ποιότητας και συστήματα περιορισμού του λειτουργικού κόστους. Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, το μεγαλύτερο ποσοστό των επιχειρήσεων σκεφτόταν εάν την περίοδο της κρίσης να κρατήσουν το ύψος της ποιότητας τους. Αυτό ακριβώς συνέβη και στις ξενοδοχειακές μονάδες ανώτερου επιπέδου. Την περίοδο της κρίσης, λοιπόν, τα ξενοδοχεία πολλών αστέρων διάλεξαν στρατηγική σταθερότητας επιλέγοντας μικρότερα κέρδη ζημιές, διατηρώντας την ποιότητά τους. Εκεί ακριβώς οι προϋπολογισμοί έγιναν ακόμη πιο

⁵¹ «Τουρισμός, Τουριστική Ανάπτυξη» Πάνος Τσάρτας, Περικλής Λύτρας, Εκδόσεις Παπαζήση 2017 σελ. 526

λεπτομερείς και ακριβής, να μειωθεί το κόστος λειτουργίας χωρίς να μειωθεί η ποιότητα. Αυτή, ουσιαστικά, ήταν μία μελέτη περίπτωσης όπου οι προϋπολογισμοί ήταν επιτυχημένοι. Θα δούμε τώρα μία δεύτερη περίπτωση οπότε τα πράγματα δεν ήταν τόσο ομαλά. Μεγάλες ξενοδοχειακές αλυσίδες η κρίση δεν έκανε φανερά τα σημάδια ύφεσης εξαρχής. Αυτά ήρθαν αργότερα αλλά σε πολύ έντονο βαθμό. Λόγω των σοβαρών προβλημάτων των αγορών, την αύξηση των φόρων, τη μείωση της ταμειακής ανεπάρκειας και την έντονη δυσαρέσκεια του προσωπικού, η διαδικασία του προϋπολογισμού ήρθε σε δεύτερη κατηγορία εφόσον έπρεπε πρώτα να αντιμετωπιστούν οι καθημερινές δυσκολίες. Οι προϋπολογισμοί με γνώμονα το κίνητρο που είχαν θέσει μεγάλες αλυσίδες, οδήγησαν με τον καιρό μεγάλες αποκλίσεις πόσων που είχαν προβλεφθεί και των πραγματικών.

Η τελευταία περίπτωση αφορά αναπτυσσόμενες ελληνικές αλυσίδες που στόχος τους επικεντρώνεται στην καινοτομία, την ανάπτυξη και την μεγέθυνση. Στην αρχή της κρίσης έκανα την πρακτική προϋπολογισμού πιο λεπτομερή προκειμένου να μειωθεί το λειτουργικό κόστος. Σε δεύτερο στάδιο οι αναπτυσσόμενες αλυσίδες υιοθέτησαν προϋπολογισμό προκειμένου να παραμείνουν κερδοφόρες, έστω σε ένα βαθμό. Αυτό όμως μπορούσε να γίνει μόνο μέσω της μείωσης προσωπικού. Στην περίπτωση λοιπόν αυτή, οι προϋπολογισμοί έγιναν μία διαρκή δραστηριότητα που χρειαζόταν συνεχή θεώρηση ανάλογα με τις αλλαγές του περιβάλλοντος. Η υιοθέτησή τους βέβαια ενδυνάμωσε έλεγχο ξενοδοχείων.⁵²

4.8 Η φοροδιαφυγή τουριστικών επιχειρήσεων

Οι ξενοδοχειακές μονάδες και οι τουριστικές επιχειρήσεις, παρόλο που αποτελούν ένα κοινωνικοοικονομικό σύνολο δεν φαίνεται να υιοθετούν ένα σύστημα αξιών, χωρίς φοροδιαφυγή. Ειδικότερα, η φοροδιαφυγή στο Φόρο Προστιθέμενης Αξίας(ΦΠΑ) συνδέεται άμεσα με την φοροδιαφυγή στη φορολογία εισοδήματος. Με άλλα λόγια, η απόκρυψη φορολογητέου εισοδήματος συνήθως σημαίνει φοροδιαφυγή και από τον ΦΠΑ. Τέτοιες πράξεις απόκρυψης και φοροδιαφυγής, συχνά, είναι:

- ♦ Αγορές και πωλήσεις χωρίς επίσημα φορολογικά παραστατικά.
- ♦ Έκπτωση φόρων εισροών που δεν αποδόθηκαν στο Δημόσιο.
- ♦ Αύξηση των γενικών εξόδων της επιχείρησης με ανύπαρκτες δαπάνες σε εικονικά τιμολόγια, με κύριο αποτέλεσμα την μείωση του καταβλητέου ΦΠΑ ή την αύξηση του πιστωτικού υπολοίπου.
- ♦ Χρήση πλαστών τιμολογίων απόκτησης επενδυτικών αγαθών για την επιστροφή ή και την απαλλαγή του ΦΠΑ βάσει αναπτυξιακών νόμων
- ♦ Και τέλος, μη έκδοση αποδείξεων παροχής προϊόντων ή υπηρεσιών ή έκδοση αυτών, με χαμηλότερο ποσό από το κανονικό.

Γενικότερα, η φοροδιαφυγή στη φορολογία εισοδήματος πραγματοποιείται με την απόκρυψη των εσόδων και με το φούσκωμα των εξόδων. Η απόκρυψη των εσόδων της ξενοδοχειακής επιχείρησης γίνεται από πελάτες του καταλύματος, από παραχωρήσεις χώρων του καταλύματος για εκδηλώσεις ή συνέδρια και από οργανωμένα τουριστικά πακέτα. Αντίστοιχα, η διόγκωση των εξόδων των ξενοδοχειακών μονάδων γίνεται με την χρήση

⁵² «Τουρισμός, Τουριστική Ανάπτυξη» Πάνος Τσάρτας, Περικλής Λύτρας, Εκδόσεις Παπαζήση 2017 σελ. 528-529

εικονικών και πλαστών στοιχείων και υπολογισμό αποσβέσεων με συντελεστές ανώτερους από αυτούς που ορίζουν οι οικείοι πίνακες. Σύμφωνα με τελευταία στοιχεία ελέγχων της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων(ΑΑΔΕ) στη νησιώτική χώρα, διαπιστώθηκε τεράστια φοροδιαφυγή τόσο στις τουριστικές επιχειρήσεις όσο και στις ξενοδοχειακές μονάδες. Η απόκρυψη των εισοδημάτων ξεπερνά ακόμη και το 1 εκατομμύριο ευρώ. Αναλυτικότερα, εντοπίστηκε επιχείρηση καταλυμάτων στις Κυκλάδες που κατά τα έτη 2017-2018 δεν φανέρωσε φορολογικά στοιχεία αξίας 35.000 ευρώ, ενώ αντίστοιχα ξενοδοχειακή μονάδα δεν εξέδωσε φορολογικά στοιχεία συνολικής αξίας 700.000 ευρώ. Επιπλέον, επιχείρηση ενοικιαζόμενων δωματίων δεν εξέδωσε για τα έτη 2015-2017 φορολογικά στοιχεία αξίας άνω των 200.000 ευρώ, ενώ την ίδια στιγμή ξενοδοχειακή επιχείρηση δεν υπέβαλε δήλωση τελών χαρτόσημου η οποία ξεπερνά το 1.350.000 ευρώ.⁵³ Τα παραπάνω είναι μόνο λίγα παραδείγματα από την τεραστία φοροδιαφυγή που εντοπίζεται στις τουριστικές επιχειρήσεις της ελληνικής οικονομίας.

Η φοροδιαφυγή πλήττει πολλούς τομείς της ελληνικής οικονομίας και, συνεπώς, πλήττει και τον τουριστικό τομέα. Αυτό συμβαίνει μέσω της μείωσης των τουριστικών εσόδων που εντοπίζεται σε τακτά χρονικά διαστήματα. Το περίεργο είναι που η μείωση εντοπίζεται σε περιόδους που οι αφίξεις φανέρωναν μεγάλες αυξήσεις. Για παράδειγμα το 2016, μία χρονιά που οι αφίξεις ξεπέρασαν τα 17 εκατομμύρια, διαπιστώθηκε μεγάλη πτώση των ελληνικών τουριστικών εσόδων σε ποσοστό 8,8%. Οι λόγοι που συντέλεσαν το γεγονός αυτό ήταν, αρχικά, η αύξηση της φορολογίας και στη συνέχεια μεγάλη φοροδιαφυγή του τομέα. Η αύξηση ΦΠΑ ανήλθε από το 17% στο 24% σε πολλά νησιά, ενώ αντίστοιχα αυξήθηκαν και οι δασμοί των ποτών, τρόφιμων και καταλυμάτων.⁵⁴

Από όλα τα παραπάνω γίνεται σαφές, ότι η φοροδιαφυγή αποτελεί ένα τεράστιο οικονομικό και κοινωνικό πρόβλημα των χωρών και της Ελλάδας αντίστοιχα. Έτσι, κρίνεται απολύτως αναγκαία η επίλυση αυτού του φαινομένου, μέσω της παράλληλης φορολογικής μεταρρύθμισης και ανάπτυξης του ελεγκτικού μηχανισμού. Την ίδια στιγμή, εύλογη θα ήταν η αύξηση της φορολογικής συνειδήσης των πολιτών μέσα από την ευαισθητοποίηση των μέσων μαζικής ενημέρωσης και ενημερωτικών εκστρατειών.

4.9 Η ζήτηση των πολυτελών ξενοδοχείων κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης

Η οικονομική κρίση, όπως έχουμε αναφέρει αρκετές φορές παραπάνω, έπληξε και επηρέασε σχεδόν όλους τους τομείς και τις επιχειρήσεις της ελληνικής οικονομίας. Σε αυτό το σημείο, θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε κατά πόσο η περίοδος της ύφεσης επηρέασε την ζήτηση των πολυτελών ξενοδοχείων. Τα ξενοδοχεία πολλών αστέρων διαφοροποιούνται από τις υπόλοιπες ξενοδοχειακές μονάδες ως προς τις παρεχόμενες υπηρεσίες και το τουριστικό τους προϊόν. Αναλυτικότερα, τα πολυτελή ξενοδοχεία προσφέρουν την καλύτερη διατροφή και ψυχαγωγία στους πελάτες τους, ολόημερο τμήμα εξυπηρέτησης, διοργάνωση

⁵³ Koinignomi.gr – ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ – Ημερήσια Εφημερίδα των Κυκλάδων [Ηλεκτρονικό] - <https://www.koinignomi.gr/news/oikonomia/2019/08/30/forodiatfygi-ekatommyrion-eyro-apo-xenodoheiakas-epiheiriseis.html>

⁵⁴ Ert.gr – EPT – [Ηλεκτρονικό] - <https://www.ert.gr/eidiseis/oikonomia/elladaoikonomia/dpa-h-forodiatfygi-eplixe-ta-touristika-esoda-stin-ellada/>

εκδηλώσεων και ένα εκπαιδευμένο ανθρώπινο δυναμικό. Επιπλέον, διαθέτουν σουίτες, spa, αθλητικές εγκαταστάσεις, δυνατότητες συνεδρίων, εσωτερικές και εξωτερικές πισίνες και, γενικά, πολλές ακόμη εγκαταστάσεις-υπηρεσίες.

Επιπρόσθετα, τα παρατηρείτε πως χρήση των πολυτελών ξενοδοχείων πραγματοποιείται, κυρίως, από άτομα ανωτέρων τάξεων ή από μεγάλες εταιρίες που επιλέγουν τα ακριβά ξενοδοχεία για τις εκδηλώσεις και τα αντίστοιχα συνέδριά τους. Σε κάποιες περιπτώσεις βέβαια την επιθυμία για χρήση αυτών των καταλυμάτων έχουν και άτομα των μεσαίων τάξεων τα όποια κάνουν κράτηση σε περιόδους που δεν υπάρχει τόση κίνηση. Επιπλέον, στόχος των πολυτελών ξενοδοχείων είναι η προσέλκυση ατόμων του θεάματός, προκειμένου να έχουν περισσότερο κέρδος και καλύτερη διαφήμιση.

Σύμφωνα με το Σύνδεσμο Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων(ΣΕΤΕ) το 1990 έως το 2015, όπου το ποσοστό των 5 αστέρων ξενοδοχείων αυξήθηκε σε βαθμό των 486%, ενώ η γενική δυναμικότητα των 4-5 αστέρων ξενοδοχειακών μονάδων ξεπερνά το 40%.

Κατηγορία Category	5*****		4*****		3***		2**		1*		Σύνολο Total	
	Μονάδες Units	Κλίνες Beds	Μονάδες Units	Κλίνες Beds	Μονάδες Units	Κλίνες Beds	Μονάδες Units	Κλίνες Beds	Μονάδες Units	Κλίνες Beds	Μονάδες Units	Κλίνες Beds
1990	45	20.231	470	94.293	1.571	122.269	2.722	140.662	1.615	46.205	6.423	423.660
:	:		:		:		:		:		:	
2000	83	36.117	792	149.782	1.499	145.097	4.027	209.414	1.672	53.580	8.073	593.990
Δ 1990-2000	84,44%	178,52%	168,51%	158,85%	95,42%	118,67%	147,94%	148,88%	103,53%	115,96%	125,69%	140,20%
2001	90	37.936	817	155.911	1.542	146.218	4.191	214.870	1.645	53.169	8.285	608.104
2002	97	39.337	844	161.761	1.583	150.167	4.342	220.976	1.661	54.673	8.527	626.914
2003	104	41.372	870	167.822	1.613	153.410	4.403	225.104	1.699	57.190	8.689	644.898
2004	139	51.967	896	168.940	1.660	157.495	4.473	230.281	1.731	59.588	8.899	668.271
2005	155	56.888	944	173.431	1.712	159.351	4.496	233.315	1.729	59.065	9.036	682.050
2006	176	64.913	994	176.631	1.804	163.077	4.460	231.333	1.677	57.298	9.111	693.252
2007	199	70.198	1.048	181.476	1.900	163.729	4.403	228.404	1.657	57.126	9.207	700.933
2008	230	78.464	1.102	183.900	2.058	169.941	4.387	227.146	1.608	56.406	9.385	715.857
2009	280	91.770	1.164	187.494	2.179	171.202	4.368	226.707	1.568	55.106	9.559	732.279
2010	312	102.429	1.234	196.862	2.268	177.923	4.349	230.358	1.569	55.835	9.732	763.407
2011	334	108.552	1.234	193.381	2.289	180.365	4.274	226.539	1.517	54.831	9.648	763.668
2012	352	113.679	1.252	193.629	2.328	183.328	4.234	225.508	1.504	55.127	9.670	771.271
Δ 2000-2012	324,10%	214,75%	58,08%	29,27%	55,30%	26,35%	5,14%	7,69%	-10,05%	2,89%	19,78%	29,85%

Πίνακας 19: Εξέλιξη ξενοδοχειακών μονάδων ανά κατηγορία από το 1990 έως το 2012. Πηγή: <https://sete.gr/el/statistika-vivliothiki/statistikal?c=&cat=&key=&tags=%CE%BE%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%B1>

Συγκεκριμένα, όπως γίνεται σαφές στον παραπάνω πίνακα, το 2000 μέχρι και το 2012 η δύναμη των ξενοδοχειακών μονάδων στην Ελλάδα παρουσίασε αύξηση σχεδόν κατά 20%. Την ίδια στιγμή, τα ξενοδοχεία πολυτελείας παρουσίαζαν αύξηση που ξεπέρασε το 320%, σε μία περίοδο όπου οι υπόλοιπες κατηγορίες ξενοδοχειακών μονάδων κατείχαν μόνο το 3,5% της συνολικής ξενοδοχειακής δύναμης της Ελληνικής οικονομίας. Αντίθετα, παρατηρούμε πόσα ξενοδοχεία μόνο ένα αστέρι, το 2000 έως το 2012 παρουσίασαν μείωση της τάξης του -10%.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ		5****	4****	3***	2**	1*	Γενικό Άθροισμα
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ	Μονάδες	10	28	89	181	76	384
	Δωμάτια	962	1.901	2.908	4.046	1.139	10.956
	Κλίνες	1.926	3.826	5.653	7.860	2.219	21.484
ΑΤΤΙΚΗΣ	Μονάδες	32	99	145	275	113	664
	Δωμάτια	6.356	7.932	7.143	8.342	2.154	31.927
	Κλίνες	12.010	14.814	13.026	15.367	4.062	59.279
ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	Μονάδες	6	32	126	177	48	389
	Δωμάτια	784	1.570	4.316	4.284	722	11.676
	Κλίνες	1.595	2.862	8.140	8.059	1.394	22.050
ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	Μονάδες	4	37	91	110	28	270
	Δωμάτια	1.444	2.009	3.007	2.834	363	9.657
	Κλίνες	3.106	3.861	5.696	5.383	769	18.815
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	Μονάδες	3	18	65	36	4	126
	Δωμάτια	61	416	1.682	648	57	2.864
	Κλίνες	137	879	3.419	1.258	112	5.805
ΗΠΕΙΡΟΥ	Μονάδες	10	75	147	135	30	397
	Δωμάτια	821	1.343	2.977	2.485	503	8.129
	Κλίνες	1.727	2.735	5.854	4.727	979	16.022
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	Μονάδες	28	109	129	227	78	571
	Δωμάτια	1.316	3.014	3.801	5.269	1.449	14.849
	Κλίνες	2.686	6.010	7.445	10.045	2.830	29.016
ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	Μονάδες	26	106	219	504	76	931
	Δωμάτια	4.063	10.556	14.589	16.867	1.556	47.631
	Κλίνες	8.017	20.202	28.049	32.270	3.017	91.555
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	Μονάδες	43	95	264	370	423	1.195
	Δωμάτια	7.096	8.798	10.390	9.918	8.736	44.938
	Κλίνες	14.534	17.172	20.575	19.164	16.800	88.245
ΚΡΗΤΗΣ	Μονάδες	93	237	352	671	205	1.558
	Δωμάτια	18.351	24.614	16.252	23.863	5.534	88.614
	Κλίνες	37.138	47.714	30.637	42.992	10.201	168.682
ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	Μονάδες	133	353	476	893	221	2.076
	Δωμάτια	18.481	33.745	19.645	24.661	3.484	100.016
	Κλίνες	38.205	65.747	38.092	46.816	6.788	195.648
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	Μονάδες	21	113	208	240	82	664
	Δωμάτια	2.896	3.982	6.046	5.870	1.008	19.802
	Κλίνες	6.119	7.856	11.744	11.142	1.930	38.791
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	Μονάδες	10	38	125	291	68	532
	Δωμάτια	666	2.810	3.552	6.928	1.185	15.141
	Κλίνες	1.472	5.410	6.751	13.060	2.230	28.923
ΣΥΝΟΛΟ	Μονάδες	419	1.340	2.436	4.110	1.452	9.757
	Δωμάτια	63.297	102.690	96.308	116.015	27.890	406.200
	Κλίνες	126.672	199.088	185.081	218.143	53.331	784.315

Πίνακας 20: Η δυναμικότητα των ξενοδοχειακών μονάδων ανά κατηγορία & Περιφέρεια το 2015. Πηγή: <https://www.grhotels.gr/>

Επιπλέον, στον παραπάνω πίνακα του Ξενοδοχειακού Επιμελητηρίου Ελλάδος(ΞΕΕ) που παρουσιάζει το ξενοδοχειακό δυναμικό των ελληνικών περιφερειών ανά κατηγορία το 2015, γίνεται κατανοητό η χρήση των πολυτελών ξενοδοχείων αυξήθηκε κατά 19%, αφού τα ξενοδοχεία ξεπερνούν τα 410 με κλίνες που αυξήθηκαν κατά 15.000. Η ανάπτυξη αυτή προήλθε μέσα από τη δημιουργία ενός ποιοτικού προϊόντος καθώς, επίσης, μέσω της προσέλκυσης τουριστών ανώτερων τάξεων.

Όλα τα παραπάνω μας δείχνουν, πώς παρά την οικονομική κρίση που έπληξε την Ελληνική οικονομία, η αύξηση των πολυτελών ξενοδοχείων ήταν τεράστια. Τα ξενοδοχεία τεσσάρων και πέντε αστέρων αυξήθηκαν σε μεγάλο βαθμό, τόσο τα ίδια όσο και οι κλίνες τους. Με άλλα λόγια, την περίοδο της οικονομικής κρίσης τα πολυτελή καταλύματα άγγιζαν έως και το 80% σε πληρότητα είτε σε καλοκαιρινές, είτε σε χειμερινές περιόδους. Ενώ τα

τρία τελευταία χρόνια εντοπίζονται ιδιωτικές επενδύσεις σε τουριστικά καταλύματα που αγγίζουν τα 5,5 δισεκατομμύρια ευρώ.

Σήμερα, η ανάπτυξη των πολυτελών ξενοδοχειακών μονάδων έχει μεγαλώσει ακόμα περισσότερο, ενώ ταυτόχρονα δημιουργούνται νέα Project για την περίοδο του 2020. Ειδικότερα, προβλέπονται επενδύσεις πολλών εκατομμυρίων ευρώ μέσω νέων σχεδίων ή μέσω εκμετάλλευσης παλαιών πολυτελών καταλυμάτων. Το 2020 θα είναι μόνο η αρχή μιας μεγάλης δεκαετίας επενδύσεων. Ένα σημαντικό παράδειγμα αυτών των επενδύσεων ενδιαφέρον της ιδιωτικής αμερικάνικης εταιρείας Hines στην ελληνική αγορά, η οποία την επέκταση της στην περιοχή της Κρήτης. Επιπλέον, ο όμιλος Dolphin έχει αρχίσει τις πρώτες εργασίες προκειμένου να δημιουργηθεί το νέο πολυτελή εγχείρημα στην περιοχή της Πελοποννήσου, δηλαδή προετοιμάζει το Killada Hills.⁵⁵ Χωρίς να υπάρχει η λεκτική υπερβολή, η εξέλιξη του τουρισμού είναι και θα συνεχίσει να είναι ραγδαία, ιδίως όταν στην οικονομία υπάρχει η δυνατότητα επενδύσεων.

4.10 Η εποχικότητα και ο τουρισμός

Σημαντικό όμως είναι να αναφέρουμε και το φαινόμενο της εποχικότητας στον τουρισμό. Η τουριστική εποχικότητα θεωρείται η ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας σε ορισμένη εποχή του χρόνου. Με λίγα λόγια αναφερόμαστε στην εποχή του έτους η οποία επικρατεί ως προσδοκώμενος τουριστικός προορισμός. Οι καιρικές συνθήκες παίζουν το διαφορετικό ρόλο στην εποχικότητα με συγκεκριμένη αναβάθμιση του τουριστικού τομέα το χειμώνα όπως και του καλοκαιριού. Στην Ελλάδα η εποχή που εμφανίζεται το φαινόμενο αυτό είναι η καλοκαιρινή περίοδος.

Προσεγγίζοντας αυτό το σημαντικό πρόβλημα μπορούμε να εντοπίσουμε ορισμένους παράγοντες που το επηρεάζουν. Αυτή δεν είναι άλλη από τον οργανωμένο μαζικό τουρισμό καλοκαιρινούς μήνες στην Ελλάδα. Η τουριστική προσφορά σε νησιωτικούς και παράκτιους προορισμούς έχει δημιουργηθεί χωρικά και λειτουργικά κατά τέτοιο τρόπο έτσι ώστε οι προδιαγραφές της να ανταποκρίνονται σχεδόν αποκλειστικά στις ανάγκες και τις επιθυμίες του τουρισμού των θερινών διακοπών. Στη δημιουργία κάποιων νέων προορισμών τουρισμού θερινών διακοπών όπως και η αύξηση της τουριστικής προσφοράς σε καταλύματα και εστίαση. Επίσης η κοινωνική οργάνωση έχει ένα σημαντικό ρόλο καθώς τους θερινούς μήνες είναι η περίοδος αιχμής όπου χορηγούνται οι περισσότερες άδειες κλείνουν τα σχολεία και τα πανεπιστήμια αναγκάζοντας τις κοινωνικές αυτές ομάδες να επιλέξουν τον συγκεκριμένο χρόνο όσοι διακοπές τους.

Οικονομικές επιπτώσεις που φέρνει η εποχικότητα προσδιορίζονται κυρίως στη συμπίεση περιόδου στους θερινούς μήνες που οδηγεί στον περιορισμό της αύξησης των επενδύσεων με μεγάλο ρίσκο, ώστε να προσφέρουν αρκετές καινοτομίες στα νησιά. Τα κεφάλαια, οι υπηρεσίες και ανθρώπινοι πόροι εξαντλούνται στις τουριστικές επενδύσεις προκαλώντας την υπολειτουργία σε αρκετούς τόπους κατά μη τουριστική περίοδο. Χαρακτηριστικό όμως είναι το γεγονός πως οι εργαζόμενοι στον τομέα του τουρισμού λόγω της μη μονιμότητας είναι πιθανό να εντοπίσουν την ανεργία τους μήνες του χειμώνα. Το

⁵⁵ Newmoney.gr – newmoney [Ηλεκτρονικό] - <https://www.newmoney.gr/roh/palmos-oikonomias/tourismos/tourismos-ependisis-ekatommirion-se-exagores-ke-nea-projects/>

εποχικό επίδομα και το επίδομα ανεργίας τείνουν προς την κατεύθυνση εξομάλυνσης των συνθηκών αλλά υπάρχει ακόμα δρόμος για την επίλυση του.

5 Μεθοδολογία Έρευνας

Συνοψίζοντας όλες τις παραπάνω πληροφορίες σχετικά με τον τουρισμό και την οικονομική κρίση, επιλέξαμε τη διερεύνηση όλων των στοιχείων του τουρισμού κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης στην περιφέρεια Ιονίων Νήσων. Συγκεκριμένα, μελετήσαμε πολιτισμικό και πολιτιστικό ενδιαφέρον των Επτανήσων, τα στοιχεία αφίξεων, διανυκτερεύσεων και πληρότητας των ξενοδοχειακών μονάδων από το 2009 έως το 2019. Επιπλέον, εντοπίσαμε τις αφίξεις μέσω πλοίων, τις διεθνείς αεροπορικές αφίξεις, τις αφίξεις του εσωτερικού, την μέση δαπάνη των τουριστών ανά επίσκεψη, τις εισπράξεις της Περιφέρειας, τις επισκέψεις σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, καθώς επίσης, και το ανθρώπινο δυναμικό κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης.

Η συγκεκριμένη έρευνα πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια ολοκλήρωσης της πτυχιακής εργασίας και χωρίς κανένα κερδοσκοπικό όφελος. Τα στοιχεία που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της έρευνας, εντοπίστηκαν από ακαδημαϊκά και ηλεκτρονικά βιβλία, καθώς επίσης, και από στατιστικά στοιχεία αναγνωρισμένων οργανισμών. Σκοπός της έρευνας είναι η διεξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με την τουριστική εξέλιξη των Ιονίων Νήσων κατά τη δύσκολη περίοδο της οικονομικής κρίσης. Στη συνέχεια του κεφαλαίου παρουσιάζονται όλες οι λεπτομέρειες της έρευνας που πραγματοποιήσαμε.

5.1 Η περίπτωση της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων

5.2 Εισαγωγή

Τα Επτάνησα μπορεί να μην διαθέτουν την τουριστική εικόνα παρουσιάζουν τα νησιά του Αιγαίου παρόλα αυτά όμως η πολιτισμική ιδιομορφία θα μπορούσε να αποτελέσει πολύ μεγάλο κίνητρο για την οικονομική και τουριστική ευρωστία. Τα Επτάνησα στην ιστορία κατείχαν διαφορετικοί εξέλιξη από αυτήν της ηπειρωτικής Ελλάδος διότι ήταν στην κατοχή διαφορετικών πολιτισμών που άφησαν ανεξίτηλο το στίγμα τους στην εξέλιξη τους.

Πριν εξετάσουμε όμως την πολιτισμική διαφοροποίηση και εξέλιξη των Επτανήσων θα ήταν πρέπει να ρίξουμε μία καλή μάτια στο στα στοιχεία που τα απαρτίζουν. Τα Επτάνησα αποτελούνται από ένα πολύ σημαντικό αριθμό νησιών, πήραν αυτή την ονομασία εκ των μεγαλύτερων νησιών της περιφέρειας τους, δηλαδή τη Κεφαλονιά την Κέρκυρα τη Ζάκυνθο τη Λευκάδα τα Κύθηρα την Ιθάκη και τους Παξούς .και τα υπόλοιπα νησιά όπως ο Κάλαμος το Μεγανήσι παρά το ότι διαθέτουν έκταση παρόμοια με αυτό με αυτή των Παξών και θέλουν πολύ μικρότερο πληθυσμό. Τα νησιά του Ιονίου είναι ακριβώς το αντίθετο τα νησιά του Αιγαίου και ιδιαίτερα των Κυκλάδων. Θα μπορούσαμε να τα χαρακτηρίσουμε και ως και ως ορεινά νησιά διότι οι ορεινοί όγκοι καλύπτουν μεγάλο την περιφέρειά τους ιδιαίτερα στην περίπτωση της Κεφαλονιάς. Στο μεγαλύτερο μέρος τους είναι καλυμμένα από πευκοδάση και Ελαιώνες. Κάτι που φαίνεται αποτελέσματα οι τοπικές κουζίνες να βασίζονται στο κρέας.

Μεγαλύτερο νησί είναι αυτό της Κεφαλονιάς ενώ η Κέρκυρα έχει το μεγαλύτερο πληθυσμό με 100.853 κατοίκους (2011)έναντι 35 .801 της Κεφαλλονιάς και 40. 758 της

Ζακύνθου. Η κύρια λειτουργία των νησιών αυτών όπως θα δούμε και παρακάτω στην οικονομία είναι ο τουρισμός και η αλιεία. Η γεωργική παραγωγή όπως θα δούμε είναι μικρή ιδιαίτερα στην περίπτωση της Ιθάκης όπου λόγω της λειψυδρίας η Γεωργία είναι αδύνατη. Αντίθετα φυσικά με τις περιγραφές της ομηρικής Ιθάκης.

5.3 Το πολιτισμικό και πολιτιστικό ιδιαίτερο των Επτανήσων.

Η διαφορετική ιστορική εξέλιξη των αποταμιεύσεων έναντι της Ελλάδας της έφερε ένα τελείως διαφορετικό πολιτισμικό Πλαίσιο. Η νορμανδική και ενετική κατάκτηση των Ιονίων Νήσων από τον 13^ο αιώνα έως τις αρχές του 19^{ου} αιώνα κατά τους ναπολεόντειους πολέμους ήταν και αποτέλεσε χαρακτηριστικό στοιχείο που άφησε υλικά και άυλα στοιχεία στον πολιτισμό των Επτανήσων. Τους αιώνες μάλιστα που η Ελλάδα είχε βρεθεί υπό πλήρη οθωμανική κατοχή και υποδούλωση Επτάνησα ζούσαν μία πολιτισμική ανάπτυξη. Η μόρφωση των μεγάλων οικογενειών όπως και η δυνατότητα εμπορίου που τους παρέδωσε η ενετική δημοκρατία ήταν τα κύρια χαρακτηριστικά για τη διαμόρφωση του επτανησιακού πνεύματος το οποίο εκφράζεται κατά κύριο λόγο με την γνωστή επτανησιακή σχολή. Η επτανησιακή σχολή είχε ως κύριους εκφραστές της τον λεγόμενο Εθνικό ποιητή Διονύσιο Σολωμό και τον Ανδρέα Κάλβο και οι δύο στα επίπεδα του ρομαντισμού. Ο νεοκλασικισμός και ο ρομαντισμός ήταν χαρακτηριστικά στοιχεία της Ευρώπης προσπάθησαν μέσα από τα κείμενα τους να προωθήσουν την απόλυτη αλήθεια ως την υπέρτατη ύπαρξη των ανθρώπων μέσα από τα ανδραγαθήματα και τις δυσκολίες του. Το παραπάνω στοιχείο μπορούμε εύκολα να διακρίνουμε από την ιδιαίτερη σημασία που δόθηκε και στην εξιδανίκευση των ηρώων της ελληνικής επανάστασης συνδυάζοντας πολλές φορές το θρησκευτικό στοιχείο με τον άνθρωπο και την δύναμη του και δίψα του για την Ελευθερία ως υπέρτατο αγαθό.

*Εικόνα 1: Το Νέο Φρούριο της Κέρκυρας
Πηγή: <https://atcorfu.com/el/corfu-monuments-sights/>*

Πολλά μνημεία έχει αφήσει σήμερα η ενετοκρατία. Τα πιο σημαντικά είναι το νέο φρούριο που χτίστηκε τον 17ο αιώνα από τους ενετούς ως απάντηση στην τουρκικής απειλή στο λόφο του Αγίου Μάρκου, το βυζαντινό Παλαιό φρούριο της Κέρκυρας, η Στοά, το Αχίλλειο, τα κάστρα Ζακύνθου και Λευκάδας και φυσικά οι αγιογραφίες και αρχιτεκτονικός ρυθμός των εκκλησιών αποτελούν κύρια γνωρίσματα της πολιτισμικής εκφράσεις των Επτανήσων. Παρόλα αυτά όμως διαθέτουν και έναν αξιοσημείωτο φυσικό πλούτο. Αναφερόμαστε φυσικά στις διεθνώς αναγνωρισμένες παραλίες που αποτελούν κύριο τροχό διαφημίσεις των νησιών στο εξωτερικό. Χαρακτηριστικά παραδείγματα φυσικά είναι το ναυάγιο στη Ζάκυνθο, το Πόρτο Κατσίκι στη Λευκάδα, η πανέμορφη λίμνη Μελισσάνη και το σπήλαιο στη παραλία του Γέρακα.

Κατά την διάλυση της δημοκρατίας της Βενετίας, ο γαλλικός Διαφωτισμός επηρέασε καθολικά το θεσμό των Επτανήσων παρά το πολύ μικρό χρονικό διάστημα κατοχής χαρακτηριστικά μάλιστα κάποια μνημεία αυτής της μικρής κατοχής είναι και σήμερα δεδομένα. Έπειτα από την ήττα του Ναπολέοντα και το τέλος των πολέμων κυρίαρχος των νησιών έγινε η Μεγάλη Βρετανία . Πολλές ήταν οι αντιδράσεις από την αυταρχική διακυβέρνηση των βρετανών μέσω των υψηλότατων φόρων που ήταν αναγκασμένοι να δίνουν οι νησιώτες περνώντας αρκετές επαναστάσεις .Η κακή οργάνωση όμως αυτών και η μη στήριξη όπως ήταν φυσικό της Ελλάδας έφερε το γρήγορο τους τέλος. Εν τέλει το 1864 ή τα Επτάνησα δόθηκαν ως δώρο από τη βασιλεία Βικτώρια στο βασίλειο της

Εικόνα 2: Ναός Αγίου Σπυρίδωνα Κέρκυρα
 Πηγή:
<https://www.kefaloniapress.gr/2017/12/12/istoria-tou-agiou-spyridona-tou-thavmatourgou/>

Ελλάδας του νέου δανείου βασιλιά Γεωργίου του πρώτου. Έχοντας διαφορετική μάρφωση από τους Έλληνες της ηπειρωτικής

Ελλάδας και με διαφορετικό υπόβαθρο προώθησαν ειδικά τα πρώτα χρόνια μεγάλο αριθμό μ,μεταρρυθμίσεων ιδιαίτερα στο νέο Σύνταγμα του 1864. Και δημιουργώντας άφοβα δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις με δική τους πρωτοβουλία.

Η πολιτισμική ιδιαιτερότητα των Επτανήσων λόγω του ιστορικού τους υπόβαθρο αρχίζει να χάνεται λόγω των θεμάτων που αντιμετωπίζουν οι περισσότερες πολιτισμικές παραδόσεις του κόσμου πού είναι η παγκοσμιοποίηση και η εισαγωγή εθνικής ιδεολογίας. Ενώ οι διαφορές προσπάθειες για αναζωογόνηση των παραδοσιακών στοιχείων των Επτανήσων πολλές φορές μας φέρνουν στο μυαλό κατάσταση μουσείου και folklore παραδόσεων.

Εικόνα3: Λίμνη Μελισσάνη
 Πηγή:<https://www.enikos.gr/society/157583/photo-gamos-sti-limni-melissani>

5.4 Ο τομέας του τουρισμού στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων από το 2009 έως το 2014

Τέλος όπως εξετάσαμε , η οικονομική κρίση ήταν το κύριο χαρακτηριστικό διαμόρφωσης των οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών και τουριστικών κινήσεων από το 2008 έως το 2014. Όπως είδαμε παραπάνω ο τουρισμός στην Ελλάδα ήταν το μοναδικό στοιχείο που είχε ανοδική πορεία κατά την περίοδο που εξετάσαμε .Θα ήταν όμως στο σημείο αυτό καλύτερο να πάμε στον κύριο θέμα μας που είναι ο τουρισμός στα νησιά του Ιονίου την περίοδο 2008-2014. Ο τουρισμός στα νησιά του Ιονίου αποτελεί ένα πολύ σημαντικό κομμάτι για την οικονομική τους ευμάρεια. Αναλυτικότερα, στην κατανομή των

εσόδων από τον εισερχόμενο τουρισμό η θέση των Επτανήσων είναι στην τέταρτη ή Πέμπτη θέση μέσα στη διάρκεια των χρόνων και την ξεπερνά μόνο η κεντρική Μακεδονία, η Αττική, η Κρήτη και τα νησιά του Νοτίου Αιγαίου.

Πιο συγκεκριμένα στο σύνολο της κατανομής των εσόδων του τουρισμού τα ποσοστά της συνεισφοράς των Ιονίων Νήσων είναι στο 12 με 13% τη στιγμή που το Νότιο Αιγαίο και η Κρήτη όπως ήταν λογικό κυμαίνονται στο 25 με 23%. Ο τουρισμός προσφέρει πολλά έσοδα στο ΑΕΠ της περιφέρειας των Επτανήσων με το ποσοστό να βρίσκεται για όλη την περιοχή που εξετάζουμε πάνω από το 70%. Το ποσοστό όπως καταλαβαίνουμε είναι πολύ μεγάλο και μας διευκρινίζει το σκεπτικό των περισσότερων επιχειρήσεων στα νησιά. Ο τουριστικός οργανισμός στον και κατανομή του τουρισμού σε αυτά είναι η δεύτερη μεγαλύτερη στη χώρα μετά από αυτή των νησιών του Νοτίου Αιγαίου. Μία οικονομία που πραγματικά στηρίζεται στον τουρισμό.

Αλλά ποια είναι τα αποτελέσματα για τις αφίξεις στα Ιόνια νησιά, πόσο καιρό μένουν και ποιους μήνες ανεβαίνει ο τουρισμός ,ποια είναι η πληρότητα των ξενοδοχείων, ποιος ο αριθμός των ημεδαπών που επισκέπτονται τα νησιά ,τα μέσα που χρησιμοποιούν, την απασχόληση την διάρθρωση των ξενοδοχείων ,τέλος της συνεισφορά τον του πολιτισμού μέσα από τα μουσεία και τους αρχαιολογικούς χώρους των Ιονίων Νήσων μέσα από της επίσκεψης.

Ο παρακάτω πίνακας είναι εξαιρετικά διαφωτιστικός για την τουριστική δύναμη των πιο σημαντικό νησιών και για το πια είναι η αξιοποίηση της τουριστικής βιομηχανίας την δυσοίωση οικονομική κρίση. Στον παρακάτω πίνακα είναι διακριτό πως τα σκήπτρα στην τουριστική επιλογή μέσα από τα νησιά των Επτανήσων είναι η Κέρκυρα και ακολουθεί από πίσω η Ζάκυνθος .Οι αφίξεις αλλοδαπών και ημεδαπών στην Κεφαλλονιά και στη Λευκάδα είναι αρκετά πίσω. Από το 2010 και έπειτα παρατηρούμε μεγάλη αύξηση στις αφίξεις σε όλα τα νησιά του Ιονίου .Αντίθετα, όμως λόγω της οικονομικής δυσχέρειας των Ελλήνων , έφερε την απότομη μείωση στην επισκεψιμότητα τους. Πράγμα που είναι και ιδιαίτερα διακριτό από το γεγονός ότι η πληρότητα στο σύνολο της παρά το γεγονός ότι οι αφίξεις και οι διανυκτερεύσεις των αλλοδαπών αυξάνονται, βρίσκεται σε ολόκληρο τον χρόνο σε μείωση ενώ η διαφορά από το 2011 προς το 2012 είναι αποκαλυπτική. Το 2012 λόγω της κακής εικόνας που είχε διαμορφωθεί από τα πακέτα δανεισμού και των και της κακής φήμης της χώρας στο εξωτερικό υπάρχει μία μικρή πτώση για τον τουρισμό. Μπορούμε να παρατηρήσουμε κάποιες φορές το 2013 και έπειτα η κατάσταση διορθώνεται και σε κάποιες άλλες όχι. Η αντιστάθμιση πάντως την άφιξη των αλλοδαπών ήταν αυτό που αντιστάθμισε τη μείωση των διακοπών από τους Έλληνες.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ: στοιχεία αφίξεων, διανυκτερεύσεων και πληρότητας σε ξενοδοχειακά καταλύματα, 2010-2014					
Περιφερειακές Ενότητες	2010	2011	2012	2013	2014
Αφίξεις αλλοδαπών	275.576	305.038	304.028	328.243	378.269
Αφίξεις ημεδαπών	66.183	57.422	45.257	43.327	39.694
Ζακύνθου					
Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών	2.114.385	2.317.685	2.279.006	2.476.566	2.654.772
Διανυκτερεύσεις ημεδαπών	243.482	214.407	158.225	144.605	125.686
Πληρότητα	62,0%	63,2%	58,9%	61,9%	66,2%

Κέρκυρας	Αφίξεις αλλοδαπών	437.404	469.952	469.946	505.210	572.118
	Αφίξεις ημεδαπών	166.034	135.938	87.924	78.814	78.512
	Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών	3.252.653	3.533.674	3.514.533	3.802.764	3.941.518
	Διανυκτερεύσεις ημεδαπών	652.578	509.088	301.544	270.727	256.574
	Πληρότητα	61,3%	61,7%	56,7%	59,6%	54,1%
Κεφαλληνίας	Αφίξεις αλλοδαπών	64.099	72.140	66.018	84.732	87.804
	Αφίξεις ημεδαπών	51.343	45.628	34.255	34.308	25.355
	Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών	449.925	516.483	469.935	605.282	609.966
	Διανυκτερεύσεις ημεδαπών	172.630	160.799	116.481	122.145	85.742
	Πληρότητα Κεφαλονιάς	44,2%	45,1%	38,3%	46,7%	36,6%
	Πληρότητα Ιθάκης	28,5%	27,1%	23,9%	24,0%	23,3%
Λευκάδος	Αφίξεις αλλοδαπών	17.980	19.168	22.017	28.593	23.624
	Αφίξεις ημεδαπών	61.528	60.149	38.117	43.846	39.176
	Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών	107.234	119.707	144.039	182.798	155.071
	Διανυκτερεύσεις ημεδαπών	172.754	174.864	107.892	118.457	103.289
	Πληρότητα	42,6%	40,7%	34,1%	39,9%	34,1%
Σύνολο	Αφίξεις αλλοδαπών	795.059	866.298	862.009	946.778	1.061.815
	Αφίξεις ημεδαπών	345.088	299.137	205.553	200.295	182.737
	Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών	5.924.197	6.487.549	6.407.513	7.067.410	7.361.327
	Διανυκτερεύσεις ημεδαπών	1.241.444	1.059.158	684.142	655.934	571.291
	Πληρότητα	58,5%	58,9%	53,9%	57,6%	54,2%

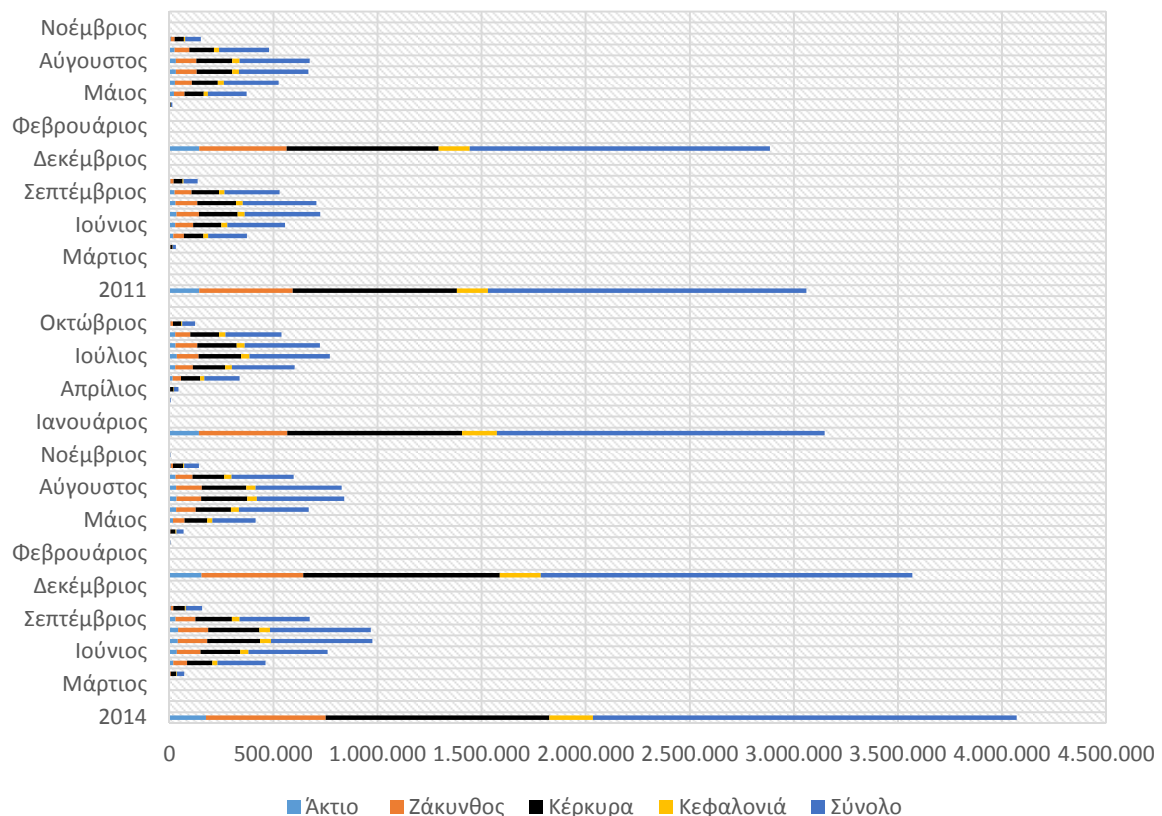
Εικόνα 4: στοιχεία αφίξεων, διανυκτερεύσεων και πληρότητας σε ξενοδοχειακά καταλύματα, 2010-2014. Πηγή: INSETE Intelligence.

Στους παρακάτω πίνακες εξετάζουμε τις διεθνείς αεροπορικές αφίξεις και τις αφίξεις μέσω πλοίων. Στα δύο σχεδιαγράμματα βλέπουμε φυσικά στο σύνολο την αυξητική πορεία που ακολούθησαν οι αφίξεις. Η εποχικότητα είναι απόλυτα καταγραμμένη στα στοιχεία των αεροπορικών αφίξεων με τους μήνες του Ιουλίου και του Αυγούστου να κατέχουν τον κύριο ρόλο. Η Κέρκυρα και η Ζάκυνθος είναι πρώτες και στις αφίξεις και διαθέτουν το μεγαλύτερο αριθμό.

Έτος	Περιφερειακή ενότητα	ΔΙΑΚΙΝΗΘΕΝΤΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΒΙΒΑΣΗ (ΚΑΤΑΠΛΟΙ)
2014	Κέρκυρας	852.528
	Κεφαλληνίας	943.599
	Λευκάδας	159.062
	Ζακύνθου	495.214
	Ιθάκης	60.635
	Σύνολο Περιφέρειας	2.508.796
2013	Κέρκυρας	846.807
	Κεφαλληνίας	861.641
	Λευκάδας	145.321
	Ζακύνθου	435.354
	Ιθάκης	61.396

Εικόνα 5: Διεθνείς αεροπορικές αφίξεις. Πηγή: INSETE Intelligence

Διεθνείς αεροπορικές αφίξεις

Πίνακας 21: Αφίξεις μέσω Πλοίου Πηγή: INSETE Intelligence

5.4.1 Οι επισκέψεις σε μουσεία & αρχαιολογικούς χώρους από το 2009 έως το 2014

Πέραν από τις ξενοδοχειακές μονάδες και την εστίαση σημαντική είναι η συνεισφορά του πολιτισμού στον τουρισμό . Ο ενετικός χαρακτήρας και τα σημάδια του που έμειναν ανεξίτηλα στο χρόνο, διαπιστώνονται καθαρά στην επισκεψιμότητα στο νησί της Κέρκυρας όπου οι αρχαιολογικοί χώροι αποτελούν με διαφορά από τα υπόλοιπα νησιά μεγάλο κίνητρο προς επίσκεψη της νήσου. Έτσι άλλωστε είναι γνωστό όπως αναφέραμε και προηγουμένως ιδιαίτερη οικονομική πολιτική και οικονομική δραστηριότητα των ενετών στην Ζάκυνθο και στην Κέρκυρα με την τελευταία να είναι πραγματικά αυτή που βοηθά το πολιτιστικό τουρισμό στα Επτάνησα. Μάλιστα η διαφήμιση και η φροντίδα των κτιρίων για την αναβάθμιση της επισκεψιμότητας τους διαφαίνεται ολοκάθαρα στην 100% αύξηση της επισκεψιμότητας στους αρχαιολογικούς χώρους της Κέρκυρας.

Από κει και πέρα τα μουσεία οι αρχαιολογικοί χώροι της Ζακύνθου έχουν και αυτά μία μικρή συνεισφορά , με μπροστάρη το σημείο ταφής των μεγάλων ποιητών της επτανησιακής σχολής Ανδρέα Κάλβου και Διονύσιου Σολωμού. Εντύπωση προκαλούν οι περιπτώσεις της Κεφαλονιάς και της Λευκάδας ότι παρά το γεγονός ότι υπάρχουν είναι περιοχές με σημαντικά ευρήματα δεν έχουν αναπτυχθεί τουριστικά σε κανένα σημείο. Το ίδιο συμβαίνει και με την Ιθάκη η οποία δεν φιλοξενεί κάποιο μουσείο ενώ ο ανασκαμμένος αρχαιολογικός χώρος από τον Σλήμαντο « παλάτι του Οδυσσέως» δεν είναι ανοιχτό στο κοινό. Από τον πίνακα αυτόν μπορούμε να διακρίνουμε εύκολα πως πέρα από την Κέρκυρα και τη Ζάκυνθο ο πολιτισμικός τουρισμός στα υπόλοιπα νησιά του Ιονίου είναι απών και δεν έχει δοθεί ιδιαίτερη σημασία σε αυτόν παρά την πλούσια ιστορία τους.

Τέλος όσον αφορά την παρουσία ενός άλλου τουριστικού τομέα για τα Επτάνησα την κίνηση των κρουαζιερόπλοιων θα πρέπει να αναφέρουμε ότι από τα στοιχεία που έχουμε δηλαδή από το 2013-2014 υπήρξε σημαντική μείωση, με χαρακτηριστική την περίπτωση της

Εικόνα 6: Επισκέπτες σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους. 2010-2014. Πηγη: INSETE Intelligence.

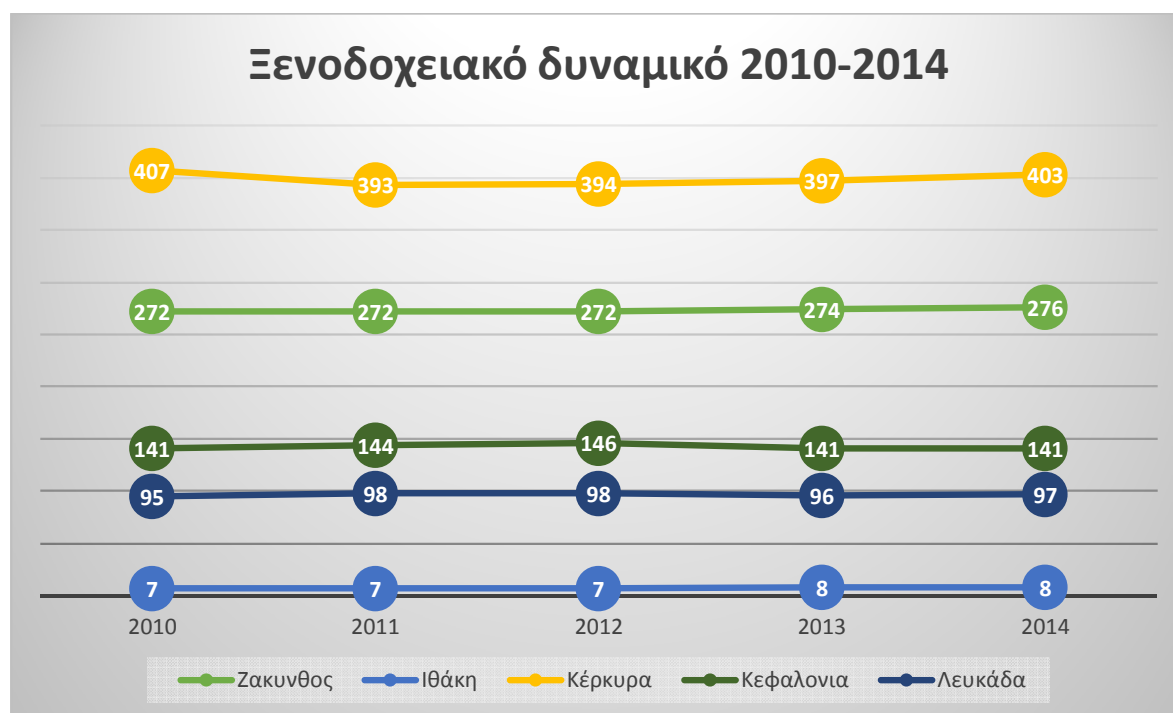
Ζακύνθου όπου η μείωση έφτασε το 61,8% το 2004.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ: Επισκέπτες σε Μουσεία / Αρχαιολογικούς χώρους 2010-2014							
Περιφερειακές Ενότητες		2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ζακύνθου	Μουσεία	5.550	5.886	2.569	14.045	5.118	2.742
	Αρχαιολογικοί χώροι	12.296	7.952	9.199	19.000	17.947	16.656
Ιθάκης	Μουσεία	0	0	0	0	0	0
	Αρχαιολογικοί χώροι	0	0	0	0	0	0
Κέρκυρας	Μουσεία	51.419	52.347	46.819	44.236	49.835	53.855
	Αρχαιολογικοί χώροι	122.575	112.529	112.741	154.198	208.971	220.293
Κεφαλλονιάς	Μουσεία	4.872	7.413	7.184	8.331	100	0
	Αρχαιολογικοί χώροι	0	0	0	0	0	0
Λευκάδας	Μουσεία	3.029	3.303	4.226	4.072	4.948	4.538

	Αρχαιολογικοί χώροι	0	0	0	0	0	0
Σύνολο	Μουσεία	64.870	68.949	60.798	70.684	60.001	61.135
	Αρχαιολογικοί χώροι	134.871	120.481	121.940	173.198	226.918	236.949

5.4.2 Η απασχόληση στις τουριστικές επιχειρήσεις από το 2009 έως το 2014

Στο σημείο αυτό θα ήταν καλύτερο να εξετάσουμε την απασχόληση και την εικόνα των επιχειρήσεων στα νησιά του Ιονίου κατά την οικονομική κρίση. Σύμφωνα με στοιχεία το ποσοστό των καταλυμάτων και της εστίασης είναι σχεδόν μοιρασμένο με τα καταλύματα να είναι ελαφρώς περισσότερα σε ποσοστό απασχόλησης από την εστίαση στα νησιά τους. Όπως βλέπουμε παρακάτω στον πίνακα η οικονομική κρίση επηρέασε σε πολύ μικρό βαθμό έως καθόλου την παρουσία των ξενοδοχείων στην περιφέρεια των Ιονίων Νήσων. Η μόνη μείωση που μπορούμε να παρατηρήσουμε είναι αυτή της Κέρκυρας τη στιγμή που στα υπόλοιπα νησιά ο αριθμός των ξενοδοχειακών μονάδων παραμένει σταθερός ενώ το εντυπωσιακό είναι ότι στην Κεφαλονιά αυξήθηκαν την περίεργη χρονιά του 2012. Όσον αφορά τη διάρθρωση των μονάδων και την κατηγοριοποίηση τους με βάση τις υπηρεσίες τους θα πρέπει να αναφέρουν αν ότι ο μεγαλύτερος αριθμός από 40 μέχρι και 70% σε ορισμένες περιπτώσεις είναι ξενοδοχειακές μονάδες των δύο αστεριών. Ακολουθούν τα ξενοδοχεία των τριών και των τεσσάρων ενώ πολύ λίγα είναι τα ξενοδοχεία των 5 αστεριών εκτός της. Η Κέρκυρα διατηρεί ξενοδοχεία του ενός αστεριού από 55 έως 60 αν ορθώνοντας τις δυνατότητες για φθηνές διακοπές.

Εικόνα 7: Ξενοδοχειακό δυναμικό 2010-2014

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο πίνακας του 2014 με την διάρθρωση των ξενοδοχειακών μονάδων. Εξετάζοντας την απασχόληση μπορούμε να δούμε ότι η εποχικότητα φυσικά παίζει έναν καθοριστικό ρόλο στα ποσοστά αλλά ο τουρισμός κατά ένα σημαντικό βαθμό εργασίας. Στο παρακάτω πίνακα επίσης το νου με ότι από το 2010 μέχρι

το 2012 υπάρχουν κάποιες μικρές αυξομειώσεις στην απασχόληση τουρισμού τη στιγμή που η εργασία στους υπόλοιπους κλάδους μειώνεται .

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ							
Ξενοδοχειακό δυναμικό 2014							
Περιφερειακή Ενότητα		5*	4*	3*	2*	1*	Σύνολο
Ζακύνθου	Μονάδες	6	23	68	170	9	276
	Δωμάτια	649	2.120	5.819	6.879	219	15.686
	Κλίνες	1.334	4.217	11.310	13.248	445	30.554
Ιθάκης	Μονάδες	0	2	3	3	0	8
	Δωμάτια	0	27	56	54	0	137
	Κλίνες	0	61	105	99	0	265
Κέρκυρας	Μονάδες	14	51	90	194	54	403
	Δωμάτια	2.905	6.445	6.532	6.583	1.114	23.579
	Κλίνες	5.587	12.030	12.440	12.368	2.149	44.574
Κεφαλλονιάς	Μονάδες	4	16	28	85	8	141
	Δωμάτια	371	1.259	1.129	2.340	104	5.203
	Κλίνες	825	2.509	2.177	4.567	204	10.282
Λευκάδας	Μονάδες	1	8	20	64	4	97
	Δωμάτια	102	349	659	1.621	83	2.814
	Κλίνες	204	722	1.285	3.116	158	5.485
Σύνολο	Μονάδες	25	100	209	516	75	925
	Δωμάτια	4.027	10.200	14.195	17.477	1.520	47.419
	Κλίνες	7.950	19.539	27.317	33.398	2.956	91.160

Εικόνα 8: Ξενοδοχειακό δυναμικό 2014 Πηγή: INSETE Intelligence

Η απασχόληση στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων 2010 - 2014 (σε χιλ.)					
	2010	2011	2012	2013	2014
Τουρισμός	12,5	11,4	12,8	10,8	12,1
Λοιποί κλάδοι	69,7	69,9	67,8	64,5	59,1
Σύνολο απασχόλησης	82,2	81,3	80,6	75,2	71,1
Σύνολο Χώρας	4.389,8	4.054,3	3.695,0	3.513,2	3.536,2
% Τουρισμού επί του συνόλου Περιφέρειας	15,2%	14,0%	15,9%	14,3%	17,0%
% Λοιπών κλάδων επί του συνόλου Περιφέρειας	84,8%	86,0%	84,1%	85,7%	83,0%

Εικόνα 9: Η απασχόληση στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων 2010-2014 Πηγή: INSETE Intelligence

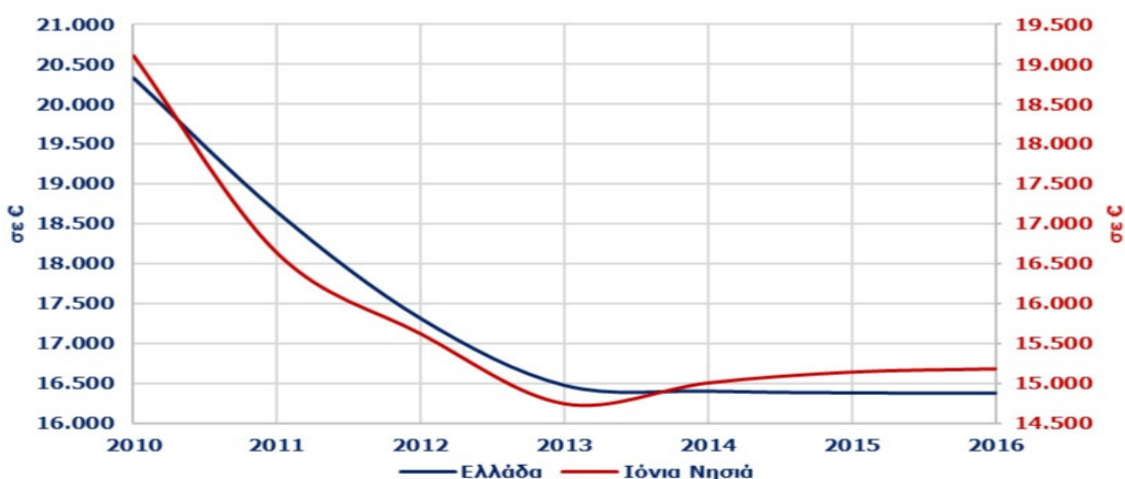
5.5 Ο τομέας του τουρισμού στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων από το 2014 έως το 2019

Παραπάνω διαπιστώσαμε την εξέλιξη του τουρισμού στην περιφέρεια Ιονίων Νήσων από το 2009 έως το 2014, τα πέντε πρώτα δηλαδή έτη της οικονομικής κρίσης. Στη συνέχεια του κεφαλαίου, θα εντοπίσουμε την αντίστοιχη ανάπτυξη τουρισμού σε κάθε κλάδο για την ακριβώς επόμενη πενταετία, δηλαδή από το 2014 έως το 2019. Σε αρχικό στάδιο ας δούμε την άμεση συμβολή του τουρισμού των Ιονίων Νήσων στο ΑΕΠ των περιφερειών της οικονομίας.

Για το έτος 2015 η συμβολή του τουρισμού από την περιφέρεια Ιονίων Νήσων έφτασε το 63%, την ίδια στιγμή, όπου η περιφέρεια της Κρήτης ανήλθε στο 56% και η περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου βρισκόταν στο 72%. Οι εν λόγω περιφέρειες έχουν τα μεγαλύτερα ποσοστά του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας, εδραιώνοντας την άποψη πως ο τουρισμός βελτιώνει το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων των τουριστικών προορισμών. Από αυτό και μόνο γίνεται φανερό η συμβολή του τουριστικού τομέα από τα Ιόνια νησιά. Το 2016 τα στατιστικά στοιχεία για τις περιφέρειες ήταν ελάχιστα, από τα λίγα που καταφέραμε να εντοπίσουμε, η συμμετοχή του τουρισμού στη διαμόρφωση του ΑΕΠ στην περιφέρεια Ιονίων Νήσων ήταν σχεδόν στα ίδια πλαίσια, δηλαδή στο 63,5%.

Στη συνέχεια, το 2017 η ανάπτυξη του τουριστικού κλάδου της περιφέρειας και η συμβολή του στο ΑΕΠ ήταν ραγδαία αφού ξεπέρασε το 75%, κάνοντας μία διαφορά σχεδόν του 12% σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Το 2017 ήταν πραγματικά μια εξαιρετική χρονιά για τον τομέα του τουρισμού, αφού διαθέτει κάποια από τα μεγαλύτερα ποσοστά συμβολής στο ΑΕΠ και των εσόδων από τον τομέα. Το 2018 τα έσοδα από τον εισερχόμενο τουρισμό στα Ιόνια νησιά ήταν στο 11%, ενώ η αντίστοιχη συμβολή στο ΑΕΠ των Επτανήσων ήταν στο 71%.⁵⁶ Δυστυχώς δεν υπάρχουν ακόμη ακριβή στατιστικά στοιχεία που να μας δείχνουν τη συμβολή στο ΑΕΠ και τα έσοδα των περιφερειών για το έτος 2019 που προκύπτουν από τον τομέα του τουρισμού. Ωστόσο, παρατηρούμε την τεράστια βοήθεια που πρόσφερε ο τομέας του τουρισμού στην περιφέρεια αλλά και στο γενικότερο ΑΕΠ της Ελληνικής οικονομίας την δύσκολη περίοδο της οικονομικής ύφεσης.

⁵⁶ [_Sete.gr – Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων \[Ηλεκτρονικό\] - http://www.insete.gr/el-gr/Dashboard/%CE%9C%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%84%CE%B5%CF%82-%CE%99%CE%9D%CE%A3%CE%95%CE%A4%CE%95/E%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82](http://www.insete.gr/el-gr/Dashboard/%CE%9C%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%84%CE%B5%CF%82-%CE%99%CE%9D%CE%A3%CE%95%CE%A4%CE%95/E%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82)

Πίνακας 22: Συμβολή στο ΑΕΠ της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων σε κλίμακα του ευρώ. Πηγή: <http://www.insete.gr/>

Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στα Επτάνησα παρουσιάζει παρόμοια στοιχεία με εκείνα του συνόλου της ελληνικής οικονομίας, αν και κατά την περίοδο 2013 έως το 2016 στη περιφέρεια εντοπίζεται αύξηση. Ειδικότερα, από το 2010 έως το 2016 το ΑΕΠ της Περιφέρειας μειώθηκε κατά -21%, όπως βλέπουμε και στον παραπάνω πίνακα, ενώ από το 2013 έως το 2016 αντίθετα με το συνολικό ΑΕΠ της χώρας εντοπίζεται αύξηση που ανέρχεται στο 3%.

Ενότητα	2010	2011*	2012*	2013*	2014*	2015*	2016*	%Δ	
								2010 - 2016	2013 - 2016
Ζάκυνθος	22.186	18.529	18.212	17.336	17.254	17.535	18.054	-19%	4%
Κέρκυρα	17.958	16.287	15.060	14.313	14.804	15.031	15.048	-16%	5%
Κεφαλληνίας	20.469	16.934	15.977	14.559	14.833	14.782	14.520	-29%	0%
Λευκάδα	16.636	14.414	13.093	12.561	12.389	12.203	12.041	-28%	-4%
Ιόνια Νησιά	19.106	16.633	15.621	14.746	15.007	15.143	15.182	-21%	3%

Πίνακας 23: Εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Περιφέρειας ανά Περιφερειακή Ενότητα σε κλίμακα του ευρώ. 2010-2016. Πηγή: <http://www.insete.gr/>

Παραπάνω παρατηρούμε την εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων ανά περιφερειακή ενότητα σε κλίμακα του ευρώ. Την περίοδο, λοιπόν, από το 2010 έως το 2016 όλα τα νησιά παρουσιάζουν μείωση, ενώ η χαμηλότερη εντοπίζεται στην Κέρκυρα με ποσοστό -16% και η υψηλότερη εμφανίζεται στην Κεφαλλονιά με -29%. Αντίστοιχα, την περίοδο από το 2013 έως το 2016, τα νησιά της Ζακύνθου(4%) και Κέρκυρας (5%) σημειώνουν αύξηση, ενώ, αντίθετα, στην Κεφαλλονιά(-0,3%) και την Λευκάδα(-4%) εντοπίζουν μείωση. Ανεξάρτητα, όμως, του τουρισμού της περιφέρειας στο ΑΕΠ και στα γενικότερα έσοδα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα στοιχεία αφίξεων, διανυκτερεύσεων και πληρότητας τα ξενοδοχειακά καταλύματα την τελευταία πενταετία.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ: στοιχεία αφίξεων, διανυκτερεύσεων και πληρότητας σε ξενοδοχειακά καταλύματα, 2010-2018										
Περιφερειακές Ενότητες		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ζακύνθου	Αφίξεις αλλοδαπών	275.576	305.038	304.028	328.243	378.269	373.602	411.474	500.662	524.307
	Αφίξεις ημεδαπών	66.183	57.422	45.257	43.327	39.694	42.750	45.642	51.646	46.506
	Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών	2.114.385	2.317.685	2.279.006	2.476.566	2.654.772	2.773.256	2.956.961	3.268.612	3.481.827
	Διανυκτερεύσεις ημεδαπών	243.482	214.407	158.225	144.605	125.686	148.562	152.791	180.016	155.356
	Πληρότητα	62,0%	63,2%	58,9%	61,9%	66,2%	65,7%	65,2%	68,1%	67,4%
Κέρκυρας	Αφίξεις αλλοδαπών	437.404	469.952	469.946	505.210	572.118	695.294	751.222	859.791	865.724
	Αφίξεις ημεδαπών	166.034	135.938	87.924	78.814	78.512	75.868	92.324	91.954	101.565
	Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών	3.252.653	3.533.674	3.514.533	3.802.764	3.941.518	4.193.280	4.660.605	4.949.987	5.036.660
	Διανυκτερεύσεις ημεδαπών	652.578	509.088	301.544	270.727	256.574	245.076	304.074	284.455	310.519
	Πληρότητα	61,3%	61,7%	56,7%	59,6%	54,1%	62,8%	66,0%	66,3%	65,0%
Κεφαλληνίας	Αφίξεις αλλοδαπών	64.099	72.140	66.018	84.732	87.804	93.351	103.110	114.850	130.871
	Αφίξεις ημεδαπών	51.343	45.628	34.255	34.308	25.355	28.626	30.401	37.133	30.152
	Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών	449.925	516.483	469.935	605.282	609.966	657.501	700.206	771.576	831.938
	Διανυκτερεύσεις ημεδαπών	172.630	160.799	116.481	122.145	85.742	98.939	86.795	110.072	82.492
	Πληρότητα Κεφαλονιάς	44,2%	45,1%	38,3%	46,7%	36,6%	46,4%	50,7%	52,1%	53,2%
	Πληρότητα Ιθάκης	28,5%	27,1%	23,9%	24,0%	23,3%	26,4%	32,7%	39,3%	36,6%
Λευκάδος	Αφίξεις αλλοδαπών	17.980	19.168	22.017	28.593	23.624	28.682	29.403	38.823	44.667
	Αφίξεις ημεδαπών	61.528	60.149	38.117	43.846	39.176	37.306	27.280	22.947	20.150
	Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών	107.234	119.707	144.039	182.798	155.071	176.110	187.711	244.952	269.738
	Διανυκτερεύσεις ημεδαπών	172.754	174.864	107.892	118.457	103.289	102.107	85.410	75.363	62.568
	Πληρότητα	42,6%	40,7%	34,1%	39,9%	34,1%	34,2%	32,6%	37,0%	37,5%
Σύνολο	Αφίξεις αλλοδαπών	795.059	866.298	862.009	946.778	1.061.815	1.190.929	1.295.209	1.514.126	1.565.569
	Αφίξεις ημεδαπών	345.088	299.137	205.553	200.295	182.737	184.550	195.647	203.680	198.373
	Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών	5.924.197	6.487.549	6.407.513	7.067.410	7.361.327	7.800.147	8.505.483	9.235.127	9.620.163
	Διανυκτερεύσεις ημεδαπών	1.241.444	1.059.158	684.142	655.934	571.291	594.684	629.070	649.906	610.935
	Πληρότητα	58,5%	58,9%	53,9%	57,6%	54,2%	60,0%	62,1%	63,7%	63,0%

Πίνακας 24: Στοιχεία αφίξεων, διανυκτερεύσεων και πληρότητας στα ξενοδοχεία, 2010-2018. Πηγή: <https://www.statistics.gr/>

Πριν την ανάλυση του παραπάνω πίνακα, πρέπει να τονίσουμε πως τα ποσοστά πληρότητας που βλέπουμε αφορούν όλο το χρόνο και για αυτό το λόγο έχουν σχετικά χαμηλά ποσοστά. Τις καλοκαιρινές περιόδους τα ποσοστά πληρότητα είναι, χωρίς καμία υπερβολή, τεράστια. Συγκεκριμένα, για το νησί της **Ζακύνθου** το 2014 η πληρότητα των ξενοδοχειακών μονάδων έφθασε το 66,2%, δηλαδή αυξήθηκε κατά 4,3% σε σχέση με το προηγούμενο έτος. με τις αφίξεις των ξένων τουριστών να ξεπερνούν τις 378 χιλιάδες, ενώ οι διανυκτερεύσεις τους έφθασαν τα 2.654.772 εκατομμύρια. Ταυτόχρονα, οι αφίξεις των ημεδαπών μειωθήκαν συγκριτικά με το προηγούμενο έτος κατά 8,38%. Το 2015, η πληρότητα των ξενοδοχείων έφθασε το ποσοστό του 65,2%, ελάχιστη διαφορά σε σχέση με το προηγούμενο έτος που δημιουργήθηκε διότι οι αφίξεις των αλλοδαπών μειώθηκαν κατά 1,23%.

Αντίθετα, παρατηρούμε πως οι αφίξεις των ημεδαπών αρχίζουν από το 2015 να αυξάνονται σε συνδυασμό με τις αντίστοιχες διανυκτερεύσεις τους. Επιπλέον, γίνεται φανερό, πως το 2016 στην περιφερειακή ενότητα της Ζακύνθου παρατηρείται μια σημαντική

αύξηση στις αφίξεις των αλλοδαπών τουριστών της τάξης του 9,20% σε σχέση με το προηγούμενο έτος, με τις διανυκτερεύσεις του να κυμαίνονται στα 2.956.961 εκατομμύρια. Αντίστοιχα, σε χαμηλότερο ποσοστό βέβαια εντοπίζουμε αύξηση και στις αφίξεις των ημεδαπών. Συμπληρωματικά, το 2017, αναδείχθηκε ως η καλύτερη τουριστική χρονιά της χώρας, άρα, αντίστοιχα και της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων. Στην Ζάκυνθο, λοιπόν, οι τουριστικές αφίξεις το 2017 αυξήθηκαν κατά 17,81% συγκριτικά με το 2016, ενώ οι διανυκτερεύσεις τους έφθασαν τα 3.268.612 εκατομμύρια, μία αρκετά σημαντική και μεγάλη διαφορά σε σχέση και τα προηγούμενα χρόνια. Επίσης, οι αφίξεις των ημεδαπών ξεπέρασαν τις πενήντα χιλιάδες. Τέλος, το 2018 οι αφίξεις ξένων ταξιδιωτών αυξήθηκαν κατά 4,5%, ενώ οι διανυκτερεύσεις τους έφθασαν τα 3.481.827 εκατομμύρια. Αντίθετα, οι αφίξεις των ημεδαπών τουριστών μειώθηκαν με ποσοστό της τάξης του 9,95%. Συμπερασματικά, βλέπουμε πως η περιφερειακή ενότητα της Ζακύνθου πως η τουριστική κίνηση των ξένων τουριστών αυξάνεται όλα τα έτη εκτός από το 2015, ενώ βλέπουμε πως, εκτός του 2014 που εντοπίζεται μείωση σε σχέση με το 2013, η τουριστική κίνηση των Ελλήνων αυξάνεται σε μικρό, αλλά συνεχόμενο ρυθμό.

Ας περάσουμε τώρα στην ανάλυση των στοιχείων για το νησί της **Κέρκυρας** το 2014 οι αφίξεις των αλλοδαπών τουριστών να φθάνουν τις 572.118 χιλιάδες, με αύξηση κατά 11,6% ενώ οι διανυκτερεύσεις τους ήταν 3.9413.518 εκατομμύρια. Την ίδια στιγμή, οι αφίξεις και οι διανυκτερεύσεις των ημεδαπών μειώθηκαν σε μικρό βαθμό συγκριτικά με το 2013. Το 2015, η πληρότητα των ξενοδοχείων έφθασε το ποσοστό του 62,8%, μια διαφορά της τάξης του 8,1% σε σχέση με το προηγούμενο έτος, η οποία πραγματοποιήθηκε μετά την αύξηση των αφίξεων των ξένων τουριστών και τις αντίστοιχες διανυκτερεύσεις τους που ξεπέρασαν τα 4 εκατομμύρια. Αντιθέτως, βλέπουμε πως οι αφίξεις των ημεδαπών το 2015 μειώνονται κατά 3,3% σε συνδυασμό με τις αντίστοιχες διανυκτερεύσεις τους. Επιπλέον, παρατηρούμε, πως το 2016 στην περιφερειακή ενότητα της Κέρκυρας σημειώνεται αύξηση στις αφίξεις των αλλοδαπών τουριστών σε σχέση με το προηγούμενο έτος, με τις διανυκτερεύσεις του να κυμαίνονται στα 4.660.605 εκατομμύρια. Αντίστοιχα, σημειώνεται μία σημαντική αύξηση στις αφίξεις των ημεδαπών τουριστών της χώρας της τάξης του 17,8% με τις διανυκτερεύσεις τους να ξεπερνούν τις τριακόσιες χιλιάδες.

Συμπληρωματική ανάλυση του 2017, ανέδειξε πως ενώ στις υπόλοιπες τουριστικές περιοχές η τουριστική κίνηση ανέβηκε αισθητά, στην περιφερειακή ενότητα της Κέρκυρας ανέβηκε σε μικρό επίπεδο. Πιο ειδικά, στην Κέρκυρα οι τουριστικές αφίξεις των αλλοδαπών το 2017 αυξήθηκαν κατά 12,6% σχετικά με το 2016, ενώ οι διανυκτερεύσεις τους έφθασαν τα 4.949.987 εκατομμύρια. Ουσιαστικά, το περίεργο δεν ήταν στις αφίξεις ξένων αλλά στις αφίξεις των Ελλήνων που συγκριτικά με το προηγούμενο έτος μειώθηκαν. Με άλλα λόγια, οι αφίξεις των ημεδαπών μειώθηκε κατά 0,4%. Καταλυτικά, το 2018 οι αφίξεις ξένων τουριστών αυξήθηκαν, ενώ οι διανυκτερεύσεις τους ξεπέρασαν τα 5 εκατομμύρια. Παράλληλα, το 2018 ήταν η καλύτερη τουριστική χρονιά για τους ημεδαπούς τουρίστες, αφού οι αφίξεις τους αυξήθηκαν με ποσοστό της τάξης του 9,4%. Συμπερασματικά, διαπιστώνουμε πως η περιφερειακή ενότητα της Κέρκυρας πως η τουριστική κίνηση των αλλοδαπών τουριστών αυξάνεται κατά έτη 2014-2018, ενώ η τουριστική κίνηση των ημεδαπών αυξάνεται όλα τα έτη εκτός από το 2015 που παρουσιάζει μείωση συγκριτικά με το προηγούμενο έτος.

Το επόμενο νησί στον παραπάνω πίνακα είναι το νησί της **Κεφαλονιάς**, στο οποίο το 2014 οι αφίξεις των αλλοδαπών τουριστών σε ξενοδοχειακά καταλύματα φθάνουν τις 87.804

χιλιάδες, με μικρή αύξηση σε σχέση με το 2013 ενώ αντίστοιχη μικρή αύξηση διαπιστώσαμε και στις διανυκτερεύσεις τους. Ταυτόχρονα, οι αφίξεις των ημεδαπών μειώθηκαν σε πολύ μεγάλο βαθμό με ποσοστό της τάξης του 26,09%, ενώ αντίστοιχη μείωση παρουσίασαν και οι διανυκτερεύσεις. Αντίθετα, για το έτος 2015, στις αφίξεις των ημεδαπών εντοπίζουμε μία μικρή αύξηση. Παράλληλα, οι αφίξεις των αλλοδαπών συνεχίζουν τις μικρές αλλά σταθερές αυξήσεις της τάξης του 3,49%, ενώ η πληρότητα για το 2015 φθάνει το 26,4% . Επιπρόσθετα, βλέπουμε παραπάνω, πως το 2016 στο Νησί της Κεφαλονιάς, παρουσιάζει μία σημαντική αύξηση στις αφίξεις των αλλοδαπών περιηγητών με ποσοστό που φθάνει το 9,46% μέσα σε ένα έτος, ενώ οι διανυκτερεύσεις τους αγγίζουν τις 771.576 χιλιάδες. Την ίδια περίοδο, η πληρότητα σε Κεφαλονιά είναι στο 50,7% ενώ για την Ιθάκη είναι στο 32,7%.

Ας περάσουμε στο τουριστικό και σημαντικό έτος του 2017, όπου με την βοήθεια του πίνακα διαπιστώνουμε πως ήταν και για το νησί της Κεφαλονιάς μια καλή περίοδος για τις αφίξεις Ελλήνων και πολιτών άλλων χωρών. Ειδικότερα, την περίοδο εκείνη οι τουριστικές αφίξεις των αλλοδαπών παρουσίασαν αύξηση της τάξης του 10,22% συγκριτικά με το 2016. Επίσης, το 2017 οι αφίξεις των ημεδαπών αυξήθηκαν με πιο γρήγορο ρυθμό, δηλαδή παρουσίασαν σημαντική αύξηση σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Τελικό έτος ανάλυσης είναι το 2018 όπου οι αφίξεις ξένων τουριστών αυξήθηκαν ραγδαία με ποσοστό διαφοράς από το προηγούμενο έτος που έφθανε το 12,22%, ενώ οι διανυκτερεύσεις τους ξεπέρασαν τις 800 χιλιάδες. Παράλληλα, το 2018 παρουσίασε μία μεγάλη και ξαφνική μείωση στις αφίξεις των ημεδαπών στα ξενοδοχειακά καταλύματα. Δηλαδή, εντοπίσαμε μείωση της τάξης του 18,7%. Προκειμένου να καταστεί ένα σαφές συμπέρασμα, κατανοούμε πως για την περιφερειακή ενότητα της Κεφαλονιάς παρατηρούμε συνεχή αύξηση από το 2014 και έπειτα, με την σημαντικότερη αύξηση να παρουσιάζεται το 2018. Ενώ, στις αφίξεις των ημεδαπών παρατηρούμε σταθερή αύξηση έως το 2016, σημαντική αύξηση για το 2017 και μείωση των τουριστικών τους αφίξεων το 2018 που γενικώς εντοπίστηκε στα περισσότερα νησιά εκείνο το έτος.

Το τελευταίο νησί του παραπάνω πίνακα είναι το νησί της **Λευκάδας**, όπου το 2014 οι αφίξεις των αλλοδαπών τουριστών στα ξενοδοχεία φθάνουν μειώνονται σε σχέση με το προηγούμενο έτος κατά -4.969 χιλιάδες, ενώ αντίστοιχη μείωση διαπιστώνεται και στον αριθμό των διανυκτερεύσεων τους. Την ίδια στιγμή μειώνονται σε παρόμοια επίπεδα και οι αφίξεις και διανυκτερεύσεις των ημεδαπών. Για το έτος 2015, στις αφίξεις των ημεδαπών παρατηρούμε μια συνεχή μείωση, η οποία εντοπίζεται και τα επόμενα έτη. Ταυτόχρονα, οι αφίξεις των αλλοδαπών συνεχίζουν τις μικρές αλλά σταθερές αυξήσεις, ενώ η πληρότητα για το 2015 φθάνει το 34,2%. Επίσης, όπως μπορούμε να διακρίνουμε παραπάνω, το 2016 στην Λευκάδα, παρουσιάζεται μια μικρή αύξηση στις αφίξεις των αλλοδαπών περιηγητών με ποσοστό που φθάνει, ενώ οι διανυκτερεύσεις τους αγγίζουν τις φθάνουν ξανά τα ποσοστά των προηγούμενων δεκαετιών. Οι αφίξεις των ημεδαπών το 2016 μειώνονται σχεδόν κατά 26% συγκριτικά με το 2015, μια αρκετή μείωση για εκείνη την πενταετία που στα άλλα νησιά της περιφέρειας παρατηρήσαμε αύξηση.

Επιπρόσθετα, για το 2017 διαπιστώνουμε μια αύξηση στις αφίξεις αλλοδαπών της τάξης του 24%, μια καλή αύξηση για την περιφερειακή ενότητα της Λευκάδας, ενώ οι διανυκτερεύσεις τους φθάνουν τις 244.952 χιλιάδες. Αντίθετα, συνεχίζεται η μείωση στις αφίξεις των Ελλήνων. Καταλυτικά, για το έτος 2018 εντοπίζουμε παρόμοια αύξηση με το προηγούμενο έτος τόσο στις αφίξεις όσο και στις διανυκτερεύσεις και μείωση στις αφίξεις των ημεδαπών. Συμπερασματικά για την περιφερειακή ενότητα της Λευκάδας βλέπουμε

μείωση στις αφίξεις των αλλοδαπών το 2014, σταθερή αύξηση το 2015 έως το 2016 και σημαντική ανοδική πορεία από το 2017 έως το 2018. Αντίθετα, παρατηρούμε μείωση από τον 2014 έως και το 2018 στις αφίξεις των ημεδαπών στα ξενοδοχειακά καταλύματα.

Τελική συνολική ανάλυση της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων, διαφωτίζει πως σε συνολικό επίπεδο διαπιστώνεται μείωση στις αφίξεις των ημεδαπών το 2014 η οποία αυξάνεται σταθερά έως το 2017 και μειώνεται ξανά το 2018. Επιπλέον, εντοπίζεται συνεχή αύξηση στις αφίξεις των ημεδαπών στα ξενοδοχειακά καταλύματα όπως και στις διανυκτερεύσεις τους από το 2014 έως και το 2018. Τέλος, η πληρότητα των ξενοδοχειακών μονάδων παρουσιάζει μείωση το 2014 ενώ τα επόμενα έτη αυξάνεται με κυρίως το 2017.

Δυστυχώς λόγω του είναι ελάχιστος ο καιρός που τελείωσε το 2019 δεν μπορέσαμε να εντοπίσουμε στατιστικά στοιχεία ανά περιφέρεια, διότι τα μόνα στατιστικά στοιχεία που υπάρχουν είναι τα προσωρινά μηνιαία στοιχεία αφίξεων στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου και τύπου κάμπινγκ στο σύνολο της χώρας και δημοσιεύθηκαν στις 20 Δεκεμβρίου από το δελτίο τύπου. Ενδεικτικά, αυτό που μπορούμε να πούμε είναι ότι από 1/1/19 του 2019 έως 30/9/2019 οι αφίξεις αλλοδαπών ξεπέρασαν τα 14 εκατομμύρια σε ξενοδοχειακά καταλύματα, ενώ σε καταλύματα τύπου κάμπινγκ έφθασαν έως και τις 254.199 χιλιάδες. Επίσης, οι αφίξεις των ημεδαπών στις ξενοδοχειακές μονάδες ξεπέρασαν τα 4,5 εκατομμύρια, ενώ οι αφίξεις τους σε κάμπινγκ έφθασαν τις 138.686 χιλιάδες.⁵⁷

5.5.1 Οι διακινηθέντες κατάπλοι & αεροπορικές κινήσεις εσωτερικού και εξωτερικού στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων

Στο σημείο αυτό, κρίνεται αναγκαίος ο εντοπισμός της εξέλιξης των διακινηθέντων τουριστών στα λιμάνια της Περιφέρειας των Ιονίων Νήσων. Στην ανάλυση αυτή ιδιαίτερα διαφωτιστικός είναι ο παρακάτω πίνακας.

Ενότητα	2013	2014	2015	2016	2017	2018	%Δ 2013 - 2018
Κέρκυρας	1.724.299	1.670.674	1.576.735	1.632.976	1.969.171	2.091.117	21%
Κεφαλληνίας	1.746.138	1.886.938	1.707.184	1.794.244	1.683.349	1.862.074	7%
Ζακύνθου	915.711	985.599	984.765	1.035.421	1.122.679	1.175.742	28%
Λευκάδας	292.593	322.117	319.533	303.651	328.923	328.105	12%
Ιθάκης	123.669	116.524	112.110	128.888	120.517	147.597	19%
Ιόνια Νησιά	4.802.410	4.981.852	4.700.327	4.895.180	5.224.639	5.604.635	17%

Πίνακας 25: Εξέλιξη διακινηθέντων τουριστών στα λιμάνια της Περιφέρειας. 2013-2018. Πηγή: <http://www.insete.gr/>

Η Περιφέρεια των Ιονίων Νήσων το 2018 κατείχε το 8% των διακινηθέντων της Ελλάδας, σημειώνοντας από το 2013 έως 2018 αύξηση κατά 17%, με μικρή μείωση το 2015

⁵⁷ Statistics.gr – Ελληνική Στατιστική Αρχή [Ηλεκτρονικό] - [https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/-](https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/)

και το 2016. Συγκεκριμένα, θετική είναι η εξέλιξη στην Κέρκυρα με 21% την περίοδο εκείνη, με μικρή μείωση το 2014 έως και το 2015. Επίσης, θετικό πρόσημο εμφανίζει η Κεφαλονιά με ποσοστό αύξησης της τάξης 7%, με μικρή μόνο μείωση το 2015 και η περιφερειακή ενότητα της Ζακύνθου με αύξηση κατά 28%, με παρόμοια μείωση το 2015. Τέλος, αύξηση παρατηρείται και στο λιμάνι της Λευκάδας κατά 12%, με κάποιες μειώσεις το 2015 έως το 2016 και στο λιμάνι της Ιθάκης με αύξηση που άγγιζε το 19%, με μειώσεις το 2014 έως το 2015.⁵⁸

Επίσης σημαντική είναι η εξέταση των **διεθνών αεροπορικών αφίξεων στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων ανά περιφερειακή Ενότητα**. Αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω της ανάλυσης του παρακάτω πίνακα για την περίοδο 2013-2018.

Ενότητα	2013	2014	2015	2016	2017	2018	%Δ 2013 - 2018
Κέρκυρας	943.917	1.074.289	1.092.658	1.233.010	1.300.027	1.502.305	59%
Ζακύνθου	488.161	575.009	606.272	672.350	780.903	847.623	74%
Κεφαλληνίας	198.033	209.725	217.567	234.131	266.774	325.772	65%
Ιόνια Νησιά	1.630.111	1.859.023	1.916.497	2.139.491	2.347.704	2.675.700	64%

Πίνακας 26: Διεθνείς αεροπορικές αφίξεις ανά περιφερειακή ενότητα. 2013-2018. Πηγή: <http://www.insete.gr/>

Οι διεθνείς αεροπορικές αφίξεις στην Περιφέρεια των Επτανήσων από το 2013 έως το 2018 αυξήθηκαν με ποσοστό της τάξης του 64%, με συνεχόμενη αύξηση όλα τα έτη. Όλα τα νησιά κατέγραψαν θετικές ποσοστιαίες αυξήσεις. Πιο αναλυτικά, το νησί της Κέρκυρας εντόπισε αύξηση που έφθασε το 59%, με συνεχόμενη ανοδική πορεία όλα τα έτη, ενώ αντίστοιχα η Ζάκυνθος εντόπισε αύξηση κατά 74%. Τέλος, διαπιστώνουμε την ανοδική πορεία και της περιφερειακής ενότητας της Κεφαλονιάς με ποσοστό που φθάνει έως και το 65%, παρουσιάζοντας παρόμοια ανοδική πορεία με τα υπόλοιπα νησιά. Χωρίς καμία αμφιβολία, η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων το 2018 κατείχε το 13% των διεθνών επιβατικών κινήσεων που σημειώθηκε στο σύνολο της Ελλάδας, ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό αύξησης παρουσιάζεται στο νησί της Ζακύνθου.

Στην Ελληνική Οικονομία την περίοδο 2013 έως 2018, παρατηρήθηκε αύξηση στην αεροπορική κίνηση εσωτερικού κατά 75%. Όλες οι Περιφέρειες παρουσίασαν αύξηση στην αεροπορική κίνηση του εσωτερικού, με μοναδική εξαίρεση την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας που εντοπίστηκε μείωση κατά 34%. Την ίδια στιγμή η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων παρουσίασε μία αύξηση με ποσοστό της τάξης του 84%. Ας δούμε όμως αναλυτικά την **αεροπορική κίνηση του εσωτερικού στα Επτάνησα ανά Περιφερειακή Ενότητα** μέσω του παρακάτω πίνακα.

⁵⁸ Sete.gr – Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων [Ηλεκτρονικό] - <http://www.insete.gr/>

Ενότητα	2013	2014	2015	2016	2017	2018	%Δ 2013 - 2018
Κέρκυρας	106.993	115.701	123.753	146.086	141.757	165.039	54%
Κεφαλληνίας	16.231	28.172	26.728	33.369	37.964	44.807	176%
Ζακύνθου	14.138	19.252	27.294	32.570	39.862	42.653	202%
Ιονίων Νήσων	137.362	163.125	177.775	212.025	219.583	252.499	84%

Πίνακας 27: Αεροπορική κίνηση εσωτερικού ανά Περιφερειακή Ενότητα. Πηγή: <http://www.insete.gr/>

Εύκολα, λοιπόν, συνάγεται το συμπέρασμα πως όλες οι περιφερειακές ενότητες εμφάνισαν θετική αύξηση. Ειδικότερα, στο νησί της Κέρκυρας από το 2013 έως το 2018 παρουσιάστηκε αύξηση κατά 54%, ενώ ραγδαία αύξηση βλέπουμε στην αεροπορική κίνηση του εσωτερικού στην Κεφαλονιά κατά 176%. Τέλος, αντίστοιχη σημαντική αύξηση παρατηρούμε και στην Ζάκυνθο κατά 202%. Η συνολική εικόνα της Περιφέρειας φανερώνει συνεχή αύξηση όλα τα έτη. Γενικότερα, η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων για το 2018 κατείχε το 3%, της κίνησης εσωτερικού που καταγράφηκε στο σύνολο της χώρας.

5.5.2 Η μέση δαπάνη τουριστών & εισπράξεις στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων

Παραπάνω αναλύσαμε τις αφίξεις σε ξενοδοχειακά καταλύματα, την πληρότητα, την διακίνηση των τουριστών στα λιμάνια των νησιών, τις διεθνείς αεροπορικές αφίξεις και την αεροπορική κίνηση του εσωτερικού στην περιφέρεια. Ποια είναι όμως η μέση δαπάνη των τουριστών στην Περιφέρεια; Αναντίρρητα δεν μπορούμε να κρίνουμε μόνο την, κατά καιρούς, αύξηση των τουριστών χωρίς να διαπιστώσουμε το πόσο ξοδεύουν στις διακοπές τους στην χώρα. Ιδιαίτερα διαφωτιστικός είναι ο παρακάτω πίνακας που αναφέρει τη **μέση δαπάνη ανά επίσκεψη ανά Περιφέρεια**:

Μέση Δαπάνη ανά Επίσκεψη στην Ελλάδα ανά Περιφέρεια (σε €), 2016 - 2018				
Περιφέρεια	2016	2017	2018	%Δ 2016 - 2018
Νότιο Αιγαίο	600	626	666	11%
Κρήτη	682	678	599	-12%
Ιόνια Νησιά	612	598	535	-13%
Πελοπόννησος	384	423	469	22%
Βόρειο Αιγαίο	399	458	422	6%
Αττικής	382	406	401	5%
Θεσσαλία	422	418	401	-5%
Στερεά Ελλάδα	287	301	353	23%
Δυτική Ελλάδα	283	282	303	7%
Κεντρική Μακεδονία	264	255	291	10%
Ήπειρος	304	303	270	-11%
Δυτική Μακεδονία	205	203	174	-15%
Αν. Μακεδονία & Θράκη	212	209	167	-21%

Όπως βλέπουμε παραπάνω, η μέση δαπάνη ανά επίσκεψη στην Ελλάδα την από το τουριστικό έτος 2016 έως το 2018 εμφάνισε μόνο μια πολύ μικρή αύξηση κατά 0,02%. Η συνολική εικόνα των Περιφερειών είναι ανάμικτη. Η Περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου, της Πελοποννήσου, του Βορείου Αιγαίου, της Αττικής, της Στερεάς

Ελλάδας, της Δυτικής Ελλάδας και της Κεντρικής Μακεδονίας εντοπίζουν αύξηση. Αντιθέτως, η Περιφέρεια της Κρήτης, της Θεσσαλίας, της Ηπείρου, της Δυτικής Μακεδονίας και της Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης να εμφανίζουν μείωση.⁵⁹ Τέλος, και η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων παρουσιάζει μείωση της τάξης του 13%, δηλαδή από € 612 το 2016 σε € 535 το 2018.

Ένας επιπλέον βοηθητικός πίνακας είναι αυτός των εισπράξεων ανά Περιφέρεια σε εκατομμύρια.

Εισπράξεις στην Ελλάδα ανά Περιφέρεια (σε εκατ. €), 2016 - 2018				
Περιφέρεια	2016	2017	2018	%Δ 2016 - 2018
Νότιο Αιγαίο	3.136	3.653	4.414	41%
Κρήτη	3.095	3.260	3.134	1%
Αττικής	1.734	2.083	2.279	31%
Κεντρική Μακεδονία	1.688	1.852	2.275	35%
Ιόνια Νησιά	1.504	1.775	1.691	12%
Πελοπόννησος	324	307	415	28%
Αν. Μακεδονία & Θράκη	288	282	322	12%
Θεσσαλία	301	290	270	-10%
Ήπειρος	218	216	222	2%
Δυτική Ελλάδα	146	159	212	46%
Στερεά Ελλάδα	117	113	194	65%
Βόρειο Αιγαίο	131	167	164	26%
Δυτική Μακεδονία	68	45	61	-11%
Ελλάδα	12.749	14.202	15.653	23%

Πίνακας 29: Εισπράξεις στην Ελλάδα ανά Περιφέρεια σε εκατομμύρια ευρώ, 2016-2018. Πηγή: <http://www.insete.gr/>

Οι εισπράξεις στην Ελληνική οικονομία από το 2016 έως το 2018 αυξήθηκαν κατά 23%, μια αρκετά σημαντική αύξηση για την χώρα και τις Περιφέρειες της. Η εικόνα, όπως συνέβη και στον πίνακα της μέσης δαπάνης, στις Περιφέρειες είναι καλή αφού όλες οι Περιφέρειες να σημειώνουν αύξηση εκτός την περιφέρεια της Θεσσαλίας και της Δυτικής Μακεδονίας που εντόπισαν μείωση με ποσοστά 10% και 11% αντίστοιχα. Η περιφέρεια

των Ιονίων Νήσων αύξησε τις εισπράξεις της κατά 12%, που προκύπτει από το € 1,5 δισ. το 2016 στο € 1,7 δισ. το 2018.

5.5.3 Οι επισκέψεις σε μουσεία & αρχαιολογικούς χώρους στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων από το 2014 έως το 2019

Παρατηρήσαμε πως οι αφίξεις ξένων, κατά κύριο λόγο, τουριστών αυξήθηκαν με την πάροδο του καιρού, ενώ υπήρξαν και κάποιες αυξομειώσεις σε κάποια συγκεκριμένα νησιά. Αντίθετα, παρατηρήσαμε αυξομειώσεις ή πολλές φορές μείωση στις αφίξεις των ημεδαπών τουριστών. Κάποιοι αρχαιολογικοί χώροι και μουσεία, αντίστοιχα, έχουν κάποιο κόστος προκειμένου να τους επισκεφθούν οι τουρίστες. Στο σημείο αυτό, θα διερευνήσουμε το κατά

⁵⁹ Sete.gr – Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων [Ηλεκτρονικό] - <http://www.insete.gr/>

πόσο ήταν διατεθειμένοι οι επισκέπτες να πληρώσουν το ανάλογο εισιτήριο για την είσοδο τους στους αρχαιολογικούς χώρους και τα μουσεία και κατά πόσο οι τουρίστες είχαν το ενδιαφέρον να επισκεφθούν τα μνημεία της περιφέρειας ανά περιφερειακή ενότητα. Αρχικά, θα αναλύσουμε τις **επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους ανά νησί** από το τουριστικό έτος του 2014 έως το 2018 μέσω του παρακάτω πίνακα.

Ενότητα	2013	2014	2015	2016	2017	2018	%Δ 2013 - 2018
Κέρκυρας	154.198	208.971	220.293	202.646	153.996	185.135	20%
Ζακύνθου	19.000	17.947	16.656	15.978	24.797	14.127	-26%
Λευκάδας	0	0	0	6.542	6.897	7.288	
Ιόνια Νησιά	173.198	226.918	236.949	225.166	185.690	206.550	19%

Πίνακας 30: Επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους ανά Νησί, 2013-2018. Πηγή: <http://www.insete.gr/>

Η Περιφέρεια των Επτανήσων κατείχε το 2% του συνόλου των επισκεπτών σε αρχαιολογικούς χώρους της Ελλάδας για το 2018, παρουσιάζοντας μία αύξηση της τάξης του 19% από το 2013 έως το 2018. Αναλυτικότερα, η Κέρκυρα φανέρωσε μια σημαντική αύξηση κατά 20%, με την μεγαλύτερη επισκεψιμότητα να εντοπίζεται το 2015 με 220.293 επισκέψεις. Τα επόμενα, έτη άρχισε να εμφανίζεται μείωση. Ενώ, εντελώς αντίθετα το νησί της Ζακύνθου παρουσίασε μια σχετικά μεγάλη μείωση με ποσοστό της τάξης του 26%, με την μόνη αύξηση να παρουσιάζετε, όπως περιμέναμε, το 2017 που αναδείχθηκε ως το καλύτερο τουριστικό έτος της χώρας. Τέλος, η περιφερειακή ενότητα της Λευκάδας, για 1η φορά το 2016 καταγράφει επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους, καθώς επίσης, από το 2016 έως το 2018 οι επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους του νησιού αυξήθηκε κατά 11%. Το νησί της Κεφαλονιάς, δυστυχώς, διαθέτει λίγους ή δεν διαθέτει ανεπτυγμένους αρχαιολογικούς χώρους, και για αυτό το λόγο οι επισκεψιμότητα είναι μηδαμινή. Ίσως να είναι και ένας από τους λόγους που είναι μικρό το ποσοστό αφίξεων στο νησί.

Παραπάνω διαπιστώσαμε την επισκεψιμότητα σε αρχαιολογικούς χώρους. Ως επόμενο στάδιο, κρίνεται αναγκαίο να αναλύσουμε τις **επισκέψεις σε μουσεία της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων ανά Περιφερειακή ενότητα**, παρόμοια, από το 2014 έως το 2018. Ιδιαίτερα διαφωτιστικός της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής είναι ο πίνακας που μας δείχνει τους επισκέπτες στα μουσεία από 2013-2018.

Ενότητα	2013	2014	2015	2016	2017	2018	%Δ 2013 - 2018
Κέρκυρας	44.236	49.835	53.855	52.603	54.464	61.686	39%
Ζακύνθου	14.045	5.118	2.742	9.101	10.170	9.715	-31%
Λευκάδας	4.072	4.948	4.538	5.426	5.997	7.269	79%
Κεφαλληνίας	8.331	100	0	0	0	0	-100%
Ιόνια Νησιά	70.684	60.001	61.135	67.130	70.631	78.670	11%

Πίνακας 31: Επισκέψεις σε μουσεία ανά περιφερειακή ενότητα, 2013-2018. Πηγή: <http://www.insete.gr/>

Η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων αντιπροσώπευε το 1% του συνολικού αριθμού των επισκεπτών σε μουσεία της χώρας, καταγράφοντας αύξηση σε ποσοστό της τάξης 11% από το 2013 έως και το 2018, με μείωση το 2014 και ανοδική πορεία από το 2015. Συγκεκριμένα, η περιφερειακή ενότητα της Κέρκυρας παρουσιάζει αύξηση στην επισκεψιμότητα κατά

39%, με μικρή μόνο μείωση το 2016. Επίσης, ραγδαία ήταν η αύξηση της επισκεψιμότητας του νησιού της Λευκάδας με ποσοστό κατά 79%, με μικρή μόνο μείωση το 2015. Αντίθετα, τα μουσεία της Ζακύνθου παρουσιάζουν μείωση κατά 31%, από το 2014 έως το 2015, ενώ τα επόμενα έτη παρατηρήσαμε αυξομειώσεις, ενώ παρουσιάζετε στην περιφερειακή ενότητα της Κεφαλονιάς ολοκληρωτική μείωση στο 100%.⁶⁰ Αυτή η μείωση των επισκέψεων συνέβη διότι το Αρχαιολογικό Μουσείο του Αργοστολίου, μετά από τους σεισμούς του 2014 και τους παλαιότερους προκλήθηκαν τέτοιες φθορές που το μουσείο παραμένει από τότε μη επισκέψιμο.

5.5.4 Η απασχόληση στις τουριστικές επιχειρήσεις από το 2014 έως το 2019

Η εξερεύνηση των στοιχείων που προκύπτουν από τον τομέα του τουρισμού από την Περιφέρεια των Επτανήσων μας δίνει την δυνατότητα να ανακαλύψουμε, εκτός από τα παραπάνω, και την εξέλιξη του της απασχόλησης των τουριστικών επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών καταλύματος και εστίασης την δυσμενή περίοδο της ύφεσης. Ειδικότερα, εφόσον στα προηγούμενα κεφάλαια πραγματοποιήσαμε ανάλυση της απασχόλησης στα Επτάνησα από την αρχή της οικονομικής κρίσης, τώρα θα δούμε την πορεία της απασχόλησης από το 2014 έως και το 2018.

Η εξέλιξη των απασχολούμενων στις δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών καταλύματος και εστίασης ανά Περιφέρεια ανά έτος, λοιπόν, μπορεί να αναλυθεί με την βοήθεια του παρακάτω πίνακα.

Περιφέρεια	2013	2014	2015	2016	2017	2018	%Δ 2013 - 2018
Αττική	71.811	85.759	90.092	97.547	91.664	98.146	37%
Κεντρική Μακεδονία	41.631	45.533	48.067	50.565	48.069	46.841	13%
Κρήτη	27.628	31.169	34.974	34.985	35.072	38.855	41%
Νότιο Αιγαίο	23.534	31.337	28.263	30.074	32.319	35.100	49%
Ιόνια Νησιά	10.760	12.054	14.697	17.435	19.380	22.373	108%
Θεσσαλία	12.820	13.062	19.958	23.071	26.668	22.002	72%
Δυτική Ελλάδα	14.877	15.882	19.829	16.785	18.331	20.441	37%
Πελοπόννησος	14.399	16.281	17.526	17.157	20.459	17.489	21%
Αν. Μακεδονία & Θράκη	9.040	12.291	16.728	16.441	14.919	17.128	89%
Στερεά Ελλάδα	13.116	11.916	14.099	15.214	17.744	14.800	13%
Ήπειρος	8.810	9.522	9.741	8.722	12.095	14.451	64%
Βόρειο Αιγαίο	5.548	6.054	5.763	7.784	8.221	8.270	49%
Δυτική Μακεδονία	5.233	6.263	5.800	5.398	5.752	5.830	11%
Ελλάδα	259.206	297.122	325.539	341.177	350.692	361.726	40%

Πίνακας 32: Εξέλιξη των απασχολούμενων στις δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών καταλύματος & εστίασης ανά Περιφέρεια. 2013-2018. Πηγή: <http://www.insete.gr/>

Το εργατικό δυναμικό στον τουριστικό κλάδο κατέγραψε μια δυναμική αύξηση από το τουριστικό έτος 2013 έως και το 2018 της κλίμακας του 40%. Κατά την χρονική περίοδο

⁶⁰ Sete.gr – Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων [Ηλεκτρονικό] - <http://www.insete.gr/>

εκείνη όλες οι Περιφέρειες παρουσίασαν θετική μεταβολή στην τομέα της απασχόλησης, μάλιστα η υψηλότερη ποσοστιαία μεταβολή να εντοπίζεται στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων με ένα τεράστιο ποσοστό αύξησης της τάξης του 108%. Όπως παρατηρούμε και στον πίνακα, το 2014 το εργατικό δυναμικό ήταν στις 12.054 και αυξανόταν σταθερά και σημαντικά έως και το 2018 που οι απασχολούμενοι έφθαναν τους 22.373, μια αρκετά σημαντική μεταβολή που, αναντίρρητα, βοήθησε τόσο την ζωή των ανθρώπων που διέμεναν στα Ιόνια Νησιά, όσο και στην συνολική συνεισφορά στην οικονομία της χώρας. Την ίδια περίοδο, η ανταγωνιστική περιφέρεια του Νότιου Αιγαίου και του Βόρειου Αιγαίου αυξήσαν την απασχόληση τους μόνο κατά 49%, που είναι εξίσου μία καλή ποσοστιαία μεταβολή αλλά, σίγουρα, όχι σαν εκείνη του των Επτανήσων. Σημαντική αύξηση φανέρωσαν και η Περιφέρεια της Αν. Μακεδονίας & Θράκης, της Θεσσαλίας και της Ηπείρου, ενώ μικρότερες αυξήσεις παρουσίασε η Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, της Στερεάς Ελλάδας και της Κεντρικής Μακεδονίας.

Το επόμενο σημαντικό στάδιο της έρευνας μας είναι ο εντοπισμός της εξέλιξης του εργατικού δυναμικού ανά τύπο απασχόλησης και ανά κατηγορία απασχόλησης στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων. Με άλλα λόγια στο σημείο αυτό, θα αναλύσουμε την πορεία των εργαζομένων πλήρης ή μερικής απασχόλησης σε κλάδους καταλυμάτων και εστίασης. Τα χρόνια που θα αναλύσουμε είναι από το 2014 έως και το 2018. Αρκετά βοηθητικός πίνακας για αυτή την έρευνα είναι ο παρακάτω:

Κλάδος	Τύπος Απασχόλησης	2013	2014	2015	2016	2017	2018	%Δ 2013 - 2018
Εστίαση	Πλήρης	6.256	5.303	5.398	9.038	9.750	10.768	72%
	Μερική	86	83	76	725	783	683	692%
Καταλύματα	Πλήρης	4.359	6.356	9.136	7.330	8.718	10.871	149%
	Μερική	58	311	87	342	129	51	-13%
Ιόνια Νησιά	Πλήρης	10.615	11.660	14.534	16.368	18.468	21.639	104%
	Μερική	144	395	164	1.067	912	734	409%

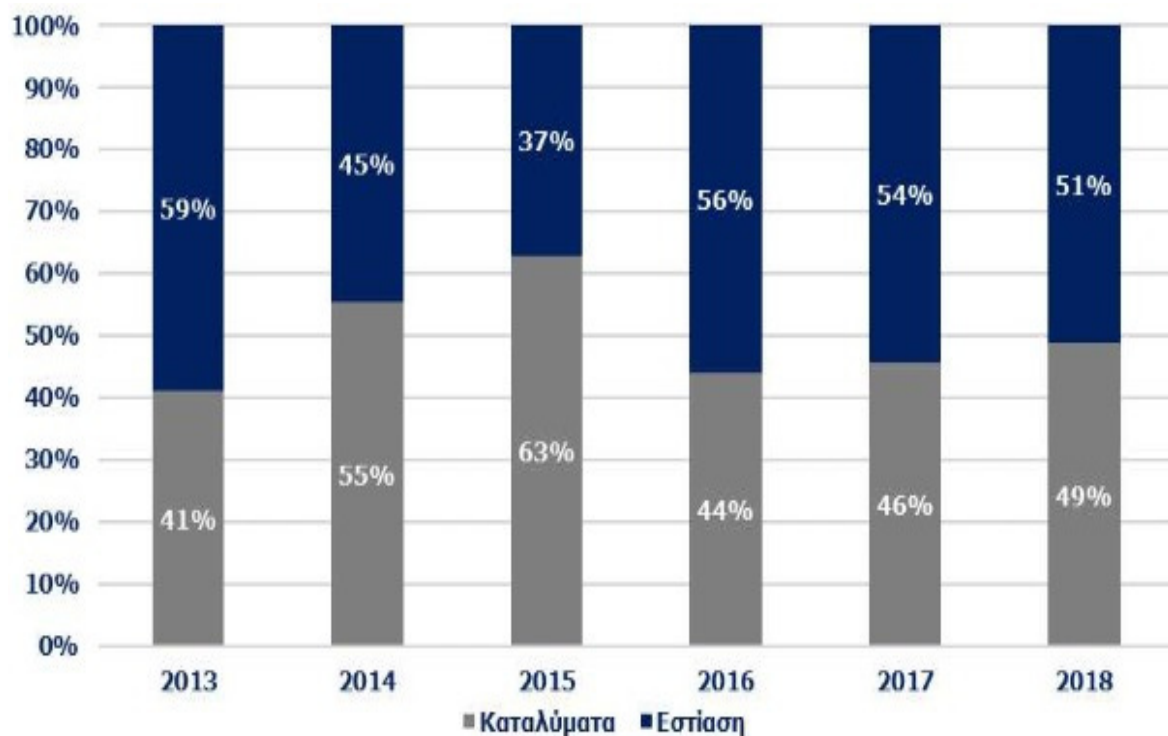
Πίνακας 33: Εξέλιξη του εργατικού δυναμικού ανά τύπο απασχόλησης και ανά κατηγορία απασχόλησης στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων. 2013-2018. Πηγή: <http://www.insete.gr/>

Το εργατικό δυναμικό πλήρους απασχόλησης στα Ιόνια Νησιά από το τουριστικό έτος 2013 έως και το 2018, παρουσίασαν μια τεράστια αύξηση της τάξης του 104% με διαρκή αύξηση στον κλάδο της εστίασης και μόνο μικρές αυξομειώσεις το 2014 έως και το 2015, ενώ στον κλάδο των καταλυμάτων μικρή ήταν η μείωση τα έτη 2016 και 2017. Μία αύξηση αρκετά σημαντική για το βιοτικό επίπεδο τόσο των ντόπιων όσο και του συνόλου της Ελληνικής οικονομίας. Σε τετραπλάσιο επίπεδο παραπάνω αυξήθηκαν οι εργαζόμενοι μερικής απασχόλησης, που φανέρωσαν αύξηση της τάξης του 409%, με μεγάλη αύξηση στον τομέα της εστίασης από το 2016 έως και το 2018, ενώ αντίθετα από στον κλάδο των καταλυμάτων παρουσιάζονται πολλές αυξομειώσεις ανά τα έτη.

Συγκεκριμένα, το εργατικό δυναμικό πλήρους απασχόλησης εντόπισε αύξηση στον κλάδο της εστίασης κατά 72%, ενώ ο κλάδος των καταλυμάτων αύξησε το ποσό πλήρους απασχόλησης κατά 149%. Την ίδια στιγμή, οι απασχολούμενοι μερικής απασχόλησης στον κλάδο της εστίασης εντόπισαν αύξηση κατά 692%, ενώ στα καταλύματα παρουσιάστηκε μείωση κατά 13%. Παρατηρούμε ότι η μείωση στον κλάδο της εστίασης παρατηρείται

απότομα το 2018 μετά από τις αυξήσεις του 2016 και του 2017, ίσως αυτό να συμβαίνει λόγω της αύξησης του τουρισμού που οδήγησε στην ανάγκη για προσωπικό πλήρους ωραρίου στα καταλύματα, ενώ αντίθετη είναι η εικόνα στον κλάδο της εστίασης που ίσως στηρίζεται στην αύξηση των τουριστικών καταλυμάτων προς τα τελευταία έτη της οικονομικής κρίσης.⁶¹

Ας δούμε όμως και την **ποσοστιαία κατανομή του εργατικού δυναμικού στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων ανά κατηγορία απασχόλησης**. Αυτό θα βοηθήσει στην διαπίστωση του προσωπικού που διαθέτει κάθε κλάδος ανά περίοδο. Ποιος κλάδος λοιπόν βοήθησε στην ανάκαμψη του βιοτικού επιπέδου και του συνόλου της οικονομίας; Την απάντηση με την εξέταση του παρακάτω πίνακα της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής μετά από έρευνα του εργατικού δυναμικού.

Στις άλλες κατηγορίες απασχόλησης, διαπιστώσαμε μεγαλύτερη ισοκατανομή σε σχέση με τις άλλες Περιφέρειες που δεν είναι αντίστοιχα τουριστικές, όσο η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων. Ας δούμε τον τομέα εστίασης και καταλυμάτων. Οι απασχολούμενοι, λοιπόν, το τομέα της εστίασης φανερώνουν κάποια υψηλότερα ποσοστά συγκριτικά με τα καταλύματα με μοναδική εξαίρεση τα έτη τουριστικά έτη 2015, όπου οι απασχολούμενοι στα καταλύματα ήταν στο 55% και στην εστίαση 45%, και αντίστοιχα το 2016, όπου το εργατικό δυναμικό στα καταλύματα ήταν στο 63% και ο τομέας της εστίασης στο 37%. Όλα τα υπόλοιπα έτη, η εστίαση κυριαρχούσε ως προς τον αριθμό των απασχολούμενων. Όπως αναφέραμε παραπάνω, αυτή η ελαφριά διαφορά μεταξύ των κλαδών πραγματοποιήθηκε λόγω της αύξησης των καταστημάτων εστίασης και για τον απλούστατο λόγο του ότι μόνο τα πολυτελή ξενοδοχεία διαθέτουν μεγάλο αριθμό εργατικού δυναμικού. Τα καταλύματα μικρότερου όγκου διαχείρισης και εργασιών επιλέγουν να εργάζονται με πολύ χαμηλό αριθμό απασχολούμενων.

⁶¹ Sete.gr – Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων [Ηλεκτρονικό] - <http://www.insete.gr/>

5.6 Συμπέρασμα μελέτης Περιφέρειας Ιονίων Νήσων

Συμπερασματικά, μετά από έρευνα της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων, έχει καταστεί σαφές πως παρά την οικονομική κρίση που βίωσε η χώρα, ο τουρισμός παρέμεινε ένα πολύ σημαντικό κομμάτι για την προσέλκυση εσόδων στο ΑΕΠ της. Την ίδια στιγμή που άλλοι τομείς εμφάνιζαν έλλειμα, ο τουρισμός ήταν ο κυρίαρχος παράγοντας που βοήθησε σε σημαντικό βαθμό το βιοτικό επίπεδο των Επτανήσων και στην συνέχεια, της υπόλοιπης χώρας. Παρατηρήσαμε πως ιδίως τα τελευταία έτη η συμβολή του τουριστικού τομέα στο ΑΕΠ της Περιφέρειας ξεπέρασε μέχρι και το 70%. Επίσης, εντοπίσαμε πως παρά την δραματική μείωση του εσωτερικού τουρισμού(τουρισμός ημεδαπών), η ανάπτυξη του εξωτερικού τουρισμού(τουρισμός αλλοδαπών), σε αντίθεση με τους υπόλοιπους οικονομικούς τομείς της χώρας από την οικονομική κρίση, ήταν κυριολεκτικά η σανίδα σωτηρίας σε πολλά σημεία για την ανάπτυξη της.

Η πτώση του τουρισμού των ημεδαπών ήταν αυτονόητη, αφού η ύφεση είχε πλήξει σε τέτοιό βαθμό το μεγαλύτερο ποσοστό ατόμων επιπλέον δεν είχε τη δυνατότητα διακοπών. Ως ένα σημείο τουλάχιστον αφού διαπιστώσαμε πως από το 2014 έως και το 2017 οι αφίξεις ημεδαπών σε τουριστικά καταλύματα αυξανόταν σταδιακά με μία πτώση το 2018. Αντίθετα, εντυπωσιακή ήταν η αύξηση των αλλοδαπών τουριστών την περίοδο της κρίσης, εκτός από τα πρώτα έτη της οικονομικής κρίσης λόγω της δυσφήμισης της χώρας στο εξωτερικό. Αντίθετη ήταν βεβαίως η εικόνα τα τελευταία έτη. Επιπρόσθετα, την περίοδο που εξετάζουμε βλέπουμε μία μικρή μείωση στην προσέλκυση κρουαζιερόπλοιων, αφού παρατηρήσαμε μείωση στην αρχή της οικονομικής κρίσης ενώ παρόμοια είναι και η εικόνα τα επόμενα έτη με μείωση κατά 15% από το 2013 έως και το 2018.

Αυτό συμβαίνει ίσως για λόγους δυσφήμισης της χώρας, αλλά και της γενικότερης εντύπωσης πως η Ελλάδα διαθέτει ένα φθινό τουριστικό προϊόν. Ενδιαφέρουσα, είναι και η αύξηση της πολιτισμικής διαφήμισης της Κέρκυρας και της Ζακύνθου με την πρώτη να έχει εντυπωσιακή ανάπτυξη και με την δεύτερη να αυξάνει την πολιτισμική της ταυτότητα με πιο αργά βήματα. Τα υπόλοιπα νησιά του συγκεκριμένου τομέα παρουσιάζονται ελλιπή παρά τον πολιτισμικό πλούτο που διαθέτουν και στοχεύουν κυρίως στην ανάπτυξη τουρισμού τους μέσω του φυσικού πλούτου των παραλιών. Επιπλέον, μέσω της έρευνας μας, διαπιστώσαμε πως η μέση δαπάνη των τουριστών στα Ιόνια Νησιά τα τελευταία έτη μειώθηκε συγκριτικά με τα υπόλοιπα έτη, ενώ οι εισπράξεις αυξήθηκαν. Παρόμοια με την πάροδο της οικονομικής ύφεσης, έγινε φανερό, πως αυξήθηκε σε σημαντικό βαθμό η αεροπορική κίνηση του εσωτερικού και του εξωτερικού από το 2013 και έπειτα. Οι κύριες αγορές επισκεψιμότητας της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων είναι το Ηνωμένο Βασίλειο, Γερμανία, Ιταλία, Πολωνία, Ολλανδία, Γαλλία, Αυστρία και η Ρωσία.

Καταλυτικά, η εξερεύνηση του τουρισμού, πολιτισμού και της ταυτότητας των Ιονίων Νήσων μας έκανε, εύκολα, να καταλάβουμε πως η περιφέρεια είναι ένας αρκετά ώριμος τουριστικός προορισμός με τεράστιο και αξιοθαύμαστο πολιτιστικό και φυσικό πλούτο, με ικανοποιητικές τουριστικές υποδομές και διαφορετικά τουριστικά προϊόντα για κάθε είδος ταξιδιώτη και εξερευνητή. Το κύριο τουριστικό προϊόν των Επτανήσων όπως είναι το «Ήλιος & Θάλασσα». Επιπρόσθετα, τα νησιά του Ιονίου διαθέτουν αρκετές μορφές εναλλακτικού τουρισμού όπως είναι ο τουρισμός κατάδυσης, περιήγησης, φυσιολατρικός,

αθλητικός, γαστρονομικός κ.α. Στόχος της Περιφέρειας είναι η ανάπτυξη του τουρισμού σε ακόμη μεγαλύτερο επίπεδο και προσέλκυση ακόμα περισσότερων τουριστών από πιο δύσβατες περιοχές όπως είναι η Σερβία, Ελβετία, Βέλγιο, Σουηδία και η Δανία. Η δική μας πρόταση για την ανάπτυξη της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων είναι η ανάδειξη του πολιτισμού στο εξωτερικό μέσω του ΕΟΤ για όλα τα νησιά, η εκμετάλλευση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού και του πολιτισμού σε όλα τα νησιά και όχι μόνο στην Κέρκυρα και την Ζάκυνθο. Και τέλος, καλό είναι στόχος των Ιονίων Νήσων και όλης της χώρας να είναι όχι καθαρά το κέρδος αλλά και ο σεβασμός στο περιβάλλον.

6 Συμπεράσματα

Από μέχρι τώρα αποδεικτική διαδικασία, γίνεται αρχικά κατανοητό, ότι το φαινόμενο του τουρισμού αναγνωρίζεται ως η μετακίνηση και η διαμονή των ατόμων από τον τόπο μόνιμης κατοικίας τους σε μία άλλη, για διάφορους σκοπούς. Ο τουρισμός δεν αποτελεί ένα ακόμη σύγχρονο στοιχείο μαζοποίησης, άλλο ένα στοιχείο βιοτικού επιπέδου για τον πληθυσμό μιας χώρας που τον βιώνει και τον εξελίσσει. Αναμφίβολα ο τουρισμός αποτελεί μια σημαντική οικονομική δραστηριότητα σε όλους τους τομείς. Συμπληρωματικά, είναι ένας από τους δημοφιλέστερους τρόπους ψυχαγωγίας των ταξιδιωτών, οι οποίοι ανάλογα με τους σκοπούς, τα μέρη και τη διάρκεια που ταξιδεύουν χωρίζονται σε ποικίλες κατηγορίες. Παράλληλα, είναι μία από τις κυριότερες πηγές εσόδων για τα τουριστικά κράτη, τα οποία είναι φυσικά και η χώρα μας.

Επίσης, μέσω της εκπόνησης της εργασίας μας κατανοήσαμε πως η ελληνική οικονομία δημιουργήθηκε την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Η οικονομική κρίση ξέσπασε το 2008 στις Η.Π.Α ήταν μια από τις πιο βασικές κρίσεις που επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την Ελλάδα. Τα αίτια της κρίσης αυτής ήταν κυρίως η σπατάλη οικονομικών πόρων, ο δανεισμός στο εξωτερικό και η λάθος διαχείριση των οικονομικών πόρων. Αυτό είχε ως συνέπεια, την ανεργία σε μεγάλο βαθμό πληθυσμού και τη μείωση των μισθών άρα και τον επηρεασμό του ταξιδιώτη. Στην Ελλάδα το τουριστικό φαινόμενο είναι ένα τα ανταγωνιστικότερα στοιχεία της Ελληνικής οικονομίας που βοηθά σημαντικά διαμόρφωση του ΑΕΠ, στην οικονομική ανάπτυξη και της απασχόλησης που παρέχει σε κάθε τουριστική περιοχή. Επίσης, ο τομέας του τουρισμού στη χώρα έχει ως βασικό οργανισμό τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού ο οποίος στοχεύει στη διαρκή αύξηση του αριθμού των τουριστών, στην αύξηση του ΑΕΠ, και στη δημιουργία επενδύσεων για τη χώρα.

Επιπλέον, μέσω της εκπόνησης της πτυχιακής μας εργασίας, έγινε απόλυτα κατανοητό, ότι η ελληνική οικονομία την περίοδο της οικονομικής κρίσης, αλλά και παλαιότερα είχε πληθώρα επισκεπτών κυρίως από χώρες της Ευρώπης. Συγκεκριμένα, την τελευταία δεκαετία οι ταξιδιώτες από τις χώρες της Ευρώπης άγγιζαν 89,3% σε σχέση με χώρες των άλλων ηπείρων. Ενώ αντίθετα, το 2012 παρατηρήθηκε μείωση της τάξης του 5,5% και από χώρες της Ευρώπης λόγω της δυσφήμισης της χώρας στο εξωτερικό εκείνη την περίοδο.

Αποτελεί πραγματικότητα το γεγονός ότι ο τουρισμός αποφέρει ένα τεράστιο εύρος θετικών επιδράσεων για την Ελληνική οικονομία αφού μέσα εκείνου αυξήθηκαν τα έσοδα του Κράτους, δημιουργήθηκαν νέα επαγγέλματα και θέσεις εργασίας, μείωσε τον ρατσισμό, και αναβάθμισε περιοχές τουριστικού ή μη ενδιαφέροντος. Εκείνο που έχει ιδιαίτερη σημασία, επίσης, είναι ότι μέσω του τουρισμού πραγματοποιούνται έλεγχοι για τη διαφύλαξη του περιβάλλοντος, προωθούνται οι οικολογικές επιχειρήσεις, αναδεικνύει τον πολιτισμό της χώρας και διατηρείται η πολιτιστική κληρονομιά. Τέλος, βοηθά στην εκμάθηση νέων πολιτισμών.

Τα παραπάνω αποτελούν τα θετικά στοιχεία τις επιδράσεις του τομέα αυτού. Θα ήταν όμως, πλήρως ουτοπικό όμως να θεωρήσουμε ως ο τουρισμός έχει μόνο θετικά στοιχεία. Μέσω της εργασίας μας, διαπιστώσαμε τουριστικός τομέας αυξάνει το δημοσιονομικό κόστος, δημιουργεί ζητήματα εκμετάλλευσης μεταξύ τουριστικών επιχειρήσεων και τουριστών, αυξάνει τη φοροδιαφυγή και το κόστος ζωής των ντόπιων στους τουριστικούς προορισμούς. Συμπληρωματικά, αυξάνει τη ρύπανση του περιβάλλοντος, αναπτύσσει τη μαζοποίηση, χαμηλώνει την ποιότητα των αγαθών μέσω της αυξημένης τουριστικής ζήτησης και προσφοράς και αναστατώνει το οικοσύστημα.

Ένα αναπόσπαστο κομμάτι του τουρισμού είναι η τουριστική ζήτηση και τουριστική προσφορά. Δεν υπάρχει αμφιβολία ο τουριστική ζήτηση αποτελεί το σύνολο των ατόμων που ταξιδεύουν προκειμένου να χρησιμοποιήσουν υποδομές και υπηρεσίες. Ολόκληρη διαδικασία της τουριστικής ζήτησης επηρεάζεται από μία πληθώρα τουριστικών παραγόντων όπως αντίστοιχα και η τουριστική προσφορά. Με αφετηρία τον ορισμό της τουριστικής ζήτησης, κατά τη διάρκεια της έρευνάς μας, εντοπίσαμε όλες τις δυνατότητες, τις αδυναμίες, τις ευκαιρίες και τους κινδύνους που αντιμετωπίζει η χώρα. Ας δούμε τα κύρια του κάθε κατηγορία. Αρχικά, το δυνατό στοιχείο της Ελλάδας είναι το ισχυρό τουριστικό της προϊόν, ενώ η κυρία αδυναμία της είναι η έντονη εποχικότητα. Αντίστοιχα μία από τις κυριότερες ευκαιρίες που πρέπει να εκμεταλλευτεί η χώρα είναι η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού φέρει τη διαφοροποίηση της. Τέλος, ο κύριος κίνδυνος σε τουρισμό είναι φυσικά ο ανταγωνισμός σε διεθνές επίπεδο.

Με δεδομένα τα παραπάνω, δεν εκπλήσσει η άποψη ότι το τουριστικό φαινόμενο θα είχε εξαφανιστεί στην ανάπτυξη του σε διεθνή κλίμακα χωρίς τον ανταγωνισμό. Ο ανταγωνισμός είναι εκείνος που αφύπνισε αρκετές οικονομίες προκειμένου να προσπαθώ διαρκώς για τη βελτίωση του τουριστικού προϊόντος. Έως και το 2009 η ανταγωνιστικότητα της χώρας ήταν σε πολύ χαμηλό επίπεδο λόγω των συνεχών δανεισμών. Το 2013 η χώρα διέθετε 17η θέση σε επίπεδο διεθνών αφίξεων και τη 19η σε επίπεδο Εσόδων, ενώ το 2014 κατείχε τη 18η θέση στο Γενικό Δείκτη ανταγωνιστικότητας.

Όλα τα παραπάνω προέκυψαν περισσότερο από την αναταραχή στη Μέση Ανατολή και τη βόρεια Αφρική, παρά λόγο της ποιότητας του ελληνικού τουριστικού προϊόντος. Ενώ, η τουριστική στατιστική εικόνα της χώρας είναι καλή, ταυτόχρονα, παρουσιάζει σημάδια κόπωσης. Αυτό συμβαίνει γιατί η οικονομία μας προσελκύει κατά κύριο λόγο τουρίστες χαμηλών και μεσαίων εισοδημάτων αφού το προϊόν που διαθέτει δεν έχει υψηλή ποιότητα. Μέχρι και σήμερα δεν έχουν εντοπιστεί τρόποι ανάπτυξης του ελληνικού τουριστικού προϊόντος.

Με άλλα λόγια, όση δύναμη για να διαθέτει ο τουριστικός τομέας, τα βαριά χρόνια της οικονομικής κρίσης τον έκανα ασταθή, αφού η ζήτηση των τουριστικών υπηρεσιών και

προϊόντων επηρεάζεται αντίστοιχα από τον κίνδυνο μπορεί να διαχειριστεί ο ταξιδιώτης. Όσο μεγαλώνει ο κίνδυνος, άλλο τόσο μεγαλώνει και η ανασφάλεια. Η τουριστική βιομηχανία της χώρας αντιμετωπίζει σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα κατά την κρίση τα οποία μείωναν τον ανταγωνισμό σε σχέση αξίας και τιμής. Κατά συνέπεια ένα ζήτημα που προκάλεσε η οικονομική κρίση είναι η σημαντική μείωση του εσωτερικού τουρισμού, η οποία προήλθε λόγω της ραγδαίας μείωσης των εισοδημάτων των ατόμων που συνδέονται με τον τουριστικό κλάδο και γενικώς των Ελλήνων πολιτών. Καταλυτικά την περίοδο της ύφεσης οι ταξιδιώτες επέλεξαν πιο δύσκολα προορισμούς με "ήλιο και θάλασσα" αφού ταξίδευαν με γνώμονα την καλύτερη τιμή των εισιτηρίων.

Είναι αλήθεια ότι κατανοήσαμε, ότι τη δυσμενή αυτή περίοδο οι τουριστικές επιχειρήσεις επιλέγουν να μειώσουν τις πρακτικές μάρκετινγκ, τη στιγμή που άλλες αποφασίζουν να εκμεταλλευτούν την ύφεση και να αυξήσουν τα κέρδη τους μέσω της αύξησης της ανταγωνιστικότητας. Παράλληλα, ένα τεράστιο ποσοστό τουριστικών επιχειρήσεων καταφεύγουν την περίοδο εκείνη στη φοροδιαφυγή που αποτελεί τροχοπέδη για την οικονομία και την κοινωνία της χώρας. Αν ευρύνουμε την παρατήρηση μας, φωτίζεται πώς τα πολυτελή ξενοδοχεία ραγδαία, ενώ τα περισσότερα από εκείνα άγγιζαν έως και το 80% σε πληρότητα, σε καλοκαιρινές περιόδους. Ενώ Τα τρία τελευταία έτη εντοπίζονται ιδιωτικές επενδύσεις σε τουριστικά καταλύματα τα 5,5 δισεκατομμύρια ευρώ. Ταυτόχρονα, το 2017 αναδείχθηκε χρόνια για τη χώρα.

Τελευταίο μέρος της εργασίας μας είναι ήταν η εξερεύνηση όλων των στοιχείων του τουρισμού την περίοδο της οικονομικής κρίσης για την Περιφέρεια Ιονίων Νήσων. Τα Επτάνησα αποτελούν το πιο οικονομικό και τουριστικό προορισμό με ομορφιές, πλούτο και πολιτισμικά αξιοθέατα. Τα κύρια συμπεράσματα έχουν αναφερθεί παραπάνω, στα συνολικά συμπεράσματα της Περιφέρειας. Στο σημείο αυτό, θα αναφέρουμε τα πιο βασικά. Αρχικά, η συμβολή στο ΑΕΠ της Περιφέρειας ξεπέρασε μέχρι και το 70%, ενώ ο τουρισμός των αλλοδαπών αυξήθηκε σε τεράστια κλίμακα, με μόνη εξαίρεση το 2012 και 2013, λόγω κακής φήμης της χώρας στο εξωτερικό. Επιπρόσθετα, εντοπίσαμε αύξηση της πολιτιστικής διαφήμισης της Κέρκυρας και της Ζακύνθου, κάτι πολύ σημαντικό για την προώθηση του τουρισμού σε περίοδο οικονομικής κρίσης, ενώ δυστυχώς δεν συνέβη το ίδιο και στα υπόλοιπα νησιά. Τέλος, φανερή διαφορά εντοπίσαμε και στην αύξηση την απασχόλησης κυρίως από το τομέα της εστίασης τα τελευταία 5 έτη.

Αβίαστα, λοιπόν, συνάγεται το συμπέρασμα πως η οικονομική κρίση επηρέασε κυρίως το κομμάτι του εσωτερικού τουρισμού, το κομμάτι της φοροδιαφυγής των τουριστικών επιχειρήσεων και φυσικά την αμφιβολία των ξένων τουριστών για την ποιότητα του Ελληνικού τουριστικού προϊόντος. Ταυτόχρονα, έδωσε την δυνατότητα επενδύσεων λόγω του χαμηλού κόστους εργασίας. Καταλυτικά, εντοπίσαμε ως κύριο μειονέκτημα του τουρισμού της χώρας, την προώθηση ενός φθηνού τουριστικού προϊόντος που προσελκύει κυρίως ταξιδιώτες μικρών εισοδημάτων. Εκεί εντοπίζεται και η χαμηλή μέση δαπάνη των τουριστών ανά επίσκεψη.

6.1 Προτάσεις

Ως τελευταίο στάδιο της εργασίας θα θέλαμε να καταθέσουμε κάποιες προτάσεις που κρίνονται αναγκαίες για την ομαλή λειτουργία του τουρισμού τόσο σε γενικό επίπεδο της χώρας, όσο και σε τοπικό επίπεδο της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων που αναλύσαμε. Πιο

αναλυτικά παρατηρήσαμε ότι η χώρας έχει κάτι κύριο λόγο επισκέψεις από συγκεκριμένες χώρες-αγορές, οι οποίες είναι χώρες της Ευρώπης. Με αφετηρία αυτή την διαπίστωση, είναι επιτακτική η ανάγκη προσπάθειας αύξησης των αφίξεων από χώρες όλων των Ηπείρων όπως η Αφρική, Ασία, Αμερική και η Ωκεανία. Αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω της προβολής του ελληνικού τουριστικού προϊόντος και σε δυνητικές Ηπείρους, μέσω της βελτίωσης του και της ανάπτυξης προϊόντων για τουρίστες ειδικού ενδιαφέροντος. Μια καλή αρχή για την ανάπτυξη νέων προϊόντων για εκείνους που διαθέτουν ειδικά ενδιαφέροντα είναι η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού που θα φέρει την διαφοροποίηση του ελληνικού τουρισμού και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας του.

Επιπλέον, καθήκον των υπευθύνων για τον τουριστικό τομέα είναι η ανάπτυξη της τουριστικής φήμης και της συνέπειας της χώρας, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη προγραμμάτων αποδοτικότερης λειτουργίας της τουριστικής βιομηχανίας. Ακόμη, ευχής έργο θα ήταν η αύξηση της τουριστικής εκπαίδευσης στη χώρα για την εκπαίδευση των ατόμων που σχετίζεται με τον τουριστικό τομέα και του ανθρώπινου δυναμικού. Επιπρόσθετα, κρίνεται απαραίτητη η εκμετάλλευση του φυσικού πλούτου της χώρας και εύρεση χρηματοδοτήσεων για ανάπτυξη νέων και ποιοτικών υποδομών. Συνδυαστικά, απαραίτητη είναι και η εκμετάλλευση των πρακτικών μάρκετινγκ την περίοδο ενδεχομένων οικονομικών κρίσεων της κρίσης από τις τουριστικές επιχειρήσεις όπου με αυτό τον τρόπο θα αυξηθούν σημαντικά και τα κέρδη τους. Όσον αφορά το λεπτό θέμα της φοροδιαφυγής δεν μένει παρά να γίνουν οι φορολογικές μεταρρυθμίσεις σε συνδυασμό με την ανάπτυξη του ελεγκτικού μηχανισμού και την αύξηση της φορολογικής συνείδησης. Αυτό μπορεί να γίνει με την ευαισθητοποίηση των μέσων μαζικής ενημέρωσης και με την οργάνωση ενημερωτικών εκστρατειών. Καταλυτικά, οι προτάσεις μας για την ομαλή λειτουργία του τουρισμού στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων είναι αρχικά η εκμετάλλευση της πολιτιστικής κληρονομιάς σε όλα νησιά και η διαφήμιση στο εξωτερικό και το εσωτερικό με την χρήση καμπάνιας.

Βιβλιογραφία

Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000 [Βιβλίο] / συγγρ. Παναγιωτόπουλος Βασίλης. - Αθήνα : ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, 2003. - Τόμ. Τόμος 3.

"Μαρκετινγκ Υπηρεσιών – Εφαρμογή στον Τουρισμό" [Βιβλίο] / συγγρ. J.Page Stephen. - [s.l.] : Εκδόσεις Παπαζήση, 2006.

«Τουρισμός, Τουριστική Ανάπτυξη» [Βιβλίο] / συγγρ. Πάνος Τσάρτας Περικλής Λύτρας. - [s.l.] : Εκδόσεις Παπαζήση 2017, 2017.

Doing Business [Ηλεκτρονικό] // Doingbusiness.org. - <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB16-Full-Report.pdf>.

Filologika.gr [Ηλεκτρονικό]. - 2016 Ιουνίου 16. - 2019. - <https://filologika.gr/lykio/g-lykiou/prosanatolismou/istoria/dianomi-ethnikon-ktimatou/>.

Global Wellness Summit [Ηλεκτρονικό] // Globalwellnesssummit.com. - Globalwellnesssummit.com – Global Wellness Summit [Ηλεκτρονικό] - https://www.globalwellnesssummit.com/wp-content/uploads/Industry-Research/Global/2011_UNWTO_Tourism_Towards_2030.pdf.

newmoney [Ηλεκτρονικό] // Newmoney.gr. - <https://www.newmoney.gr/roh/palamos-oikonomias/tourismos/tourismos-ependisis-ekatommirion-se-exagores-ke-nea-projects/>.

World Economic Forum [Ηλεκτρονικό] // Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ. - http://www3.weforum.org/docs/TT15/WEF_Global_Travel&Tourism_Report_2015.pdf.

www.vima.gr [Ηλεκτρονικό] / συγγρ. ΒΗΜΑ ΤΟ // ΤΟ ΒΗΜΑ. - 2008. - <https://www.tovima.gr/2008/11/24/books-ideas/o-politismos-tis-stafidas/>.

Ελληνική οικονομία 19ος-20ός αιώνας [Βιβλίο] / συγγρ. Αλέξης Φραγκιάδης. - [s.l.] : Νεφέλη, 2007.

Ελληνική Στατιστική Αρχή [Ηλεκτρονικό] // Statistics.gr. - <https://www.statistics.gr/>.

EPT [Ηλεκτρονικό] // Ert.gr. - <https://www.ert.gr/eidiseis/oikonomia/elladaoikonomia/dpa-h-forodiafygi-eplixe-ta-touristika-esoda-stin-ellada/>.

Η «Οικονομική Αναγέννηση» του ελληνικού χώρου στον 18ο αιώνα [Βιβλίο] / συγγρ. Πατρόνης Β.. - 2015.

Η απασχόληση στον Τουρισμό και τους Λοιπούς κλάδους της ελληνικής Οικονομίας, 2008 -2017 [Βιβλίο] / συγγρ. Δρ. Άρης Ίκκος ISHC. - 2018.

Η διάρθρωση της αγροτικής οικονομίας και των θαλασσίων μεταφορών στην Ελλάδα πριν και μετά την επανάσταση του '21 [Βιβλίο] / συγγρ. Παπαγαρυφάλλου Παναγιώτης. - Αθήνα : Τυπογραφείο Βασιλείου, 1977.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20ο ΑΙΩΝΑ [Βιβλίο] / συγγρ. Μηλιός Γιάννης. - Αθήνα : [s.n.], 2011.

Η ιστορία των Νέων Ελλήνων από το 1400 έως το 1820 [Βιβλίο] / συγγρ. Πιζανιάς Πέτρος. - Αθήνα : Εκδόσεις Εστία, 2018.

Η κρατική συμβολή στον τουρισμό- Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού» [Βιβλίο] / συγγρ. Μάρω Βενετσανοπούλου Γ.. - [s.l.] : Εκδοτικός Οίκος InterBooks, 2006.

Η οικονομία των Ελλήνων. Πενήντα κρίσιμα χρόνια, 1770-1821 [Βιβλίο] / συγγρ. Κρεμμυδάς. - Αθήνα : ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, 2003.

Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη το 2011 [Βιβλίο] / συγγρ. ΓΙΑΝΗΣ ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ ΤΑΣΟΣ ΠΑΤΩΚΟΣ, ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΤΣΕΡΚΕΖΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΟΥΤΣΟΠΕΤΡΟΣ. - Αθήνα : ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ, 2011.

Η συμβολή του Τουρισμού στην ελληνική οικονομία [Βιβλίο] / συγγρ. Ίκκος Α. & Κουτσός, Σ.. - Αθήνα : ΙΝΣΕΤΕ, 2018.

Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών [Ηλεκτρονικό] // Iobe.gr.

Ιστορία της Νέας Ευρώπης από το 1815 μέχρι σήμερα [Βιβλίο] / συγγρ. Lindermann Albert S.. - Αθήνα : Εκδόσεις Κριτική, 2014.

Ιστοσελίδα Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού [Ηλεκτρονικό] // <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145>.

Κεφάλαια νεοελληνικής ιστορίας 1204-1833 : Τουρκοκρατία [Βιβλίο] / συγγρ. Βακαλόπουλος Κωνσταντίνος Α.. - Θεσσαλονίκη : Εκδόσεις Αφοί Κυριακίδη, 1987.

ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ - Ημερήσια εφημερίδα των Κυκλάδων [Ηλεκτρονικό] // Koinignomi.gr. - <https://www.koinignomi.gr/news/oikonomia/2019/08/30/forodiatfygi-ekatommyrion-eyro-apo-xenodoheiakas-epiheiriseis.html>.

Μικρά Μαθήματα για την Ελληνική Οικονομία [Βιβλίο] / συγγρ. Μελάς Κώστας. - Αθήνα : Εκδόσεις Πατάκη, 2013.

Νεότερη Ελλάδα [Βιβλίο] / συγγρ. Gallant Thomas. - [s.l.] : ΠΕΔΙΟ ΕΚΔΟΤΙΚΗ, 2017.

Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος [Ηλεκτρονικό] // Grhotels.gr. - <https://www.grhotels.gr/>.

Ο Καπιταλισμός ως γέννημα της δυτικής Μεταφυσικής [Βιβλίο] / συγγρ. Ιεροθέου Σεβ. Ναυπάκτου και αγ. Βλασίου.

Οικονομία και Πολιτική στην Σύγχρονη Ελλάδα [Βιβλίο] / συγγρ. Σακελλαρόπουλος Θεόδωρος. - Αθήνα : ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΙΟΝΙΚΟΣ, 2011.

Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ) [Ηλεκτρονικό] // Sete.gr. - Sete.gr – Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ) [Ηλεκτρονικό] - <https://sete.gr/>.

Το Αγροτικό Ζήτημα Ι- Από τις Εθνικές Γαίες στην Κορινθιακή Σταφίδα [Βιβλίο] / συγγρ. Πατρώνης Βασίλειος. - Αθήνα : Εκδόσεις Κάλλιπος, 2015.

Το αγροτικό συνεταιριστικό κίνημα στην Ελλάδα : Ιστορική εξέλιξη και δράση, προβλήματα και προοπτικές ανάπτυξης [Βιβλίο] / συγγρ. Αβδελίδης Παρμενίων. - Αθήνα : Εκδόσεις Παπαζήσης, 1986.

Το εμπόριο και η ναυτιλία, 1775-1835 [Βιβλίο] / συγγρ. Κρεμμυδάς Β.. - Αθήνα : [s.n.], 1999,.

Τουρισμός και Ανάπτυξη: Βασικά Μεγέθη, Κλαδικές Διασυνδέσεις, Αγροτροφικό Σύστημα και το Παράδειγμα της Κρήτης [Βιβλίο] / συγγρ. Νικολαΐδης Ε.. - Αθήνα : Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε., 2017.

Υπουργείο Τουρισμού – Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού [Ηλεκτρονικό] // Gnto.gov.gr. - <http://www.gnto.gov.gr/>.